

Tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek.

En aktörscentrerad idéanalys.

Julia Standar

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Olof Sundin

År: 2015

© Julia Standar

Title

Access of e-books at public libraries. An idea analysis.

Abstract

The aim of this master thesis is to investigate ideas in the Swedish debate about e-books in relation to Litteraturutredningen (2012), with focus on ideas that concern access of e-books within the public library. Access is discussed in relation to Buckland's (1991) six barriers of access of information and Habermas's (2003) democratic public sphere, as well as the Swedish Library Act (2013:801). I am focusing on ideas within the aspects of libraries, authors and publishers.

The method I use is called idea analysis, which is a textual analytic method. Within the idea analysis I have constructed dimensions, which are used to sort the material and present an overview of the ideas analysed in the material. For the analysis I have constructed four dimensions, which have been created by analysing the primary aspects of Buckland's (1991) four barriers of access of information. The four dimensions are:

1. The view of the libraries role.
2. Financial costs.
3. The view of the users/ knowledge that the users need.
4. The view of the system and the technical solutions.

The discussion relates the access of e-books to the previous research and the theoretical aspects, and for example discusses the relation between the role of giving access to e-books in public libraries and the role of giving access to e-books in commercial markets. The results of the analysis show that many of the ideas are strongly related to the fourth barrier of Buckland (1991), which is *Cost to the provider*, and that ideas related to the user and the system are rarer. The conclusion shows that libraries, authors and publishers are positive to the existence of e-books at public libraries, and that the best way of giving access to e-books is by implementing a national system. However, there is a conflict between how the library, the authors and the publishers interpret the role of the public library in relation to the commercial market.

Master's thesis

Keywords

Access, Buckland, digital books, e-books, Habermas, idea analysis, public library, public sphere, role of the public library

Buckland, digitala böcker, e-böcker, folkbibliotek, folkbibliotekets roll, Habermas, idéanalys, offentlighetsteori, tillgänglighet

Mitt tack

I samband med en uppsats finns det så många att tacka! Många av dessa vet inte ens att de varit delaktiga förrän uppsatsen är publicerad, i och med att den inte skapas i ett vacuum. De människor som bidragit till tidigare forskning, teori, metod med mera är alla delaktiga på sitt sätt och finns därför tydligt nämnda i källförteckningen. Jag vill här passa på att särskilt tacka de människor som varit ett stort stöd för mig personligen. Ett stort tack till min handledare som både gett mig konstruktiv och tydlig kritik. Han har stöttat när det känts svårt med skrivandet och samtidigt inte varit rädd för att säga vad han tycker. Det största stödet har jag fått av min sambo, som alltid varit där för mig. Jag vill även särskilt tacka den vän som skickade choklad till mig på posten och alla de övriga vänner som pushat mig åt rätt håll. Ni vet vilka ni är! Det största tacket ger jag till mina båda katter, som bidragit till att jag aldrig varit helt ensam hemma med mitt skrivande. TACK!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Innehåll

Inledning	6
Problemformulering	7
Syfte och frågeställningar	9
Avgränsningar och centrala begrepp	10
Disposition	11
Bakgrund	12
Definitioner av e-böcker	12
Skillnader mellan en fysisk och en digital bok	13
Moms	14
Immateriella rättigheter och upphovsrätt	15
Biblioteksersättningen.....	17
Distributörer av e-böcker till folkbibliotek	18
Vem som läser e-böcker idag och hur marknaden ser ut	19
Tidigare forskning	21
Forskning om generella aspekter av e-böcker och dess marknad i Sverige .	21
Forskning om tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek.....	22
Hur min uppsats kan bidra till den tidigare forskningen	24
Teoretiska perspektiv	26
Habermas offentlighetsteori.....	26
Habermas och folkbibliotek.....	29
Bucklands aspekter av tillgänglighet	32
Metod	35
Val av metod	35
Idéanalys	35
Idébegreppet.....	36
Urval	37
Analysverktyg	40
Dimensionerna i denna uppsats	41
Utförande	42
Etiska överväganden	42
Resultat	44
Dimension 1. Synen på bibliotekets roll i samhället	44
Folkbibliotekets roll i förhållande till de övriga aktörernas roll	44
Folkbibliotekets roll ur ett generellt perspektiv	47
Sammanfattning av dimension 1.....	49
Dimension 2. Ekonomiska kostnader för aktörerna.....	49
Allmänna ekonomiska perspektiv	50
Biblioteksersättning för e-böcker?	54
Sammanfattning av dimension 2.....	57
Dimension 3. Syn på användarna/ kunskaper som användarna behöver	57
Synen på användarna	58
Kunskaper hos användarna	59
Sammanfattning av dimension 3.....	61

Dimension 4. Synen på systemet och tekniska lösningar	61
Systemets uppbyggnad och funktion	61
Litteraturen i systemet.....	63
Sammanfattning av dimension 4.....	64
Analys och diskussion.....	66
Dimension 1. Synen på bibliotekets roll i samhället	66
Dimension 2. Ekonomiska kostnader för aktörerna.....	67
Dimension 3. Syn på användarna/ kunskaper som användarna behöver	69
Dimension 4. Synen på systemet och tekniska lösningar	71
Slutsatser.....	73
Förslag på vidare forskning	77
Avslutande ord	79
Källförteckning	80
Empiriskt material.....	85
Remisser.....	85
Rapporter	86

Inledning

En e-bok är långt ifrån samma sak som en fysisk bok och lagar och regler ter sig helt olika för de olika formaten. Tillgänglighet är ett centralt begrepp för folkbiblioteken, men förutsättningarna för tillgängligheten av litteratur tycks inte vara likställda mellan den fysiska och den digitala litteraturen. Jag vill med denna uppsats tolka hur aspekter av tillgänglighet och offentlighet kan kopplas till e-böcker och det demokratiska uppdrag som folkbiblioteken har enligt bibliotekslagen (2013:801). För att det ska vara möjligt utgår jag från idéer om e-boksutlån på folkbibliotek från biblioteksaktörer, förläggareaktörer och författaraktörer och analyserar vilka idéer som framkommer och hur de kan förhålla sig till varandra genom att utföra en idéanalys.

Den här uppsatsen skrivs i ämnet biblioteks- och informationsvetenskap, vidare kallat B&I, och har som avsikt att tolka och analysera idéer inom debatten om e-böcker på folkbibliotek, kopplat till ett tillgänglighetsperspektiv. Med tillgänglighet menas dels tillgänglighet utifrån Bucklands (1991) sex aspekter av tillgänglighet av information men också ur en demokratisk aspekt, som diskuteras utifrån Habermas (2003) offentlighetssfär samt bibliotekslagen (2013:801). I bibliotekslagen står det tydligt angivet att biblioteken ska tillhandahålla fria utlån av både fysiska böcker och e-böcker, medan frågan om hur de fria utlånen ska gå till eller hur tillgängligheten ska fungera inte är självklar.

Jag har ett stort intresse av digitala medier och vill att det ska finnas bra lösningar för ”utlån” eller distribution av digitala medier på folkbibliotek, men uppfattar det själv som lite krångligt och onödigt otillgängligt att låna e-böckerna via folkbibliotek. Dels finns det restriktioner för hur många ”lån” per vecka som jag som låntagare får göra och dels efterfrågar jag ett större utbud av e-bokstitlar i bibliotekens kataloger. Litteratur på andra språk är det i nuläget inte särskilt gott om och de e-bokstitlar som finns tillgängliga tycks av mig ofta vara bland de mest populära på marknaden. Trots att jag själv har god datorvana var det till en början svårt att förstå hur man skulle gå tillväga för att ladda ned en e-bok via folkbiblioteket och det krävde en del arbete innan det fungerade som det skulle. När jag väl tagit mig förbi de problemen upplever jag det numer smidigt och enkelt att få åtkomst till e-böckerna, men jag uppfattar det som en hög barriär att ta sig över. Särskilt svårt bör det därför vara för de som saknar datorvana helt eller de som inte frekvent använder datorer. Jag vill med denna bakgrund undersöka debatten om e-böcker utifrån ett tillgänglighetsperspektiv framför ett enbart ekonomiskt perspektiv. Jag har en uppfattning om att e-böcker ofta diskuteras utifrån ekonomiska aspekter i de allmänna debatterna på bloggar och i nyhetsartiklar, medan andra perspektiv lätt hamnar i skymundan. Genom att utgå från tillgänglighet ges förutsättningar för det.

Uppsatsen utgår från e-böcker eftersom jag har uppfattningen om att det är frågor om den digitala litteraturen på folkbibliotek som har varit central i debatterna och att andra digitala medier (så som film, musik och spel) inte tycks diskuteras i någon stor utstäckning. Dessa medier distribueras inte heller digitalt, likt e-böcker, på folkbibliotek i Sverige. Jag tror även att e-böcker kommer att bli en allt större del av folkbibliotekens arbetsuppgifter och att forskning på området kan hjälpa aktiva och framtida bibliotekarier att få större förståelse för e-böcker på folkbibliotek, utifrån både dess problem och möjligheter.

Problemformulering

Bibliotekslagen (2013:801) antogs den 1 januari 2014 och ersatte bibliotekslagen från 1996 (1996:1596). I regeringens proposition (Kulturdepartementet 2012a) framgår varför denna lagändring ansågs viktig och vilka faktorer som påverkade de beslut som togs. De menade att den digitala utvecklingen och distributionen av digitala medier hade förändrats i grunden och att omvärldsförändringarna motiverade en ny bibliotekslag (Ibid. s. 8). Syftet till lagändringen var även att biblioteken inte ska kunna verka för att vara en kommersiell aktör och att bibliotekens offentliga uppdrag inte ska kunna ifrågasättas och att biblioteket därför ska fortsätta med en avgiftsfri tillgång av litteratur oavsett format. Risker var annars att biblioteken skulle kunna se uthyrning eller utlåning av elektroniska format som en inkomstkälla, så att tillgången till litteraturen hade blivit sämre, samtidigt som biblioteket hade fungerat som en slags återförsäljare (Ibid. s. 28f.).

I bibliotekslagen står det ”9 § På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under en viss tid oavsett publiceringsform.” (2013:801). Den tidigare bibliotekslagen skiljer sig på denna punkt eftersom den inte specificerade att de fria utlånen ska gälla oavsett publiceringsform. Det stod istället ”3 § På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid” (1996:1596). Ändringen, som delvis beror på den alltmer digitala omvärlden, bidrar till att folkbiblioteket har som uppdrag att tillgängliggöra e-böcker på liknande sätt som de fysiska böckerna tillgängliggjorts genom fria utlån till allmänheten. I lagen framgår visserligen inte vilken sorts litteratur som åsyftas eller hur stor del av den utgivna litteraturen som ska tillgängliggöras, men tydligt är att allmänheten ska få låna den litteratur som folkbiblioteket tillhandahåller utan kostnad och att publiceringsformen inte ska ha någon betydelse. I regeringens proposition (Kulturdepartementet 2012a, s. 30f.) framgår även att det är upp till biblioteken och rättighetshavarna att komma fram till vilka affärsmodeller för distribution av e-böcker som anses vara bäst utifrån de olika intressen som ska tillgodoses och att eventuella åtgärder som krävs för fria utlån av e-böcker inte får hämma annan viktig biblioteksverksamhet. Debatten påbörjades visserligen innan lagändringen, vilket innebär att det inte är lagändringen i sig som bidragit till att diskussionen förts, men att lagen ändrades kan ses som ytterligare en faktor till att diskussionerna fortsatt är aktuella.

Det finns flera utmaningar med e-böcker för olika aktörer, så som förlag, bibliotek, distributörer av e-böcker och författare, eftersom lagen gör att dessa aktörer måste samarbeta utifrån kravet på att folkbibliotek ska tillhandahålla e-böcker utan kostnad för allmänheten. De mest centrala utmaningarna ses i denna uppsats som att författare

och förlag vill ha betalt för det arbete som de utför för att litteraturen ska finnas tillgänglig utan kostnad på bibliotek medan biblioteken vill att e-böckerna ska tillhandahållas och lånas ut utan att det blir alltför dyrt i förhållande till den fysiska litteraturen. Att det finns en debatt om e-böcker utifrån tillgängligheten och de fria utlånen på folkbibliotek är därför inte så konstigt med tanke på att alla dessa aktörer måste komma fram till lösningar gemensamt.

Utmaningarna för biblioteket, till exempel angående höga kostnader för e-böcker på biblioteken, blev extra tydligt 2011, i samband med att Zlatans självbiografi blev en stor succé (se t.ex. Blåder 2011; Linder 2012; Zlatan gör succé som e-bok 2011). När köerna på de fysiska exemplaren blev alltför långa upptäckte många låntagare att man kunde låna boken digitalt som e-bok och eftersom efterfrågan var hög lånades boken ut mer än biblioteken hade kunnat förvänta sig. Detta ledde till att bibliotekens budgetar för e-böcker blev pressade och en debatt uppstod angående e-böcker och kostnader för folkbibliotek (Ibid.). I år har vissa bibliotek, till exempel Lomma och Bjärred, tillfälligt stoppat utlånen av e-böcker för att utvärdera kostnaderna, medan andra bibliotek, till exempel Lund och Staffanstorps, spärrar utlån av de dyraste titlarna (Anjou 2015). Trelleborgs bibliotek har budget för e-böcker per kvartal och i början av mars 2015 tog pengarna slut så att ingen får låna e-böcker förrän i april (Trelleborgs kommun, 2015¹). Detta är en problematik som uppkommit tidigare, till exempel under 2012 då Staffanstorp, Lomma och Svedala fick stoppa ”utlåningen” av e-böcker till nästa kvartal (Sjö 2012).

Många bibliotek i Sverige har infört restriktioner för hur många e-böcker som får lånas per månad eller hur många e-böcker som kan erbjudas i deras utbud. För att ge några exempel får man på Malmö folkbibliotek låna max två e-böcker under en period på sju dagar (Malmö Stad, u.å.). Inom Skåne Nordväst² kan man i nuläget låna en e-bok eller strömmad ljudbok under en period på sju dagar (Skåne Nordväst, u.å.). Stockholms folkbibliotek erbjuder max fem e-böcker under samma period (Stockholm stad, u.å.). Dessa exempel visar att det finns restriktioner men också att det skiljer sig mellan olika kommuner och olika bibliotek angående hur många e-böcker per låntagare som får lånas. Exempelen är inte valda för att peka ut just dessa bibliotek utan endast för att ge en bild av att det finns skillnader och att biblioteken, och i sin tur användarna, påverkas av detta. Utöver restriktioner för utlån per låntagare kan biblioteken ha gränser för hur många sammanlagda utlån som får göras per månad för hela biblioteket, vilket innebär att en låntagare kan få meddelande om att de inte får låna en e-bok även fast det är första gången de försöker låna en sådan. De blir därför tvungna att vänta till nästa månad.

Förlagen har sina egna begränsningar och det finns inga krav på att ett förlag måste erbjuda e-böcker till biblioteken (Kulturutskottet 2013, s. 42). Detta kan till exempel vara karenstider för när e-böckerna får lånas ut via bibliotek eller att boken över

---

¹ Observera att datumet på hemsidan säger ” **Publicerad:** För 1 år och 11 veckor sedan” [2015-03-06], vilket inte stämmer då detta publicerades på Trelleborgs kommuns Facebook-sida den 6 mars 2015 (<https://www.facebook.com/trelleborgsbibliotek>) och att informationen gäller för mars månad, vilket det inte var för 1 år och 11 veckor sedan. Datumet på Trelleborgs kommuns hemsida är alltså felaktigt.

² Skåne Nordväst är ett samlingsnamn för folkbiblioteken inom Bjuv, Båstad, Helsingborg, Höganäs, Klippan, Landskrona, Perstorp, Svalöv, Åstorp, Ängelholm och Örkelljunga.

huvud taget inte får lånas ut via bibliotek. Översatta verk kan ha den senare begränsningen (Ibid.).

Utmaningarna kring e-böcker på folkbibliotek menar jag utgår från fler aktörer än biblioteket och att de fria utlånen på folkbibliotek även påverkar dessa aktörer. Jag vill därför poängtera att denna uppsats inte enbart fokuserar på folkbibliotekets uppfattning om tillgängligheten av de fria utlånen av e-böcker, utan även utifrån både författar- och förläggaraktorer.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka idéer som framkommer i den svenska debatten om e-böcker i anslutning till litteraturutredningen (2012), med fokus på frågor som rör tillgänglighet av e-böcker inom folkbiblioteken. Med tillgänglighet menar jag dels tillgänglighet utifrån Bucklands (1991) sex aspekter av tillgänglighet av information men också ur en demokratisk aspekt, som diskuteras utifrån Habermas (2003) offentlighetssfär samt bibliotekslagen (2013:801). Jag vill med denna uppsats tolka hur aspekter av tillgänglighet och offentlighet kan kopplas till e-böcker och det demokratiska uppdrag som folkbiblioteken har enligt lag. Jag vill även flytta fokus från enskilda distributörer, som till exempel Elib, till att istället diskutera debatten utifrån frågor som rör utlån av e-böcker oavsett vilken distributör som är aktiv på marknaden för tillfället.

Debatten om e-böcker har varit aktuell under flera år, men frågorna som avhandlats är långt ifrån lösta. För att få en bredare bild av de idéer som framkommer i debatten utgår analysen i huvudsak från ett nutida perspektiv där debatterna aktualiseras. Valet är att utgå från aktörerna bibliotek, förlag och författare och det beror på att de anses vara mest centrala för debatten och att de avtal som upprättas mellan förlag/distributörer och bibliotek främst bör baseras på dessa tre aktörers idéer. Eftersom e-böckerna inte kan tillgängliggöras inom folkbiblioteket utan distributörer, förlag och författare anser jag det viktigt att relatera bibliotekens uppfattning till de andra aktörernas idéer, för att på så sätt få en helhetsbild av problematiken och lösningarna för e-böckernas tillgänglighet på folkbibliotek. Att användarna av folkbiblioteken inte ges plats i denna uppsats beror delvis på att användarnas idéer till viss del bör finnas representerade av bibliotekens och bibliotekariernas idéer eftersom bibliotekets perspektiv i debatten delvis måste utgå från hur användarna ser på e-böcker. Med det menas inte att biblioteken otvivelaktigt uttrycker användarnas idéer eller att det garanterar att idéerna är likställda, men att det kan ses som en anledning att i denna uppsats bortse från användarnas syn.

För att få insikt i debatten utgår från nedan forskningsbara frågeställningar:

- Vilka olika idéer framkommer i debatten om e-böcker hos aktörer från bibliotek, förlag och författare, med fokus på frågor som rör tillgänglighet av e-böcker inom folkbiblioteken?
- Hur kan de olika aktörernas idéer relateras till varandra, utifrån likheter och olikheter mellan idéerna inom de olika aktörsgrupperna?

Avgränsningar och centrala begrepp

Denna uppsats behandlar endast frågor utifrån ”utlån” av e-böcker på folkbibliotek och när ordet bibliotek nämns så innebär det alltid folkbibliotek, om inget annat är förtydligt i sammanhanget. Jag använder ordet ”utlån” eftersom det är lättare att relatera till de fysiska utlånen om samma ord används samt att det tycks vara det ordet som främst används i debatten. Denna form av ”utlån” fungerar dock inte på samma sätt som de fysiska lånen gör, vilket kommer att visas under Bakgrund i uppsatsen.

Analysen utgår endast från ”utlån” via folkbibliotek, och inte andra sorters bibliotek, eftersom folkbibliotek utgår från särskilda sätt att distribuera e-böcker till allmänheten och inte använder samma system som till exempel universitetsbibliotek. Eftersom de arbetar utifrån olika förutsättningar och olika avtal går det inte att likställa folkbibliotekens arbete med e-böcker med det arbete som universitetsbiblioteken gör. Att inrikta sig på universitetsbibliotek hade också varit intressant, men det hade blivit en helt annan uppsats och andra aktörer hade varit av intresse. Den debatt som funnits de senaste åren gällande e-böcker tycks även främst utgå från folkbiblioteken. De ”utlån” som analyseras gäller de kommersiella ”utlånen” och inte ”utlån” av fritt tillgängliga e-böcker, som inte längre har kvar sin upphovsrätt. Detta eftersom folkbiblioteken i nuläget inte tillhandahåller sådan litteratur för ”utlån”. Upphovsrätt och immateriella rättigheter problematiseras och diskuteras under Bakgrund och rubriken Skillnader mellan en fysisk och en digital bok.

I texten beskrivs icke-digitala böcker och digitala böcker och dessa särskiljs genom orden e-böcker och fysiska böcker. För att undvika förvirring används inte orden bok eller böcker, eftersom det kan vara otydligt vilket format som avses. När texten eller informationen i sin helhet diskuteras så används ordet verk eller litteratur framför bok, för att innefatta det som står skrivet oavsett format. Jag vill här poängtera att verk och litteratur inte enbart innefattar skönlitteratur, utan givetvis all sorts litteratur. I de fall när det är relevant att nämna de redskap som krävs för att läsa digitalt material (så som datorer, läsplattor etc.) benämns de som digitala verktyg.

Uppsatsen behandlar utlån av e-böcker och inte andra former av utlån som kan hänvisas till dessa, som till exempel utlån av surfplattor eller e-boksläsare. Uppsatsen behandlar inte heller utlån av andra former av digitala medier, så som digitala ljudböcker, även om dessa ofta kan ”lånas” på liknande sätt som e-böcker. Dessa tycks inte heller nämnas i debatterna i lika stor utsträckning som e-böckerna.

Ytterligare en avgränsning finns i syfte och frågeställningar eftersom uppsatsens utgångspunkt är att enbart analysera debatten utifrån frågor som rör folkbibliotekets fria utlåning av e-böcker inom Sverige, och att andra frågor som kan vara minst lika intressanta bortses från. Ytterligare en avgränsning är att uppsatsen fokuserar på de idéer som är mer generellt hållna och inte är direkt relaterade till en enskild distributörs modeller, som till exempel Elib, för att uppsatsen ska fortsätta att vara relevant även om distributörerna på marknaden förändras. Detta beror på att e-boksmarknaden och dess avtal är under ständig förändring och att en del idéer tycks vara nära förknippade med hur avtalen ser ut för stunden och vilka aktörer som är aktiva på marknaden. Med det menas inte att idéer som rör en enskild distributör helt

bortses från, utan att de endast kommer att tas med om de kan visa på en mer generell idé.

Disposition

Inledningen, ovan, presenterar uppsatsens problemformulering, syfte, frågeställningar och avgränsningar. Det kommande kapitlet Bakgrund fungerar som en introduktion till e-boken som format till skillnad från det fysiska formatet och presenterar även de distributörer som finns på marknaden och statistik kring vem och vilka som ”lånar” eller köper e-böcker idag. Efter detta kapitel presenteras tidigare forskning om e-böcker på folkbibliotek och hur denna uppsats kan bidra till den tidigare forskningen. Kapitlet efter det går igenom de teoretiska perspektiv som uppsatsens analys baseras på och utgår från Habermas (2003) offentlighetsperspektiv samt Bucklands (1991) aspekter av tillgänglighet av information. Detta kopplas även till folkbiblioteket, e-böcker samt bibliotekslagen (2013:801). Därefter introduceras valet av metod och hur metoden använts i den här uppsatsen. Kapitlet går igenom idéanalys, idébegreppet, urval, de dimensioner som jag skapat för analysen, utförande av metoden samt etiska överväganden. Efter detta presenteras resultatet utifrån urval och metod för att sedan analyseras utifrån teoretiska perspektiv och tidigare forskning. Slutligen drar jag mina slutsatser och ger förslag på vidare forskning om e-böcker samt avrundar uppsatsen med avslutande ord.

Bakgrund

Under Bakgrund ger jag först en inblick i definitioner för e-böcker och vad som kan menas med en e-bok. Därefter diskuterar jag vilka skillnader det finns mellan det fysiska bokformatet och det digitala bokformatet, kopplat till bland annat immateriella rättigheter. Efter det ger jag en bild av de distributörer av e-böcker som är verksamma inom distributionen för e-böcker på folkbibliotek för tillfället och hur distributionen för e-böcker fungerar. Sedan åskådliggör jag statistik för användarna av e-böcker idag och hur marknaden för e-böcker ser ut, kopplat till folkbiblioteket.

Definitioner av e-böcker

Vad som menas med en e-bok kan skilja sig mellan olika sammanhang, men ofta menas att det är en fysisk bok som överförs till elektroniskt format så att den kan läsas på en dator, läs/ surf-platta, handdator eller annat digitalt verktyg. Dock kan definitionen av e-bok även innebära en textfil som läses digitalt, oavsett vilken publiceringsform den har. Här ges exempel på några vanliga definitioner av e-böcker, och sedan diskuterar jag min syn på dessa definitioner. Att just dessa definitioner valts beror på att de visar hur generella definitioner av e-böcker kan se ut och att jag upplever dessa som representativa för hur de brukar definieras i den allmänna debatten.

Definitioner av e-böcker kan se ut så här:

[e]n e-bok är en bok som har överförts till elektroniskt format så att du kan läsa den direkt på din dator, handdator eller på en särskild läsplatta. En e-bok är alltså en datorfil.

Elis uåa

[e]n e-bok definieras här som en textfil, som kan innehålla bilder och grafer, som gjorts om till ett publiceringsformat för att underlätta läsning på datorer och/eller läsplattor och smartphones.

Kungliga Biblioteket och svensk biblioteksörening 2011, s. 6

Med e-bok avses således i det följande huvudsakligen en elektronisk version av en tryckt bok som är avsedd att läsas med hjälp av en dator, smartphone eller annat mobilt läsverktyg (iPad, Kindle m.m.).

Litteraturutredningen 2012, s. 226

Citaten ovan visar att dessa aktörer är relativt överens om en generell definition av e-böcker. I anknytning till de utvalda citaten påtalar de dock att någon självklar definition inte finns. Min uppfattning är att en generell definition av e-böcker ofta ser

ut på liknande sätt, men att många ser det som problematiskt att någon vedertagen definition inte finns.

Även internationellt diskuteras vad en e-bok (*e-book*) är och Vassiliou och Rowley (2008) har, inom avdelningen för information och kommunikation, försökt att sammanfatta och analysera olika definitioner för att på så sätt skapa något som kan liknas vid en vedertagen definition. Även om de kommer fram till att det behövs mer forskning på området för att komma fram till en sådan definition ger de ett konkret förslag på hur en definition skulle kunna se ut (i två delar):

- 1) An e-book is a digital object with textual and/or other content, which arises as a result of integrating the familiar concept of a book with features that can be provided in an electronic environment.
- 2) E-books , typically have in-use features such search and cross reference functions, hypertext links, bookmarks, annotations, highlights, multimedia objects and interactive tools.

Vassiliou & Rowley 2008, s. 363

Denna definition ligger långt ifrån de enklare definitioner som visats ovan och ger en klarare bild av vad en e-bok är. Definitionen bidrar dock inte till att e-böcker kan skiljas från andra digitala filer med text, eftersom ovan definition skulle kunna gälla vilken elektronisk text som helst. Läsaren bör vara medveten om att oklarheter kring vad en e-bok ska definieras som finns och att någon vedertagen definition inte existerar.

I denna uppsats definierar jag en e-bok som *en fysisk bok som har överförts till elektroniskt format så att den kan läsas digitalt*, eftersom det tycks vara den definitionen som debatten om e-böcker på folkbibliotek främst utgår från. Vilket digitalt verktyg som används, det vill säga till exempel dator eller läsplatta, anser jag inte vara relevant utan det är att den kan läsas digitalt som skiljer den från att vara en fysisk bok. Det är viktigt att påtala att jag inte uppfattar denna definition som den riktiga eller sanna utan att det snarare är en viss sorts e-böcker som kan definieras på det sättet. Andra texter som publicerats på nätet, här kallat digitala filer och inte e-böcker, skulle kunna klassas som en e-bok i ett annat sammanhang och biblioteken skulle även kunna distribuera sådana digitala filer som en form av e-böcker i framtiden. En digital fil som inte tidigare har varit ett fysiskt exemplar, det vill säga som inte har överförts till digitalt format, bör också kunna klassas som en e-bok. Därför bör den definition som används här endast ses utifrån det sammanhang som denna uppsats skrivs.

Skillnader mellan en fysisk och en digital bok

Förutom att definitionen av ordet e-bok är omtvistat finns det några centrala skillnader mellan e-böcker och fysiska böcker, som här kommer att nämnas. Kapitlet behandlar, i denna ordning, momsens för e-böcker, immateriella rättigheter och biblioteksersättningen.

Moms

En av skillnaderna mellan en e-bok och en fysisk bok är att en e-bok räknas som en tjänst medan en fysisk bok räknas som en vara eller fysisk produkt (Kulturutskottet 2013, s. 7). En fysisk bok är tryckt i ett visst antal exemplar, medan e-boken finns tillgänglig som en digital fil, som i teorin kan distribueras oändligt många gånger. Givetvis kan det finnas restriktioner för hur den distributionen får gå till eller hur avtalen ser ut mellan till exempel förlag och bibliotek, men sådana begränsningar skiljer sig från exemplarbegränsningen av fysiska böcker i och med att en fysisk produkt är tryckt i ett antal kopior och inga fler exemplar existerar.

Att e-böcker räknas som en tjänst snarare än en digital bok innebär att momsen som gäller fysiska böcker (6 % i Sverige) inte gäller för e-böcker (25 % i Sverige). Momsen för fysiska böcker sänktes till 6 % 2002 och sänkningen berodde på ett kulturpolitiskt beslut, som baserats på långtgående debatter (Lundblad 2014). Argumenten för en sänkning var från flera olika aktörer att litteratur och läsning är viktigt för både individuell och samhällelig utveckling, utifrån ett demokratiskt perspektiv. (Ibid., s. 27ff) Lundblad påtalar vidare att sänkningen av momsen, trots att beslutet var grundat i en syn på litteratur och demokrati, endast gällde det fysiska formatet och därmed endast den fysiska boken som sådan. Det tolkar hon vidare som att det finns en uppfattning om att boken som föremål är det som bidrar till läsning (Ibid., s. 33).

Om man kopplar synen på litteraturen och demokratin som ett argument för den sänkta momsen är det märkvärdigt att det är högre moms för e-böcker än för fysiska böcker, i och med att det litterära värdet bör vara det samma i båda formaten. Det är samma text och därför samma information som representeras, även om åtkomsten sker på olika sätt. Dock kommer momssatsen på e-böcker troligen förbli högre än för fysiska böcker ett bra tag, i alla fall så länge e-böckerna fortfarande räknas som tjänster framför produkter. Nyligen har EU fastslagit att en lägre momssats inte får tas ut för försäljning av digitala tjänster till privatpersoner och att till exempel länder som Frankrike och Luxemburg, som har haft lika hög moms för e-böcker som för fysiska böcker, inte längre får sälja dessa med lägre moms (se t.ex., Haggren 2015; Rennéus 2015; Strömberg 2015; m.fl.). Det som EU har beslutat är att momsen för alla digitala tjänster ska ligga på standardmomsen, och standardmomsen i Sverige är 25 %.

Vad detta innebär för utlåning via bibliotek är inte helt tydligt eftersom reglerna gäller för den privata handeln, men den högre momssatsen påverkar priserna. Om momssatsen för biblioteken fastställs att vara 25 % på e-böcker medan den är 6 % på fysiska böcker påverkat det dels kostnaden för biblioteken, men även intäkterna till förlag, distributörer och författare. Detta bidrar möjligen till att förlag och distributörer inte kan sänka priserna på e-böcker i relation till priserna på fysiska böcker, eftersom momssatsen är så pass olika. Exakt hur det kommer att påverka priserna för biblioteken i framtiden är omöjligt att säga, men det ger delvis en förklaring till att prissättningen på e-böcker kan uppfattas som hög i relation till priset för fysiska böcker.

Immateriella rättigheter och upphovsrätt

En annan vital skillnad mellan e-böcker och fysiska böcker är hur ägandeförhållanden för dessa ser ut enligt lag. Vem som äger en e-bok är inte lika självklart som vem som äger en fysisk bok, och det är inte alltid givet hur lagar för immateriella rättigheter ska tolkas i praktiken. För att svara på vem som äger en e-bok och hur ägandeförhållande för digitala filer ser ut ger jag här en introduktion i immaterialrätt. Maunsbach och Wennersten (2015), inom juridiska fakulteten i Lund, beskriver grundläggande immaterialrätten. Jag försöker inte att ge en helhetsbild av immaterialrätten, utan syftet är att ge läsaren en inblick i immaterialrätt utifrån tillgänglighets- och offentlighetsfrågor, och särskilt sådant som kan kopplas till folkbibliotekets utlån av e-böcker. De grundläggande immaterialrättigheterna kopplas även till forskning som ligger närmare B&I.

Maunsbach och Wennersten (2015, s. 17ff.) påtalar att immaterialrätten ger en idé om att digitala föremål eller filer ska kunna ägas, vilket också har stöd i FN:s konventioner om mänskliga rättigheter och i Europeiska unionens stadga, men att rättigheterna för immateriella tillgångar inte är lika konkreta som för fysiska föremål. Detta menar de har att göra med skillnader mellan hanteringen av fysiska respektive immateriella ting. De tar upp ett konkret exempel på skillnaderna mellan att äga en bil och att ha rättigheterna för ett musikstycke. För bilen gäller att ett visst slitage sker varje gång någon nyttjar den och därför hindras andra människor från att använda den. Ägaren måste betala för slitaget. Musikstycket slits inte ut på samma sätt som ett fysiskt föremål och kräver därför inte att andra människor hindras tillgång till den på grund av slitage. Istället har musikstycket ett immateriellt skydd för att skydda upphovsmannens rättigheter (Ibid.).

Huvudsyftet med immaterialrätten är att ge skapare av nytt material ekonomiska förutsättningar att ägna sig åt sin kreativitet, men det finns dock vissa motstridigheter i detta.

Immateriella rätten handlar om att balansera intresset av att stimulera utveckling mot intresset av att så många som möjligt ska få del av den nya kunskap och de konstnärliga alster som immaterialrätten skyddar.

Maunsbach & Wennersten 2015, s. 18

Det finns alltså en viktig balansgång för hur tillgång av information ska ges till alla medan intresset för att skapa nytt fortfarande bibehålls hos upphovsmännen. Det finns även vissa konflikter mellan de upphovsrättsliga lagarna och de grundläggande lagarna som styr tryck- och yttrandefrihet och immaterialrätten är ett debatterat område med många olika allmänna åsikter (Maunsbach & Wennersten 2015, s. 19).

Himma (2008), inom filosofi i USA, har en intressant översikt och utvärdering kring de problem, argument och motargument som existerar kring begreppet IP (*intellectual property*³) och huruvida dessa bör skyddas av lagen. Det finns, enligt Himma (2008), två etiska problem med intellektuell egendom. För det första är det inte givet att upphovsmännen har ett betydande moraliskt intresse av att kontrollera sina verk så att

---

³ Jag använder här Hemmungs Wirténs (2008), benämning *intellektuell egendom*. Begreppet används för att diskutera immateriellt ägande, bland annat utifrån upphovsrättsliga frågor.

de inte får användas av andra. För det andra är det inte säkert att det kan anses vara politiskt moraliskt att staten har en tvingande makt över att skydda upphovsmännens verk. Huruvida intellektuell egendom bör anses vara just en egendom, eller ägodel, är även omdiskuterat. (Himma 2008, s. 1143f.)

Hemmungs Wirtén (2008) påtalar några vitala skillnader mellan fysiska och digitala resurser. Hon menar att fysiska resurser, exempelvis regnskogen, kan ta slut, medan digitala resurser kan användas av flera personer samtidigt utan att de försvinner. Hon skriver fortsatt att risken är att kreativitet reduceras till en fråga om pengar och ekonomi och att den kreativa sidan får mindre utrymme (Ibid., s. 69). Det kan relateras till den viktiga balansgång som Maunsbach och Wennersten talar om ovan.

Inom immaterialrätten finns det många olika delar som inte kommer att redogöras för här. För folkbibliotekens del måste upphovsrätten ses som en av de viktigare faktorerna, både för utlån av fysiska och digitala böcker. Viktigt att påtala är att tillgänglighet som görs inom den privata sfären och som till exempel förekommer inom hemmet och hos vänner inte berörs av upphovsmannens ensamrätt, utan det måste först ske ett offentliggörande av verket (Maunsbach & Wennersten 2015, s. 79). Ett verk räknas som offentligt när det:

- överförs till allmänheten
- framförs offentligt
- visas offentligt
- bjuds ut till försäljning, uthyrning eller utlåning eller annars sprids till allmänheten

(Ibid., s. 79)

Enligt upphovsrättslagen (1960:729) 43-44 §§ gäller skyddet för upphovsrätt i 70 år efter att upphovsmannen har avlidit. Om verket har offentliggjorts med pseudonym eller utan angivet namn gäller skyddet 70 år efter att verket offentliggjordes. Givetvis gäller upphovsrättslagarna både för fysiska och digitala verk, och det är inte upphovsrätten i sig som skiljer sig utan rättigheterna för biblioteken att låna ut verken till allmänheten.

Det finns en viktig skillnad mellan e-böcker som fortfarande har ett skydd på grund av upphovsrätt och den litteratur som inte har kvar skyddet. Äldre litteratur som digitaliserats som e-böcker, där upphovsrätten inte längre gäller, skulle kunna distribueras via biblioteken utan någon ersättning till förlagen eftersom litteraturen är fri att använda. Huruvida Libris skulle kunna fungera som en nationell katalog för denna typ av litteratur, samt den skyddade litteraturen, fick KB i uppdrag att utreda efter Litteraturutredningen (2012) och 2015 kom deras rapport för uppdraget. Där kom de fram till att Libris mycket väl skulle kunna fungera för att distribuera denna typ av litteratur och att både folkbibliotek och andra aktörer är positiva till en nationell distribution av e-böcker via KB och Libris (Stjernvall 2015).

En av anledningarna till att biblioteken får låna ut fysiska böcker, som ännu har upphovsrätten kvar, är att det finns en spridningsrätt av verket. Denna spridningsrätt

gäller när verket tillgängliggörs offentligt och sprids första gången och anses sedan vara förbrukad, så att biblioteket (eller någon annan ägare) kan sprida verket vidare. Dock får någon ersättning aldrig tas ut för spridningen och rätten att hyra ut verket tillhör fortfarande upphovsmannen. Att ersättning inte får tas ut gör att bibliotekens utlån aldrig får ge någon ersättning till biblioteket. Spridningsrätten gäller dock endast det fysiska exemplaret som sådant och inte verket i sig (Broms 2005, s. 131). Eftersom en e-bok inte är ett exemplar i den bemärkelsen som en fysisk bok är ett enskilt exemplar kan spridningsrätten inte appliceras på dessa.

För bibliotekens del är det skillnad mellan fysiska böcker och e-böcker i och med att en fysisk bok ägs och tillhandahålls av biblioteken, medan e-böckerna ägs och tillhandahålls av distributörer eller förlag. En e-bok som ”lånas ut” till en låntagare har inte köpts in av biblioteken utan tillhandahålls som en licens, som styrs via avtal och överenskommelser med distributörerna. Avtalen och överenskommelserna ger biblioteken rätt att tillgängliggöra e-böckerna till allmänheten trots att de inte äger dem. Om tjänsten slutar att tillhandahållas av distributörerna så försvinner därför många, troligen alla, av de e-böcker som biblioteket har betalat för och finns i sådana fall inte längre tillgängliga för biblioteket eller allmänheten.

Vad de immateriella rättigheterna visar är att det finns vitala skillnader mellan en fysisk bok och en e-bok. Att äga en fysisk bok och att äga en digital bok, om det så är en e-bok eller någon annan form av digital text, är inte samma sak och rättigheterna för ägandet ser olika ut. Det är inte ens självklart att intellektuell egendom kan ägas och ämnet är omdiskuterat, även om lagen om immateriella rättigheter ger en viss idé om att ägandet är berättigat. Eftersom digitala filer inte är enskilda exemplar av ett verk gäller till exempel inte spridningsrätten, vilket innebär att biblioteken inte har samma rätt att ”låna ut” dessa. Det är på grund av sådana skillnader som biblioteken måste ha avtal mellan förlag eller distributörer för att ”låna” ut e-böcker, till skillnad från fysiska exemplar av böcker.

Biblioteksersättningen

Ytterligare en skillnad mellan fysiska utlån och ”utlån” av e-böcker på folkbibliotek är att biblioteksersättningen gäller för de fysiska utlånen medan det inte finns någon biblioteksersättning för e-böcker. Biblioteksersättningen antogs 1954 och bestäms numer av Förordning om Sveriges författarfond (1962:652). I lagen (1962:652) står det:

1 a § Ändamålet med biblioteksersättningen är att främja litteraturens utveckling och bidra till att förbättra de litterära upphovsmännens ekonomiska villkor genom att ersätta dem för tillgången till och användningen av deras verk på bibliotek. Förordning (2014:1522).

Förordning om Sveriges författarfond 1962:652

Med det menas att biblioteksersättningen finns för att ersätta författarna för att biblioteken tillhandahåller fria utlån, men även för att främja litteraturutvecklingen som sådan. Med bibliotek menas här endast folkbibliotek och skolbibliotek (1962:652, 3§). Att e-böckerna inte inräknas i detta förtydligas i 5§ genom att det endast gäller fysiska exemplar:

5 § Från fonden ska ersättning lämnas till enskilda upphovsmän till litterära verk i original för antalet hemlån av fysiska exemplar från bibliotek och för antalet fysiska referensexemplar av verket (individuell ersättning till författare).

Från fonden ska ersättning lämnas till enskilda översättare av litterära verk till eller från svenska språket för antalet hemlån av fysiska exemplar från bibliotek och för antalet referensexemplar av verket (individuell ersättning till översättare).

Förordning om Sveriges författarfond 1962:652

Bibliotekersättningen bör ses som en viktig grund till att fria utlån av fysiska böcker på folkbibliotek (och skolbibliotek) fungerar som de gör idag och ska vara ett stöd för upphovsmännens fortsatta arbete. För e-böcker finns alltså inget sådant lagstadgat stöd för den digitala litteraturutgivningen, utan förlag, distributörer och författare betalas för varje enskilt lån som sker via folkbiblioteket. Så som systemet för e-böcker ser ut just nu kommer pengarna inte från staten, i likhet med bibliotekersättningen, utan från varje enskilt biblioteks budget.

Distributörer av e-böcker till folkbibliotek

Nya avtal och överenskommelser mellan förlag och bibliotek är något som ständigt är under utveckling och här ges en översikt av de förutsättningar som folkbiblioteken arbetar utifrån när denna uppsats skrivs. Det är sannolikt att de modeller som folkbiblioteken nu använder och har möjlighet att använda kommer att förändras och ingen vet hur snabbt den förändringen kommer att ske. Informationen under denna rubrik måste därför ses utifrån det sammanhang som uppsatsen skrivs, men viktigt är att läsaren är medveten om att förändringarna inom e-boksmodellerna kan gå väldigt snabbt och att informationen därför kan vara missvisande.

Elibs bibliotekssystem har funnits sedan 2001. (Elib, u.åb, s. 3) Elib ändrade sina avtal senast hösten 2014, vilket ledde till att kostnaderna för e-böcker ändrades från att ha kostat 20 kr per utlån, oavsett titel, till att istället kosta olika mycket beroende på när boken givits ut. Det är upp till förlagen själva att sätta priserna. Detta har lett till att vissa böcker, särskilt de som är nyutgivna, kan kosta upp emot 100 kr per utlån, medan äldre titlar fortsatt kostar ungefär 20 kr i genomsnitt. Elib har tidigare varit den enda distributören av e-böcker till folkbibliotek, men detta har kommit att ändras. I mars (2015) köpte företaget Axiell 70 % av Elib, vilket gör att de blir största ägare i företaget (Aase 2015, s. 14). Axiell kommer i och med detta att vara ledande distributör av e-böcker i Sverige framöver (Ibid.). Framtiden får utvisa hur och om det kommer att förändra de gällande villkoren för e-böckerna på folkbibliotek.

2014 kom en överenskommelse mellan biblioteken och Natur och Kultur, vilket har tagits fram i samarbete mellan SKL (Sveriges Kommuner och Landsting), Natur och Kultur och till viss del Stockholms digitala bibliotek. Tidigare var biblioteken bundna till att endast få sina e-böcker distribuerade via Elib, men numer har biblioteken en större valfrihet. Den största förändringen gällande Natur och Kultur är att e-böckerna från dem numer blir tillgängliga samma dag som den fysiska boken ges ut och att några restriktioner för vilka e-böcker som biblioteken får ”låna ut” inte finns. Detta beror på ett, i sammanhanget, unikt synsätt där Natur och Kultur inte ser några samband mellan fria utlån på bibliotek och minskad försäljning, utan att de snarare

sett en ökad försäljning på grund av tillgängligheten (se t.ex. Nygren 2014; Westlund 2014). Detta avtal ska testas i ett år och sedan utvärderas av Natur och Kultur. För de e-böcker som distribueras via Natur och Kultur är kostnaden 30 kr per utlån för de titlar som är 0-3 månader gamla, 20 kr för de titlar som är 4-24 månader gamla och 13 kr för de titlar som är äldre än 24 månader. Den genomsnittliga kostnaden beräknas av SKL att vara 20 kr per utlån (SKL, 2014).

Utöver Elib och Natur och Kultur finns Atingo⁴, som grundades av Publit och Axiell 2013. Atingo tycks användas i mycket mindre grad än Elib och Natur och Kultur, men till exempel Jönköping bibliotek var först i Sverige att ansluta sig till dem (Andersson 2014). I likhet med Elibs prissättning så bestäms Atingos prissättning utifrån förlagens prissättning på sina e-böcker och Atingo lägger sedan på 1 kr per utlån som sker via biblioteken. Utöver det går 10 % av förlagens nettointäckt till Atingo (Atingo uåa). Atingo anger tydligt på deras hemsida att de inte ser fria utlån via bibliotek som något hot mot försäljningen av e-böcker, i likhet med Natur och Kultur (Atingo uåb).

För e-böcker i Sverige finns i nuläget inget nationellt system för ”utlån” utan i princip alla ”utlån” av e-böcker sker via de lokala bibliotekens websidor, på samma plats där man söker efter fysiska böcker. Som även nämndes under Immateriella rättigheter kommer framtiden troligen att se annorlunda ut, eftersom både folkbibliotek och andra aktörer är positiva till en nationell distribution av e-böcker via KB och Libris (Stjernvall 2015). För att ”låna” e-böcker krävs i nuläget ett lånekort hos det bibliotek som har tillgång till e-boken. Det finns dock digitala bibliotek, som inte har fysiska lokaler, som erbjuder utlån av e-böcker via hemsidan och exempel på det är Barnens Bibliotek, som erbjuder utlån av e-böcker till barn och ungdomar genom att de blir medlemmar på hemsidan och sedan kopplar medlemskapet till Elib (Barnens bibliotek, uå). Där krävs alltså inget fysiskt besök på ett bibliotek för att skaffa ett lånekort, utan tillgängligheten ges genom att barnen eller ungdomarna blir medlemmar och sedan kopplar medlemskapet till Elib.

Vem som läser e-böcker idag och hur marknaden ser ut

Det finns indikationer på att e-boksläsningen ökar i Sverige och att intresset för e-böcker förväntas bli större under de närmaste åren. Undersökningar som styrker den uppfattningen är till exempel den nationella SOM-undersökningen (Bergström & Höglund 2014) och rapporten Svenskarna och internet (Findahl 2014). Enligt Bergström och Höglund (2014, s. 239), är e-boksläsningen mindre utbredd i Sverige än i andra länder, så som USA och Storbritannien, men det som utmärker Sverige är att den huvudsakliga e-boksläsningen sker via biblioteken. Antalet e-boksutlån via folkbibliotek ökade med 42 procent mellan 2012-2013 och enligt Bergström och Höglund (s. 241) finns i nuläget inga tecken på att denna ökning kommer att mattas av.

---

⁴ I slutskedet av uppsatsskrivandet har Atingo lagts ned.

För att sätta e-boksutlånen i relation till de fysiska utlånen så är det, enligt Bergström och Höglund, endast cirka två procent av alla biblioteksutlån som är e-böcker (Bergström och Höglund 2014, s. 241). Det är endast cirka tio procent av de tillfrågade som läst en e-bok under det senaste året (Ibid., s. s. 245). Rapporten Svenskarna och internet (Findahl 2014) visar på liknande resultat, där fjorton procent av de tillfrågade någon gång har läst en e-bok. Dock är det endast tre procent som endast läser e-böcker, medan elva procent läser både e-böcker och fysiska böcker (Ibid., s. 70). I relation till det är det 58 procent som endast läser fysiska böcker och 28 procent som inte läser böcker alls (Ibid.).

E-boksförsäljningen hos förlagen ökade med 58,5 procent under 2013 från föregående år hos de uppgiftslämnare som deltog i undersökningen, enligt en rapport från svenska förläggarföreningen och svenska bokhandlarföreningen (Wikberg 2015, s. 29). Enligt samma rapport minskade dock e-boksförsäljningen 2014, men Wikberg (s. 13) påpekar att dataunderlaget för e-boksformatet är begränsat och att siffrorna därför inte ska övertolkas. Samtidigt visar till exempel Bonnier på en ökande försäljning av e-böcker 2014, med en ökning på 55 % från föregående år (Bonnier, 2015). Enligt Wikberg (2015, s. 33) fördubblades försäljningen av e-böcker även mellan 2012-2013, men stod endast för en procent av den totala försäljningsvolymen. Det framgår inte i rapporten om denna försäljning innefattar biblioteksutlånen och i sådana fall hur stor del av köpen som biblioteken står för. I förordet till en annan rapport från svenska förläggarföreningen (Bonnier & Ahlinder 2013, s. 5) nämns dock att bibliotekens andel av försäljningen är 85-90 procent och att endast 10-15 procent säljs direkt till konsumenterna. Samtidigt visar Bergström och Höglund (2014, s. 242) att cirka en tredjedel av de som läst e-böcker under 2012-2013 även har köpt e-böcker eller på annat sätt betalat för dem.

Dessa siffror visar på att e-boksläsningen i Sverige inte är särskilt utbredd utan att den fysiska boken ännu är den mest lästa, men att e-boksläsningen kan förväntas öka framöver. De flesta som läser e-böcker gör detta i kombination med fysiska böcker, så i nuläget finns det enligt ovan siffror ingen konkurrens mellan fysisk läsning och e-boksläsning. Särskilt intressant för denna uppsats är kopplingen mellan e-boksläsningen och biblioteken och att Sverige, i jämförelse med USA och Storbritannien, har en hög andel e-boksläsare via biblioteken och att försäljningen direkt till konsumenten är relativt låg.

Tidigare forskning

För att hitta den litteratur som används i uppsatsen, både tidigare forskning och annan litteratur, har databaserna Lovisa, LUBsearch, Libris och LISTA använts. Utöver dessa vetenskapliga databaser har Google använts för att inhämta mer generella kunskaper och översiktliga sökresultat. Den tidigare forskningen som presenteras här fokuserar på forskning som rör e-böcker utifrån ett folkbiblioteksperspektiv. Det finns forskning som behandlar digitala medier ur ett vidare perspektiv, där e-böcker skulle kunna vara inkluderad i forskningen, men här behandlas endast den forskning som anses ha direkt relevans för denna uppsats. Ofta ”lånas” till exempel ljudböcker på liknande sätt som e-böcker, men forskning specifikt om det behandlas inte.

Forskning om generella aspekter av e-böcker och dess marknad i Sverige

Forskning om e-böcker är inte särskilt utbredd i Sverige, men det finns ett pågående forskningsprojekt som är särskilt värt att nämna, som heter *E-bokens framväxt i ett litet språkområde: Media, teknologi och effekter i det digitala samhället*, som är ett samarbete mellan Göteborgs universitet och Högskolan i Borås och finansieras av vetenskapsrådet (JMG 2013). En översikt av deras forskning ges dels genom deras blogg (Wilson 2015) men främst utgås här från den vetenskapliga artikel, som beskriver projektet och de resultat som de i ett tidigt stadie har kommit fram till (Bergström, Höglund, Maceviciute, Nilsson, & Wilson 2014). Projektet undersöker de förändringar i boksektorn som beror på introduceringen av e-böcker och inriktar sig på Sverige eftersom det, enligt dem, är ett land med hög literacitet samtidigt som spridningen av e-böcker fortfarande är i ett tidigt stadium, där Sverige även är ett land med en liten publiceringsmarknad (ibid., s. 73). Data som har analyserats i artikeln bygger på material som samlats in under 2012. De påpekar att de som läser i Sverige har den främsta tillgången till e-böcker via biblioteken och att läsare av litteratur vill ha fler e-böcker, men att läsarna anser att priset för e-böckerna bör understiga priset på fysiska böcker (ibid.). Ett potentiellt problem för svenska distributörer, på grund av den smala publiceringsmarknaden, är att svenskar i allmänhet läser litteratur på engelska och andra språk och därför kan köpa e-böcker från andra länder (Ibid., s.76). Precis som alla andra länder är svenska distributörer även påverkade av piratkopiering och tillgängligheten av sites som erbjuder fri nedladdning av e-böcker (Ibid.).

Maceviciute och Wallin (2014, s. 322), inom B&I i Borås, tar upp liknande faktorer och visar på den internationella marknadens distribution till svenska köpare och att piratkopiering påverkar både svenska som internationella distributörer. De påtalar även att skillnaderna mellan e-böcker, som är en tjänst, med fysiska böcker, som är

produkter, bidrar till att e-böckerna har högre moms, vilket de menar brukar ses som en av de viktigaste faktorerna till att introduceringen av e-boksmarknaden går långsamt (Maceviciute & Wallin 2014, s. 323). Slutsatserna i artikeln är att bibliotekens utlån av e-böcker ökar i snabbare takt än vad försäljningen av e-böcker gör, men att det samtidigt blir fler aktiva aktörer på marknaden. På grund av detta börjar biblioteken få mer makt över förhandlingarna av avtalen, eftersom det finns en konkurrens mellan svenska och utländska distributörer (Ibid., s. 324).

För att få en bredare bild av hur marknaden för e-böcker i Sverige ser ut i förhållande till folkbibliotek tillsatte Kulturutskottet (2013) en utredning kring e-böckerna i Sverige. Rapporten är utarbetad av forskningssekreterare Anna Kåring Wagman och har som syfte att beskriva och analysera e-böckerna i Sverige, kopplat till en internationell överblick. Utredningen visar att inställningen till e-böcker är olika för olika aktörer och att det ofta kopplas samman med möjligheter men att det för andra förknippas med problem. Vissa ser det som en del av framtiden, medan andra anser att det för utvecklingen bakåt. Framtidssynen baseras på att e-böckerna gör det möjligt att bära med sig hela sitt bibliotek och att läsandet blir mer socialt i och med ökade möjligheter att kommunicera med andra läsare och författare i samband med det digitala. Det som gör att vissa snarare upplever det som bakåtsträvande är att det upplevs krångligt att ladda ned e-böckerna och att det blir både svårare och mindre tilltalande att läsa på en skärm än i en fysisk bok. Att ständigt vara uppkopplad riskerar även att distrahera läsarna och det finns en rädsla för att det därmed blir svårare att koncentrera sig på läsningen under en lång stund (Ibid., s. 57).

Forskning om tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek

För forskning som rör tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek i Sverige ger Maceviciute och Wilson (2013) en bild av det. De beskriver situationen för ”e-boksutlåning” på svenska folkbibliotek under 2012. De har identifierat några barriärer som folkbiblioteken har gällande tillgängliggörandet av e-böcker och belyser de avtalsrelaterade problem som finns. Artikeln baseras på en enkät som skickades ut till alla folkbibliotek i Sverige 2012 och av de 291 frågeformulär som skickades ut svarade 185, vilket ger en svarsfrekvens på 63 %. Eftersom artikeln endast utgår från bibliotekets åsikter framkommer endast de barriärer som kopplas till folkbibliotekets syn på e-böckerna och inte andra aktörers syn.

De barriärer som, enligt Maceviciute och Wilson (2013), finns för en effektiv e-boksservice utifrån folkbibliotekens syn är till exempel att biblioteken är beroende av att distributörerna tillgängliggör e-böckerna och att det försvårar bibliotekariernas arbete. De måste helt enkelt acceptera det som distributörerna erbjuder. Distributörerna kan även avvakta med att tillgängliggöra vissa titlar och det kan ta flera månader efter utgivningsdatumet innan biblioteken får tillgång till dem, och titlarna kan även tas bort från katalogen (Ibid., s. 4). Maceviciute och Wilson tolkar detta som en form av ett digitalt hybridbibliotek, där en del kontrolleras av biblioteken själva medan andra delar är under kontroll av distributörerna (Ibid.).

Slutsatserna som Maceviciute och Wilson (2013) drar är att tillgängligheten av e-böcker i Sverige har växt fram genom antingen efterfrågan från användarna eller en ideologisk övertygelse om att demokratiska värden och en jämställd tillgänglighet förutsätter att bibliotek erbjuder material i alla olika medieformer. De menar även att

det saknas formella policydokument för hur servicen bör se ut. De pekar även på att utlåningen av fysiska böcker minskat medan ”e-bokslånen” inte kompensert för den minskningen, och att denna minskning kan ha att göra med folkbibliotekens avsaknad av efterfrågade e-böcker (Ibid., s. 5).

I likhet med Maceviciute och Wallin (2014) pekar Maceviciute och Wilson (2012) i sina slutsatser på den internationella marknaden och att bibliotek möjligen kommer att köpa in e-böcker från utländska distributörer i framtiden. Om detta sker ökar pressen på de svenska leverantörerna av e-böcker och de måste därmed anpassa sig till förändrade villkor. De anser att det mesta pekar på att situationen för e-böcker kommer att förändras framöver (Ibid.). Viktigt att notera är att Maceviciute och Wilson (2012) skrev artikeln före den nya bibliotekslagen infördes och att de diskuterar att den dåvarande lagen behöver förändras från att endast gälla litteratur till att istället gälla all media, med utgångspunkt från att biblioteksförbundet och Regeringen har gett förslag på en sådan förändring. Som visats i problemformuleringen har lagen uppdaterats just gällande detta. De framhåller även i sina slutsatser att de tror att den dåvarande situationen för e-böcker inte kommer att fortsätta framöver, vilket delvis har bevisats vara sant. Förutom förändringen i bibliotekslagen har marknaden utvecklats från att endast vara baserad på Elibs distribution och tillgänglighet till att inkludera andra distributörer, så som Natur & Kultur och Atingo. Biblioteken har även en större möjlighet att välja vilken distributör de vill ha och vilket pris de maximalt vill betala. Den problematik som ansågs bero på att Elib hade ett slags monopol på marknaden är därför inte lika påtaglig längre.

Tillgänglighet av e-böcker diskuteras även internationellt och Moreno och Xu (2014), australiensiska forskare, diskuterar fjärrlån för e-böcker till skillnad från fjärrlån för andra former av dokument. De har utfört en fallstudie för *National Library of Australia*, baserad på en resa som en av författarna har gjort till USA. Utifrån den resan diskuterar de vilken påverkan e-böcker kan ha på ”interlibrary loans” (i princip fjärrlån av böcker) och ”document delivery” (i princip fjärrlån för artiklar) och gör en jämförelse mellan USA och Australien utifrån sina iakttagelser. De kommer fram till att e-böcker är viktigt för biblioteken (både folkbibliotek och universitetsbibliotek) och att det finns olika modeller för hur tillgången till e-böckerna ges. Det är viktigt att biblioteken får laglig rätt att ”låna ut” e-böcker utan att de inskränker på författarnas eller förlagens rättigheter, men att fjärrlån av e-böcker oftast är otillåtet medan fjärrlån av artiklar ofta är tillåtet. De menar därför att fjärrlåneavdelningar på bibliotek bör vara medverkande i dialogen mellan bibliotek och förlag för att hitta en balans mellan behoven hos författarnas/förlagens och bibliotekens användare (Ibid., s. 51ff.).

Också Widdersheim (2014), inom B&I i USA, skriver om tillgänglighet av e-böcker på bibliotek, men inriktar sig mer på de kommersiella faktorerna som påverkar förutsättningarna. Widdersheim behandlar både ”utlån” av e-böcker, men också utlån av de digitala verktyg som används för att läsa e-böckerna. Här fokuserar jag på det som rör det förstnämnda. Han menar att:

E-lending services seemingly pose many advantages for libraries and patrons, but it does not follow that libraries should adopt these services unreflectively, without considering how they are commercialized and to what extent they serve the interests of libraries and patrons.

Widdersheim 2014, s. 97

Widdersheim (2014) menar här att ”utlånen” via bibliotek bygger på kommersiella teknologier, som väcker svårigheter för både bibliotekarier och användare och menar därför att bibliotekarier måste reflektera över balansen mellan kommersialism och allmännyttan. Därför måste bibliotekarier identifiera hur systemen för e-böcker har en kommersiell roll och tillgänglighet av e-böcker måste utvecklas så att både etiska och rättsliga problem undviks. Han poängterar dock att bibliotekarier ska kunna tillhandahålla e-böcker samtidigt som etiska värden upprätthålls (Ibid., s. 96f.).

Ett problem som Widdersheim påtalar, i likhet med andra forskare, är att tillgängligheten av e-böcker ges av distributörer, vilket innebär att samlingen av e-böcker inte styrs av biblioteken. Vidare menar han att distributörerna har ett marknadsperspektiv som gör att de väljer att tillhandahålla de e-böcker som är störst chans att biblioteken ”lånar ut” och att det därför blir de billigaste, mest populära, och minst kontroversiella titlarna som tillhandahålls på biblioteken. Widdersheim tolkar detta som att distributörerna kan sägas kontrollera systemen till den grad att de kan censurera vad som tillhandahålls och vilken information som finns tillgänglig (Ibid., s. 106).

Det centrala i Widdersheims artikel tolkar jag som att e-böckerna är alltför kommersialiserade och att biblioteken därför riskerar att tappa kontrollen över den information som tillhandahålls digitalt. I slutsatsen menar han även att biblioteken bör försöka välja alternativ till de kommersiella systemen och att potentialen för att biblioteken ska kunna skapa och själva tillhandahålla e-bokstjänster är ett utforskat område, som behöver mer utveckling. Att ta kontroll över informationen verkar, enligt Widdersheims, vara det bästa sättet att undvika kommersialismen och på ett bättre sätt kunna tjäna informationsbehovet hos användarna (Ibid., s. 110).

Hur min uppsats kan bidra till den tidigare forskningen

Jag anser att den forskning som utgår från tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek är alltför bibliotekscentrerad och fokuserar på bibliotekets för- och nackdelar med att tillgängliggöra e-böcker. Därför anser jag att det är viktigt att undersöka bibliotekets idéer i förhållande till andra aktörers idéer för att få ett bredare perspektiv. Denna uppsats kan bidra med att ge ett bredare perspektiv än den tidigare forskningen som presenterats under detta kapitel genom att analysera idéer från både biblioteksaktörer, författaraktorer och förläggaraktorer. Jag uppfattar just dessa aktörer som centrala eftersom litteraturen finns tillgänglig på folkbiblioteken på grund av att författarna skriver e-böckerna medan förlag och distributörer bidrar med att e-böckerna finns tillgängliga i bibliotekets system.

Som jag nämnde i inledningen tror jag även att min forskning kan bidra med att verksamma inom biblioteksområdet, både inom forskning och för de som arbetar som bibliotekarier eller andra relaterade arbeten, kan få en bredare uppfattning om tillgängligheten av e-böcker på folkbibliotek utifrån det demokratiska uppdraget som

folkbiblioteket har enligt lag. Troligen kommer e-böcker, och andra digitala web-resurser, att bli en allt större del av folkbibliotekets arbetsuppgifter i framtiden och det är då viktigt att förstå den roll som biblioteket har för dessa resurser i förhållande till andra aktörer. Jag anser att det är viktigt att inte enbart diskutera bibliotekets roll i förhållande till hur biblioteksaktörer själva uppfattar sin roll för att bibliotekarier ska få en bredare uppfattning om rollen i förhållande till andra aktörer.

Mycket av den tidigare forskningen publicerades innan den nya bibliotekslagen (2013:801) antogs och är därför inte kopplad till den nya lagen där det tydligt står angivet att litteratur ska tillgängliggöras via folkbiblioteken oavsett vilken publiceringsform litteraturen har, vilket jag har visat under kapitlet Problemformulering. Eftersom lagen har ändrats tolkar jag kopplingen mellan folkbibliotekets demokratiska uppdrag och e-böckerna som ännu starkare än tidigare. Jag kopplar i denna uppsats samman tillgänglighetsaspekter av e-böcker med den nya lagen och pekar på det demokratiska uppdrag som folkbiblioteket har.

Teoretiska perspektiv

Något som jag uppfattar som grundläggande för folkbiblioteken är synen på tillgänglighet och offentlighet, där till exempel bibliotekslagen (2013:801) är ett stöd för att folkbibliotekets tjänster och samlingar ska finnas tillgängliga för alla. Bibliotekslagen tydliggör även att folkbiblioteken ska verka för ett demokratiskt samhälle. Det är kanske lätt att utgå från att tillgänglighet för alla är ett givet demokratiskt begrepp som inte behöver förklaras vidare, men jag anser att tillgänglighet och demokrati aldrig bör tas för givet.

Tillgänglighet på folkbibliotek kan ses utifrån ett offentlighetsperspektiv, till skillnad från det privata. Folkbibliotekets ”utlån” eller tillgängliggörande av e-böcker gäller för hela allmänheten och därmed också för en offentlighet. För att knyta ihop tillgängligheten av e-böcker med ett offentlighetsperspektiv utgår jag från Habermas (2003) teorier om den borgerliga offentligheten. De teoretiska perspektiven relateras även till annan forskning inom B&I, och jag har valt att främst fokusera på Buschman (2003; 2005a; 2005b; 2006) men relaterar det även till Aabø, Audunson och Vårheim (2010).

Under teoretiska perspektiv ger jag först en introduktion till Habermas offentlighetsteorier och en tolkning av dessa. Det kopplas sedan ihop med folkbibliotekets roll under rubriken ”Habermas och folkbibliotek”, utifrån forskning inom B&I och en koppling till bibliotekslagen (2013:801). Efter detta ges en introduktion till Bucklands aspekter av tillgänglighet av information, som sedan kopplas ihop med Habermas offentlighetsperspektiv.

Habermas offentlighetsteori

Habermas (f. 1929) är en tysk filosof och sociolog som har byggt vidare på Frankfurtskolans teoretiska skolbildning och anses av många vara en av de mest inflytelserika samhällsteoretiker inom offentlighetsteori. Hans teorier används inom olika vetenskapliga fält och bör därför anses vara tvärvetenskaplig. Ett av de mer kända verken som Habermas gett ut är *Borgerlig offentlighet- Kategorierna ”privat” och ”offentligt” i det moderna samhället*⁵, där han går igenom synen på offentlighet och hur den borgerliga sfären har varit med och skapat den moderna åtskillnaden mellan det privata och det offentliga. Denna uppsats strävar inte efter att ge någon

---

⁵ I denna uppsats används fjärde upplagan (2003). Första svenska upplagan kom 1984 och Habermas första utgåva på tyska gavs ut 1962.

helhetsbild av Habermas teoribildning utan inriktar sig på de delar av offentlighetsteorierna som anses vara relevanta för uppsatsens syfte.

Det finns kritik mot Habermas och hans teorier, vilket endast kommer att behandlas kort för att ge en förståelse för dessa. Habermas har, enligt Garnham (1994, s. 360f.), bland annat kritiserats för att hans offentlighet är inriktad på vissa sorters offentlighet medan andra utesluts och att han idealiserar den borgerliga offentligheten. En annan kritik har varit att teorierna utesluter hushållet och ekonomin från den borgerliga offentligheten och därmed systematiskt undertrycker andra demokratiska frågor, till exempel kopplade till könsroller (Ibid.). Habermas har tagit till sig kritik under åren och har i efterhand erkänt att teorierna kring offentlighet inte är fulländade och har utvecklat sina tankar kring dem. En kommentar från Habermas själv finns till exempel i Calhoun (red. 1994, s. 462ff.), där han går igenom vissa aspekter av kritiken och hur han själv tänker kring den. Den kritik som finns tolkar jag som befogad eftersom Habermas offentlighet är inriktad på den borgerliga offentligheten och det främst är en sorts offentlighet som diskuteras i boken. Jag använder Habermas teorier som ett ramverk för att diskutera demokratiska aspekter utifrån bibliotekets roll i förhållande till e-böckernas tillgänglighet. För att göra det anser jag inte att någon djupare analys av kritiken behöver göras, men det är viktigt att läsaren är medveten om att det finns kritik mot teorierna.

Habermas menar i sin bok *Borgerlig offentlighet–Kategorierna ”privat” och ”offentligt” i det moderna samhället* (2003) att det borgerliga samhället utmärktes av uppkomsten av ett offentligt rum som fanns någonstans mellan civilsamhället och staten, en så kallad borgerlig offentlighet. Han beskriver hur det på 1600-talet uppkom möjligheter för individer eller grupper att skapa allmänna opinioner, som visade på deras privata intressen och behov samtidigt som politiken påverkades. Kaffehus och salonger växte upp och kom att fungera som samlingsplats för den borgerliga offentligheten, där diskussioner mellan privatpersoner kunde föras. Det som först och främst var samtal om litteratur, vilket Habermas benämner litterär offentlighet, kom allt mer att bli diskussioner som rörde politik och offentligt resonering om samhället och staten, vilket Habermas kallar den politiska offentligheten (Habermas, 2003).

Habermas menar att det finns tre institutionella kriterier som sammanför salongerna och kaffehusen utifrån ett perspektiv som ser offentligheten som publik eftersom de kan ses som ett uttryck eller idé ”för tendensen till en permanent diskussion mellan privatpersoner” (Habermas 2003, s. 42). För det första menar han att samtalen fördes på lika villkor utifrån att alla är människor och att status fick en mindre betydelse än tidigare. För det andra menar han att de offentliga samtalen krävde en problematisering av det allmänna och hur verken eller litteraturen på marknaden alltmer blev tillgängliga för alla på grund av att de blev kommersialiserade och räknades som varor. För det tredje menar Habermas att denna förskjutning från kultur till varuform ledde till ”publikens principiella öppenhet.” (Ibid., s. 43). Diskussionerna som fördes blev förskjutna till det alltmer ”allmänna” och kom även att utgå från en tillgänglighet, det vill säga att alla skulle kunna vara delaktiga i samtalen (Ibid., s. 42f.). Jag uppfattar en koppling mellan den beskrivning som Habermas (2003) ger över dessa kriterier och hur tillgängligheten för e-böcker ser ut idag, främst utifrån en syn på att litteraturen blir alltmer kommersialiserad. Huruvida

en förskjutning från kultur till varuform bidrar till en mer öppen publik är jag dock inte övertygad om, utan jag uppfattar snarare tillgängligheten av resurser, fysiska eller digitala, som bidragande till att offentliga samtal kan öka och därmed också öppenheten i samhället. Ju tillgängligare e-böckerna, eller andra resurser, kan anses vara desto fler kan utnyttja dem och därmed kan samtal föras på lika villkor utifrån att alla är människor. Snarare än att salonger och kaffehus kan ha denna funktion tror jag att folkbiblioteken kan ha bättre förutsättningar för att skapa sådan öppenhet i samhället genom att de tillhandahåller information för alla. E-böckerna kan öppna upp denna tillgänglighet ännu mer i och med att de är tillgängliga utanför folkbibliotekets öppettider i sina lokaler. Det förutsätter att e-böckerna också anses vara tillgängliga.

Den borgerliga offentligheten kom att förändras under 1800- och 1900-talet, enligt Habermas, och gränsen mellan staten och civilsamhället, mellan det offentliga och det privata, blev svårare att urskilja. Det privata och det offentliga kom närmare varandra i takt med att samhället blev alltmer kommersiellt. Habermas menar att förändringarna i samhället bidrog till den borgerliga offentlighetens förfall (Habermas, s. 169). Dahlqvist förtydligar, i inledningen till Habermas (2003), vad Habermas kan ha menat med detta och påtalar att staten närmade sig det privata samtidigt som det privata kom närmare staten. Detta eftersom privata organisationer tog plats inom offentliga myndigheter och att staten, till exempel genom den allmänna rösträtten, förlorade sin särställning. Staten var samtidig en plats för privata önsknings- och intressen (Dahlqvist 2003, s. xvii).

För att sammanfatta vad Habermas (2003) menar så tolkar jag den borgerliga offentligheten som en demokratisering av civilsamhället, ett mellanting mellan det privata och det statliga där politik kan diskuteras utifrån liknande förutsättningar. Den borgerliga offentligheten bör, enligt Habermas, främst räknas som privat, men de ämnen som diskuteras har ofta en offentlig relevans. Jag tolkar den borgerliga offentligheten mer som en idé än en verklig offentlighet och menar att det centrala i hans teorier är hur kommunikation i det offentliga rummet blir till demokratiska samtal mellan människor, utifrån människors lika värde. Habermas borgerliga offentlighet kan tolkas som platser där demokratiska samtal kan ta plats, både i rumsliga lokaler och inom mer abstrakta platser som tidningsnotiser och debattinlägg. Jag kommer framöver att diskutera offentlighet utifrån begreppet offentlig sfär eller demokratisk sfär snarare än borgerlig offentlighet, liknande till exempel Buschman (2003) som använder de engelska begreppen *public sphere* och *democratic sphere*, vilka återkommer under nästa rubrik. Detta för att förtydliga att den offentlighetssfär som diskuteras inte givet måste vara en borgerlig offentlighet utan att det snarare handlar om en slags offentlig sfär som är föränderlig. Eftersom Habermas själv beskriver att den borgerliga offentligheten är under ständig förändring och att samhällsförändringar ledde till den borgerliga offentlighetens förfall, som beskrevs i förra stycket (Habermas, s. 169), tolkar jag det som att det kan finnas olika slags offentligheter utifrån den samhälleliga kontext som offentligheten befinner sig i. Nästa kapitel diskuterar den offentliga sfären utifrån ett folkbiblioteksperspektiv genom att koppla det teoretiska perspektivet till Buschman och klargöra hur jag ser på den offentliga sfären i förhållande till folkbibliotek och e-böcker.

Habermas och folkbibliotek

Buschman (2003) kopplar ihop bibliotekssektorn med Habermas offentlighetsteorier i boken *Dismantling the Public Sphere*, där han undersöker vikten av och användandet av information i ett samtidigt ekonomiskt som demokratiskt samhälle. Han beskriver själv att boken är ett försök att länka ihop biblioteken med målen för utbildning och information i ett demokratiskt samhälle, och inte enbart ur ett ekonomiskt perspektiv (Buschman, 2005a). Jag försöker inte att ge en helhetsbild av Buschmans teoretiska perspektiv, utan fokuserar på de aspekter som jag anser centrala för den här uppsatsen. Buschman sammanfattar kopplingen mellan bibliotekssektorn och Habermas offentlighetsperspektiv (*public sphere*) så här:

In adapting Habermas's ideas, I have proposed that librarianship, in many important, thorough, latent, and concrete ways *embodies* and *enacts* the public sphere idea in the form of rational organization of human discourse, a resource to check validity claims, and so forth. Therefore, library collections, services, values, and traditions- probably because of their sheer bulk and some residual professional conservatism in the field- still contain within them many of the characteristics – and possibilities – of the public sphere.

Buschman 2003, s. 170

Han menar att biblioteken, utifrån sin traditionella roll med bibliotekssamlingar, tjänster och värderingar, både omfattar och statuerar en offentlig sfär genom att till exempel organisera information och vara en resurs för kontroll av validitet av information. Biblioteken stödjer därför en offentlig sfär, bland annat genom att tillhandahålla information för medborgare. Den traditionella roll som biblioteket har haft anser Buschman dock vara hotad eftersom det finns pågående kriser inom bibliotekssektorn, som kan förknippas med det postmoderna samhället. Kriserna har, enligt Buschman, funnits i över trettio år och därför är det viktigt att försvara bibliotekets roll i förhållande till de problem som kan uppfattas (Ibid., s. 3ff.).

En risk som Buschman (2003) påtalar är att biblioteken kan få en funktion som är närmare ”entertainment centers” och att det skulle göra att biblioteken som demokratisk funktion försämras. Detta gör han i förhållande till en diskussion om ekonomiska perspektiv för bibliotek och särskilt i förhållande till ny teknologi. Han skriver:

When libraries absorb these media and buy these technologies, they become ”entertainment centers” /.../ The ability to research, read, and reflect (that is, for libraries to function as a democratic public sphere) is nonexistent in an institution so conceived. It is like studying at the mall.

Buschman 2003, s. 73

Buschman gör här kopplingen till att biblioteken, genom inköp och implementering av teknologi, blir ett slags ”underhållningscentral” där viktiga funktioner så som forskning, läsning och reflektion inte får plats. Istället blir det ingen skillnad på att studera på ett bibliotek till skillnad från en mer kommersiell plats som ett köpcentrum. Detta kan tolkas som att Buschman (2003) menar att teknologin gör att biblioteken blir alltmer kommersiella i sin roll och att det demokratiska uppdraget som biblioteket har därför förminskas. Kopplat till e-böcker anser jag att det finns en liknande risk för att tillhandahållandet av e-böcker på folkbibliotek blir en

”underhållningscentral” snarare än en demokratisk tillgång av information. Detta eftersom det kan finnas en svår skiljegång mellan det som biblioteket erbjuder och vad den kommersiella marknaden erbjuder, vilket jag återkommer till under Analys och diskussion. Om det inte finns någon skillnad mellan det som kallas ”underhållning” och de medier som folkbiblioteket tillhandahåller kan det uppfattas som otydligt hur folkbiblioteket, genom bibliotekslagens (2013:801), ska använda e-böckerna ur en demokratisk funktion till skillnad från marknadens mer underhållande funktion.

I samband med ovan poängtar Buschman (2003) även en viktig skillnad mellan inköp och fysiskt och digitalt material på bibliotek. Han menar att det finns en ”ny ekonomi” som gör att biblioteken prioriterar inköp av tekniskt material eftersom det är ”populärt” eller ”inne” att göra det och att biblioteken måste köpa dessa för att få fortsatt förtroende och även fortsatt finansiering (Ibid., s. 73). Med tekniska medier och andra teknologier menar Buschman givetvis inte enbart e-böcker, men jag tolkar e-böcker som en form av sådana teknologier som Buschman diskuterar. Så som jag tolkar Buschman kan e-böckerna, som en form av teknologi som biblioteket betalar för, därför bidra till att den demokratiska rollen och i sin tur förutsättningarna för den offentliga sfären förminsкас. Detta kan även, enligt Buschman, innebära en risk att biblioteket blir en kommersiell, offentlig plats, som inte kan skiljas från ett köpcentrum, eftersom den demokratiska rollen får mindre plats om biblioteket ses som ett slags ”underhållningscentral”.

Buschman (2003) påtalar vidare att det inte kan vara teknologierna i sig, så som internet eller olika publiceringsformer av litteratur, som bidrar till möjligheterna för en offentlig sfär:

It [the internet] will – like the various forms of publishing- remain an undifferentiated resource that we must critically evaluate and from which we will select. In so doing and in so organizing, it will be libraries that will enact the public sphere potential of such resources, not the other way around.

Buschman 2003, s. 179

Det är, enligt Buschman, istället så att bibliotek kan bidra till att de tekniska resurserna används på ett sådant sätt att förutsättningarna för en offentlig sfär kan skapas. Det samma tror jag gäller för e-böcker på folkbibliotek och det är viktigt att komma ihåg att det inte är medierna i sig som kan bidra till ökade politiska diskussioner i form av offentliga sfärer, utan att det snarare är hur dessa medier används som är centralt. Om e-böckerna finns tillgänggjorda så räcker det inte om det inte finns användare som använder dem och uppfattar e-böckerna som tillgängliga.

Jag utgår främst från Buschman (2003) eftersom hans perspektiv utgår från både ekonomiska och tekniska faktorer, vilket min uppsats också gör. Jag håller med Buschman till viss del, då jag tror att det kan finnas skillnader mellan hur det fysiska och det digitala kan påverka bibliotekets roll och på vilket sätt biblioteket kan bidra till sådana offentliga sfärer som Habermas (2003) beskriver. Jag tror dock inte att det nödvändigtvis leder till en förminskning av förutsättningarna för att sådana sfärer ska skapas utan snarare att de digitala förutsättningarna, till exempel genom e-böcker som resurs, kan förändra hur biblioteket kan verka för att sådana sfärer kan uppstå. Det vill

säga att det finns förutsättningar för att det digitala formatet kan öka förutsättningarna för att demokratiska, offentliga sfärer ska uppstå samtidigt som det kan finnas en potentiell risk att den rollen samtidigt förminskas.

Förutom Buschman vill jag även peka på hur Aabø, Audunson och Vårheim (2010) använder Habermas offentlighetsteorier eftersom de, till skillnad från Buschman (2003), främst utgår från folkbiblioteket som plats. Genom att undersöka hur användare och besökare använder folkbiblioteket som plats kopplar de samman biblioteket som fysisk mötesplats med Habermas offentlighetsteorier. De tolkar på så sätt biblioteket som en offentlig sfär (*public sphere*) genom att det fungerar som en central mötesplats där kommunikation och nya möten kan kopplas till Habermas offentlighetsteorier (Aabø, Audunson och Vårheim 2010, s. 25). Genom att jag kopplar samman Habermas med tillgänglighet av e-böcker, som befinner sig utanför bibliotekets lokaler genom att de är tillgängliga dygnet runt, flyttar jag fokus från folkbibliotekets roll i förhållande till den fysiska platsen till att istället behandla bibliotekets roll utifrån ett bredare samhällsperspektiv. Något som jag tolkar att även Buschman (2003) gör genom att diskutera det i förhållande till tekniska förutsättningar.

Jag kopplar i denna uppsats samman den offentliga sfären med bibliotekets demokratiska roll i samhället, som enligt bibliotekslagen innebär att ”2 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.” (2013:801). I likhet med Buschman (2003) tolkar jag biblioteket, i detta fall genom bibliotekslagen, som arbetande med kunskapsförmedling och åsiktsbildning för att bidra till ett mer demokratiserat samhälle. Folkbiblioteket, och även andra bibliotek, kan därför anses ha en nära koppling till det som Habermas benämner den borgerliga offentligheten, eller en slags offentlig sfär.

Bibliotekslagen förtydligar folkbibliotekets roll genom att ”6 § Varje kommun ska ha folkbibliotek. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov. Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.” (2013:801). Att folkbiblioteket och dess medier och tjänster ska vara tillgängliga för alla och därmed anpassade för alla människors behov kan kopplas samman med Habermas syn att alla är människor i den offentliga sfären, och att alla ska kunna delta i demokratiska samtal på lika villkor. Folkbiblioteket ska enligt lag verka för ett demokratiskt samhälle, oavsett om den är fysisk eller digital, och rikta sig till alla. Jag vill tydliggöra att jag inte ser biblioteket som en borgerlig offentlighet, utan att biblioteket med dess demokratiska roll i samhället kan bidra till möjligheterna att liknande offentligheter kan uppstå. Denna offentlighet kan kallas för en slags offentlig sfär eller en demokratisk sfär (jfr Buschman 2003, 2005a, 2005b, 2006), där demokratiska samtal och kommunikation sker inom privata grupper, men i förhållande till offentliga angelägenheter.

I förhållande till bibliotekslagen (2013:801), som jag återkommande relaterar till, står det ingenting i lagen om att folkbibliotek (eller andra bibliotek) ska vara en fysisk plats utan det klargörs vilka huvudsakliga uppdrag som biblioteken ska ha i samhället. Paragraf sex konstaterar visserligen att varje kommun ska ha ett folkbibliotek, men fastställer inte att detta måste vara en fysisk plats. Jag tolkar det

som att det hypotetiskt sett skulle kunna vara ett digitalt bibliotek, även om jag tror att de flesta tolkar ett folkbibliotek som en fysisk plats. Kopplat till e-böcker är en sådan iakttagelse intressant eftersom jag tolkar att lagen inte förutsätter att biblioteken ska verka för informationsförsörjning och demokrati enbart utifrån sina lokaler utan utifrån det samhälleliga uppdrag som de har. Eftersom e-böckerna befinner sig i en digital, platsobunden kontext, i och med att ”lånen” görs utanför bibliotekets lokaler menar jag att kopplingen mellan bibliotekslagen och e-böckerna flyttar fokus närmare det demokratiska uppdraget i förhållande till bibliotekets roll i samhället. Jag menar även att biblioteket kan ha en roll i att skapa förutsättningar för demokratiska offentligheter, till exempel genom att bidra med kunskapsförmedling och tillgänglighet av information och att e-böckerna bidrar till att de förutsättningarna även befinner sig utanför folkbibliotekets lokaler och öppettider. Att e-böckerna kan anses vara tillgängliga är därmed viktigt för att detta ska vara möjligt.

Bucklands aspekter av tillgänglighet

Vad som menas med att något är tillgängligt kan troligen diskuteras i all oändlighet och innebörden av begreppet tillgänglighet skiljer sig mellan olika kontexter. I denna uppsats är det tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek som är fokuserade och därför tas tillgänglighetsaspekten från ett B&I- perspektiv, med fokus på tillgänglighet av information. Buckland (1991, s. 77 ff.) beskriver tillgänglighet utifrån sex typer av barriärer som måste överbyggas för att tillgång till information ska vara möjligt. Jag kopplar här samman dessa barriärer med tillgången av e-böcker på folkbibliotek och diskuterar sedan detta utifrån ett offentlighetsperspektiv. De sex barriärerna ses som:

1. Identifikation (*Identification*). Informationen måste kunna identifieras genom att det ska gå att finna lämpliga källor. Det innebär både att veta var man bör leta och vad man letar efter (Buckland 1991, s. 78f.). För e-böcker gäller det även att ha rätt tekniska förutsättningar för att kunna hitta det man letar efter, det vill säga både veta hur de tekniska hjälpmedlen fungerar men också hur man gör för att söka. Det är även viktigt att det finns relevant metadata för att användaren ska förstå vad det är för e-bok som har hittats och om den är lämplig för ändamålet.
2. Åtkomst⁶ (*Availability*). Det måste finnas åtkomst till informationen, antingen via originalkällan eller via en kopia av denna. Om åtkomst inte finns måste en annan källa användas (Buckland 1991, s. 78f.). För e-böcker gäller att en annan källa måste användas om åtkomst inte finns, antingen ett fysiskt exemplar av samma verk eller något helt annat verk. Åtkomsten till e-böcker kan även kopplas till ett plattformsberoende eftersom e-böcker, särskilt de som ”lånas” via folkbiblioteken, är krypterade och därför måste läsas inom särskilda plattformar. Åtkomsten för e-böcker är inte heller exemplarbunden, som åtkomsten till den

---

⁶ Här används ordet åtkomst för att inte blanda ihop det med tillgänglighet, eftersom Buckland använt *Availability* till skillnad från *Access*, som jag valt att översätta till tillgänglighet.

fysiska boken är, utan åtkomst ges till alla som har möjlighet att logga in i det digitala systemet, var användaren än befinner sig.

3. Pris för användaren (*Price for the user*). Pris gäller inte enbart kostnad utan här inkluderas även tid, hur stor ansträngning som krävs, och obehag; till exempel av att fråga om hjälp. Särskilt gäller det ansträngningen som krävs för att använda svåra och oanvändarvänliga system (Buckland 1991, s. 78f.). Priset, i denna bemärkelse, kan eventuellt vara för högt för att tillgängligheten av e-böcker ska anses vara god, även om många e-böcker har tillgängliggjorts rent tekniskt inom det digitala biblioteket. De svåra och oanvändarvänliga system som Buckland tar upp kan givetvis kopplas direkt till e-böcker eftersom användaren krävs att använda digitala system för att ”låna” dem. Att fråga om hjälp kan eventuellt vara en högre barriär för e-böcker än för fysiska böcker eftersom tillgängligheten ges hemifrån och bibliotekarierna inte finns på plats när nedladdningen görs. Något som bör läggas till på denna barriär är priset som användaren får betala gällande vilken sorts information som krävs att lämnas ut, hur pass känslig den är och till hur många olika parter den personliga informationen sprids.
4. Kostnad för leverantören (*Cost to the provider*). Detta gäller kostnaden för att informationen ska finnas tillgänglig och liknar barriär nummer 3, men fokuserar istället på leverantörens kostnader. Kostnad för leverantören kan innebära hur mycket pengar något kostar, vilken arbetsinsats som krävs av personal, vilken plats som krävs för tillhandahållande, men påverkas även av leverantörens värderingar, mål med verksamheten, rollen i samhället och så vidare. Leverantörens kostnader bör aldrig motstrida de värderingar, mål och roller som leverantören anser sig ha (Buckland 1991, s. 78f.). Kopplat till e-böcker kan dessa kostnader dels vara ekonomiska kostnader för till exempel bibliotek, förlag, distributörer och författare, både utifrån intäkter och eventuella förlorade inkomster. Arbetsinsats som krävs av personal, eller enskilda aktörer, får inte vara så pass stor att det går ut över deras andra arbetsuppgifter eller syften och bör inte heller motstrida värderingar eller mål.
5. Förståelse: kognitiv tillgänglighet (*Understanding: Cognitive access*). När användaren fått tillgång till relevanta källor krävs det även att användaren har tillräcklig kunskap för att förstå dem. Detta för att kunna tillgodogöra sig informationen (Buckland 1991, s. 78f.). Detta kan ses som särskilt viktigt för e-böcker, och andra digitala format, eftersom användaren måste ha kunskap om de tekniska verktyg som krävs för att läsa e-böckerna och det räcker inte med att användaren har laddat ned filen. Utan rätt tekniska redskap eller kunskaper hos användaren går e-böckerna inte att läsa. Även om det i nära anknytning till e-böckerna på folkbibliotek finns beskrivningar av hur man gör för att ladda ned e-böcker och läsa dem krävs det att användaren kan förstå och relatera till den information som finns där. Det kräver en viss förförståelse för hur tekniken och

de tekniska hjälpmedlen fungerar.

6. Acceptabilitet (*Acceptability*). Denna barriär nämner Buckland (1991) som något som inte tidigare har ansetts relevant utifrån tillgänglighet, men som Buckland menar spelar en lika stor roll som de andra barriärerna ovan. Detta gäller om användaren inte accepterar källan som trovärdig eller för att informationen motstrider användarens tidigare övertygelse på området. Att användaren förstår innehållet i informationen innebär inte att validiteten av informationen accepteras, och utan acceptans blir tillgängliggörandet av informationen inte användbart för den användaren (Ibid., s. 78f.). Jag uppfattar denna barriär som kopplad till användarens uppfattning av hur användaren kan ta till sig informationen i själva e-boken och att det därför främst är kopplat till användaren själv, men även till hur informationen i e-boken är skriven.

Denna tolkning visar på att folkbibliotekets tillgängliggörande av e-böcker inte nödvändigtvis innebär att e-böckerna kan anses vara tillgängliga. Det finns (minst) sex barriärer som måste övervinnas för att e-böckerna ska kunna anses tillgängliga för alla. Jag tolkar tillgängligheten av e-böcker (och annan form av litteratur eller information) som en förutsättning för att biblioteket ska kunna fungera som en bidragande möjlighet till att offentliga sfärer skapas, i samband med det demokratiska uppdraget som folkbiblioteket har enligt lag. För att människor ska kunna diskutera litteratur och politik under likvärdiga omständigheter krävs det att de har tillgång till samma typ av information och att den informationen tillgängliggörs på ett sätt så att alla kan ta del av den. För att biblioteket ska lyckas med att tillgängliggöra e-böcker på ett bra sätt måste Bucklands (1991) barriärer överkommas så att litteraturen inte bara går att komma åt utan även så att användarna kan ta till sig informationen på ett bra sätt. Samtidigt får tillgängligheten inte bidra till ett för högt pris för varken användare eller leverantörer. Om folkbiblioteken, och de övriga aktörerna, lyckas med det menar jag att folkbiblioteken kan bidra till att allmänheten blir mer demokratiskt medveten och därmed öka förutsättningarna för de demokratiska sfärer som Habermas (2003) diskuterar. Hur e-böckerna och dess tillgänglighet kan påverka dessa förutsättningar, utifrån Habermas och Buckland, är något som bland annat kommer att diskuteras under Analys och diskussion i slutet av denna uppsats.

Metod

Metodavsnittet visar på vilken metod jag valt för uppsatsen och varför denna metod valts framför andra metoder. Här diskuterar jag även fördelar och nackdelar med den valda metoden och hur metoden har använts. Sedan åskådliggör jag urvalet för analysen och beskriver de analysverktyg som analysen utgår från, för att visa på hur utförandet av analysen har gått till. Sist i kapitlet reflekterar jag över etiska överväganden.

Val av metod

Metoden har valts utifrån att det är ett textbaserat material som analyseras och därför är valet att göra en textanalys, som är en kvalitativ metod. Jag har valt idéanalys framför andra textanalyser eftersom att idéanalysen, enligt Bergström och Boréus (2013, s. 172f.), är inriktad på att bland annat fånga idéer i en samhällsdebatt och är mindre fokuserad på makt- och språkperspektiv i jämförelse med diskursanalys. Idéanalysen är även mer aktörscentrerad än till exempel diskursanalys, argumentationsanalys och retorik (Ibid.), vilket jag anser positivt för uppsatsens syfte och frågeställningar. Att vara fri i valet av både aktörer och texter menar jag är värdefullt eftersom debatten om e-böcker förs hos olika aktörer, i många olika texter och kontexter. En idéanalys ger forskaren den frihet som krävs, men hjälper även till att strukturera det material som samlas in. Till skillnad från argumentationsanalys, som fokuserar på argument för eller emot en tes (se t.ex. Björnsson, Kihlbom & Ullholm 2009), är idéanalysen inriktad på idéer som inte är lika strikta att gälla för eller emot en tes utan det kan istället vara en tanke om hur något fungerar i samhället.

Idéanalys

Idéanalys är, enligt Bergström och Boréus (2013), en mångvetenskaplig analysform som kan utformas på flera olika sätt beroende på forskarens syften och frågeställningar. De beskriver idéanalysen utifrån idéer och ideologier och nämner att de olika analyserna kan delas in i olika kategorier, dels utifrån olika synsätt och teoretiker (till exempel Tingsten eller Marx), men även utifrån olika syften med analysen (Beskrivande syfte, Ställningstagande syfte, Förklarande syfte) (Ibid., s. 145ff.).

I denna uppsats har jag valt att främst utgå från uppsatsens syfte och inte från enskilda teoretiker inom idéanalysen. Detta för att avsikten med metoden främst är att kunna svara på uppsatsens frågeställningar och visa på de idéer som uppkommer i debatten, och inte relatera metoden direkt till specifika teoretiker. Jag uppfattar främst

uppsatsens syfte som beskrivande eftersom jag vill beskriva hur debatten om e-böcker ser ut utifrån de aktörer som kan anses vara centrala för debatten. Bergström och Boréus (2013, s. 145ff.) förklarar att beskrivande syfte används för att analysera förekomsten av idéer i till exempel debatter och att beskrivande analyser utgår från specifika grupp- eller aktörsperspektiv. Den innehållsliga idéanalysen, som även den är beskrivande enligt Bergström och Boréus, har en stark tradition inom Sverige och målet är att få maximal klarhet i vad som sägs i den debatt som analyseras (Ibid., s. 146).

Beckman (2005, s. 48ff.) påpekar att beskrivande forskning kan anses vara mindre viktig, eller otillräcklig, eftersom den endast har som syfte att beskriva ett fenomen och inte att förklara det. Vidare menar han att detta synsätt är felaktigt eftersom forskaren alltid tillför materialet något genom sin analys och att beskrivandet bidrar till en förklaring av vilka fenomen som finns i materialet som analyseras. ”Att beskriva är inte att ”referera” men att ”inferera”.” (Beckman, 2005, s. 49). Detta tolkar jag som att forskaren genom sin analys inte enbart refererar eller citerar det som står utan skapar en tolkning av vad som står mellan raderna, eller synliggör det som från början inte var lika synligt, det vill säga att inferera med texten. Jag vill poängtera att jag därmed tolkar det beskrivande syftet som mer än beskrivande, eftersom en aktiv tolkning görs av mig som forskare och att det som beskrivs kopplas samman och diskuteras utifrån de teoretiska perspektiven som uppsatsen har, under kapitlet Analys, diskussion och slutsatser.

Idébegreppet

Metodböcker som behandlar idé- och ideologianalys skriver dels om idébegreppet som ett eget begrepp, men relaterar det även till ideologi-begreppet. I denna uppsats används idébegreppet eftersom syfte och frågeställningar baseras på de olika idéer som framkommer i debatten. Att uppsatsen endast utgår från idébegreppet och inte använder ordet ideologi har att göra med att en ideologi i allmänhet ofta förknippas med politiska åsikter och att det möjligen kan vara att dra det för långt att påstå att det är ideologier det handlar om. Både Bergström och Boréus (2013) och Beckman (2005) använder båda begreppen och beskriver mer eller mindre ideologier som en samling av idéer, men jag har valt att endast använda idéer för att det ska vara tydligt för läsaren vad som åsyftas.

Vad är en idé? Bergström och Boréus beskriver en idé så här:

En idé kan betraktas som en tankekonstruktion som till skillnad från de flyktigare intrycken eller attityderna utmärks av en viss stabilitet och kontinuitet. /.../ [Det kan] vara såväl en föreställning om verkligheten, som en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla.

Bergström & Boréus 2013, s. 140

---

⁷ Att inferera är inte ett vedertaget begrepp som återfinns i uppslagsverk, men används inom pedagogik och språk. Att inferera innebär generellt att läsa mellan raderna eller att tolka något genom tidigare erfarenheter, till exempel genom ett teoretiskt perspektiv (jfr Olsson 2012).

En idé utifrån perspektivet av denna uppsats kan därför definieras som att *en idé har sitt ursprung ur en tanke eller föreställning om hur en aktör uppfattar hur verkligheten eller någons handlande i en situation bör se ut. Det kan vara kopplat till aktörens egna företeelser eller föreställningar om verkligheten, men också till ett större samhällsligt perspektiv.*

En idé bör därmed aldrig uppfattas som en sanning, i den bemärkelsen att det är sant för alla, eftersom det är just en individs eller aktörs tanke eller föreställning det gäller. Det som är sant för en aktör behöver inte vara sant för en annan. Analysen kan ge en bild av idéerna inom biblioteks-, förläggar- och författaraktorer, men kan aldrig påstå att det är sant för alla aktörer inom aktörsgrupperna. Om till exempel de aktörer som verkar inom bibliotek tycks ha gemensamma idéer innebär det inte att alla aktörer inom biblioteksektorn kommer att hålla med om de idéerna. Uppsatsen kan endast dra slutsatser om de aktörer som analyseras utifrån urvalet. Det är även viktigt att poängtera att en idé är en individuell tanke och att syftet inte är att visa vilka idéer som är rätt, utan att visa på idéer som framkommer i debatten.

Urval

Jag har valt att endast utgå från nedskrivet material som finns åtkomligt på internet, eftersom debatten om e-böcker främst tycks infinna sig där. På internet finns det även tillgängligt material som inte är skriven text, som till exempel filmade diskussioner mellan olika aktörer, men valet är att fokusera på material som är nedskrivet för att det ska bli lättare att analysera och jämföra idéerna som framkommer.

Ett urval är vilka aktörer som anses mest centrala för analysen och hur dessa aktörer väljs ut. Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2012, s. 218ff.) beskriver hur idébärare eller aktörer kan väljas ut. Det finns enligt dem en skillnad mellan en aktörscentral och en idécentral studie, där den aktörscentrala studien fokuserar på vem som sagt vad medan den idécentrala studien fokuserar mer på idéerna som framkommer utan att bry sig lika mycket om vem som sagt det. De menar fortsatt att vid val av aktörer är alternativen antingen att välja snävt eller brett och att det finns olika för- eller nackdelar med de olika alternativen. Fördelen med att göra ett snävt urval kan vara att det är enkelt att redogöra för vad som gjorts i uppsatsen och att risken för att hitta det resultat som var önskvärt men inte välgrundat blir mindre, medan nackdelen kan vara att det är lättare att missa något relevant för sammanhanget. Samtidigt påpekar de att ett snävt urval inte ger några garantier för fördelarna, i och med att resultatet kan grundas på ett alltför snävt urval och att centrala aktörer därför missas (Ibid.).

I denna uppsats har jag valt att göra ett aktörscentrerat urval som är relativt brett. Detta beror på, i likhet med ovan, att risken för att missa centrala aktörer inom debatten ska minska. Eftersom syftet med uppsatsen är att jämföra olika aktörers idéer med varandra anser jag att aktörerna är viktiga att urskilja så att idéerna sätts i det sammanhang som de har skapats. Därför står aktörerna i fokus framför själva idéerna. I uppsatsen fokuserar jag på vem som säger vad, men analyserar även om idéerna som framkommer kan liknas vid varandra eller om de skiljer sig åt mellan olika grupper inom urvalet. Urvalet är aktörscentrerat, medan jag anser att analysen befinner sig någonstans mitt emellan en aktörscentrerad och en idécentrerad studie.

Jag har genom det breda urvalet försökt att få med så många centrala aktörer som möjligt utifrån debatten om de fria ”utlånen” av e-böcker på folkbibliotek, men det finns många aktörer med åsikter om e-böcker vilket gör att urvalet hade kunnat se annorlunda ut. Därför måste jag poängtera att detta urval ger en bild av debatten, men kan inte ses som en fullständig redogörelse för hela debatten.

Som jag nämnde i inledningen tolkar jag bibliotekarier, förlag och författare som viktiga aktörer inom debatten av e-böcker och de måste därför finnas representerade i det material som väljs ut och idéerna måste röra frågor om e-böcker utifrån folkbibliotekets fria ”utlån” och tillgänglighet. För att komma åt några av dessa idéer om e-böcker på folkbibliotek utgår urvalet från två centrala rapporter, som behandlar synen utifrån bibliotek och förläggare. Det är Svedjedal (2012), som skrivit en rapport för svenska förläggarföreningen och det är en rapport om e-böcker från Kungliga biblioteket och Svensk biblioteksforening (2011). Dessa båda rapporter är dels genomgångar av hur ”utlån” av e-böcker går till och hur marknaden såg ut när de skrevs, men ger också en bild av vilka idéer svenska förläggarföreningen, KB och biblioteksforeningen har angående e-böcker på folkbibliotek. Rapporten kan enligt dem själva ses som ”ett inspel till den av Regeringen tillsatta Litteraturutredningen” (Kungliga biblioteket & svensk biblioteksforening 2011, s. 4), vilket också är en utredning som Svedjedal (2012) nämner i sin rapport. Eftersom Litteraturutredningen (2012) nämns i båda rapporterna granskade jag även litteraturutredningen. Efter det tolkar jag även Litteraturutredningen som central för debatten om e-böcker på folkbibliotek.

Direkt kopplat till Litteraturutredningen (2012) finns remissvar från olika aktörer och jag har valt att även utgå från dessa som urval i uppsatsen, utöver de rapporter som jag redan har nämnt. En samling av alla remisser går att hitta på regeringens hemsida, där det finns sammanlagt 132 stycken (Kulturdepartementet 2012b). En remiss fungerar oftast så att Regeringskansliet skickar ut förslaget (i detta fall Litteraturutredningen) och att mottagarna får möjlighet att svara på dessa. Myndigheter under regeringen är skyldiga att göra detta, medan andra mottagare, som till exempel kommuner och organisationer, får en inbjudan att göra det om de önskar. Det är även möjligt att ge kommentarer på ett förslag för alla som har synpunkter på det (Regeringskansliet 2003).

För att få fram de mest centrala remisserna sorterade jag först bort de remisser som inte behandlade e-böcker över huvud taget och det gjordes genom en snabb sökning på ”e-b”. Risken med detta är att någon kan ha stavat e-böcker utan bindestreck, men eftersom utredningen använde bindestreck och de remisser som antogs skulle ha en åsikt om e-böcker på folkbibliotek också visade sig använda bindestreck är det en liten risk att något missades. Det visade sig att 44 av remisserna nämnde e-böcker. Dessa läste jag igenom för att komma fram till om det framkom några idéer om e-böcker på folkbibliotek eller om det endast nämndes i förbifarten. Många nämnde e-böckerna på folkbibliotek utifrån vad de ansåg om samarbetet med Svenska kommuner och Landsting (SKL) och Kungliga Biblioteket (KB), men nämnde ingenting annat än om de tyckte att förslaget var bra eller dåligt. De flesta ansåg att förslaget var bra. För att få en djupare insikt i de idéer som finns om e-böcker på folkbibliotek sorterade jag bort de texter som inte behandlade ämnet på något djupare plan än så. Efter detta fanns det 27 remisser kvar, som jag sedan sorterade utifrån

vilken sorts aktör de anses tillhöra, det vill säga om de är biblioteksaktörer, förläggaraktorer eller författaraktorer. 18 av remisserna tillhörde inte de utvalda aktörerna eftersom de bestod av remisser från kommuner, landsting, föreningar och förbund som inte kunde kopplas till mitt urval. Kvar efter detta finns det nio remisser kvar.

Kvar fanns då detta material⁸ för **biblioteksaktörerna**:

Kungliga Biblioteket (2013) (remiss). KB är Sveriges nationalbibliotek och arbetar bland annat med att samordna biblioteken i Sverige (Kungliga biblioteket, 2013).

Svensk biblioteksforening (2013) (remiss). Svensk biblioteksforening är en forening som arbetar för att öka kunskapen om bibliotekens roll och för att stärka bibliotekets förutsättningar (Svensk biblioteksforening, uå).

KB och Svensk biblioteksforening (2011) (rapport). Rapporten är framtagen av båda aktörerna ovan.

Sveriges depåbibliotek och lånecentral (2013) (remiss). Sveriges depåbibliotek och lånecentral är ett fjärrlånemagasin som alla Sveriges bibliotek kan låna från (Sveriges depåbibliotek och lånecentral, uå).

Sveriges länsbibliotekarier (2013) (remiss). Sveriges länsbibliotekarier är en forening som ska främja biblioteksutveckling i Sverige utifrån ett regionalt perspektiv (Sveriges länsbibliotekarier, uå).

Material för **förläggaraktorerna**:

Nordiska oberoende förlags forening (2013) (remiss). Nordiska oberoende förlags forening är en branschorganisation ” för de mindre och medelstora, oberoende bokförlagen ” (Nordiska oberoende förlags forening, uå).

Svenska förläggarföreningen (2013) (remiss). Svenska förläggarföreningen är en branschorganisation för både stora och små förlag (Svenska förläggarföreningen, uå).

Svedjedal (2012) (rapport för Svenska förläggarföreningen). Svedjedal har skrivit en rapport i uppdrag av svenska förläggarföreningen.

Material för **författaraktorerna**:

Sveriges författarfond (2013) (remiss). Sveriges Författarfonds huvudsakliga uppgift är att fördela biblioteksersättningen. Jag räknar dessa till författaraktorer eftersom de själva anger att ” [d]e litterära upphovsmännens inflytande genom styrelserepresentation i författarfonden är reglerat i lag och på så sätt formellt starkare än det inflytande företrädare för olika delar av samhället annars kan ha genom representation i statliga styrelser ” (Sveriges författarfond, uå).

Sveriges författarförbundet (2013) (remiss). Sveriges författarförbundet är en facklig organisation för verksamma författare och översättare (Sveriges författarförbundet, 2014).

Sveriges läromedelsförfattares förbundet (2013) (remiss). Sveriges läromedelsförfattares är huvudorganisation för läromedelsförfattare i alla ämnen och för alla målgrupper (Sveriges läromedelsförfattares förbundet, 2015).

---

⁸ Det empiriska materialet är listat för sig, längst bak i källförteckningen.

I övrigt utgår den kommande analysen även från **Litteraturutredningen (2012)**, eftersom urvalet av material är direkt kopplat till den. Litteraturutredningen är en utredning från Regeringen, där litteraturens ställning tas i betänkande. Den utgår bland annat från ett läsfrämjande perspektiv och diskuterar både fysisk och digital litteratur.

Alla remisser har enskilda upphovsmän eller författare, men valet är att inte använda deras namn som referenser eftersom remisserna bör tolkas som organisationernas eller föreningarnas idéer kopplat till Litteraturutredningen (2012), och inte de enskilda författarnas idéer. Valet är, till skillnad från det övriga materialet, att rapporten av Svedjedal (2012) namnges med författarens namn eftersom rapporten är framtagen av en enskild författare som fått i uppdrag av förläggarföreningen att skriva en vetenskaplig rapport. Jag anser att det inte lika tydligt går att skilja på textförfattarens och föreningens åsikter i den rapporten och jag vill därför vara tydlig med att det är Svedjedals idéer som analyseras, även om de är kopplade till ett förlagsperspektiv i och med att förläggarföreningen står som avsändare.

Analysverktyg

De två analysverktyg som inom idéanalys är vanligast att använda, och som Bergström och Boréus (2013, s. 149 ff.) beskriver, är idealtyper och dimensioner. Det finns några skillnader mellan att skapa analysverktyg utifrån idealtyper och dimensioner och här kommer kortfattat nämnas vad de mest centrala skillnaderna är och varför det ena har valts och inte det andra. Oavsett vilket analysverktyg som väljs måste analysen följas av en diskussion för att forskningsfrågan ska kunna relateras till resultatet (Ibid., s. 173).

Jag har valt att använda dimensioner som analysverktyg eftersom det, enligt Bergström och Boréus (2013), inte är lika starkt förknippat med politiska ideologier som idealtyper. Dimensioner ger även forskaren en större frihet att skapa det analysverktyg som passar bäst för frågeställningar och syfte och är mindre styrt än idealtyper. Dimensioner tycks även användas ur ett bredare sammanhang och för att sortera och analysera ett flertal olika sorters texter, vilket passar bra för uppsatsens relativt breda urval. Nackdelen med dimensioner kan på samma sätt som fördelarna vara att forskaren är väldigt fri i sin analys och kan utforma den som önskat. Friheten kan leda till att analysverktygen påverkar materialet i för hög grad eller att viktiga idéer missas (Ibid., s. 139 ff.).

Det viktigaste vid valet av dimensioner är att forskaren kan svara på vad dimensionerna består av, det vill säga "svara på frågan: dimensioner av vad?" (Bergström och Boréus 2013, s. 157). Den dimensionsbaserade analysen används i en rad olika sammanhang och behöver inte vara direkt kopplad till politiska ideologier. Det analysverktyg som skapas används för att sortera och analysera det material som hämtats in, som kan bestå av flera olika sorters texter (Ibid, s. 157f.). Beckman (2005, s. 26) påtalar även att det är viktigt att valet av dimensioner inte går in i varandra så att samma argument kan läggas inom samma dimension, vilket kan förvirra läsaren. Det är därför viktigt att, i den utsträckning det går, skapa dimensioner som är "ömsesidigt uteslutande och helst även uttömmande" (Ibid., s. 26). Vidare menar han

att syftet med att använda dimensioner är ”att särskilja olika delar av en argumentation eller ideologi” (Ibid., s. 28). Både Bergström och Boréus (2013) och Beckman (2005) är noga med att påtala att dimensionerna som skapas bör anpassas utifrån den forskningsfråga som forskaren har och Beckman (2005, s. 28) påtalar särskilt att det rekommenderas att forskaren är både kreativ och nytänkande när dimensionerna skapas.

Dimensionerna i denna uppsats

För att skapa dimensionerna, som används för att sortera materialet och ge en översiktighet, utgår jag från Bucklands (1991) aspekter av tillgänglighet och de barriärer som presenteras under kapitlet Teoretiska perspektiv. Jag tolkar att Bucklands (1991) sex aspekter av tillgänglighet utgår från tre övergripande perspektiv och det är leverantörerna (*Kostnad för leverantören*), användarna (*Identifikation, Pris för användaren, Förståelse: kognitiv tillgänglighet och Acceptabilitet*) och systemens uppbyggnad (*Identifikation och Åtkomst*). För att dimensionerna ska vara så ”ömsesidigt uteslutande och helst även uttömmande” (Beckman 2005, s. 26) som möjligt utgår jag från dessa uppdelningar framför de barriärer som Buckland (1991) presenterar. Dimensionerna har skapats efter att det analyserade materialet har lästs igenom och är därför färgade av både Bucklands barriärer och de idéer som återfinns i materialet.

Jag skapar utifrån detta dimensionerna:

Aktörsperspektiv (*Kostnad för leverantören*):

Dimension 1. Synen på bibliotekets roll

Dimension 1. behandlar idéer angående folkbibliotekets roll utifrån tillgängligheten av e-böcker. Här samlas idéer kopplat till hur de olika aktörerna uppfattar bibliotekets tillhandahållande av e-böcker och vilken roll som folkbiblioteket har enligt de olika aktörerna.

Dimension 2. Ekonomiska kostnader för aktörerna

Till skillnad från dimension 1. behandlar dimension 2. de rent ekonomiska aspekterna som tas upp av aktörerna. Dels är det generella idéer om ekonomiska aspekter, men det kopplas även till idéer som handlar om biblioteksersättningen för fysiska böcker även bör gälla för e-böcker, vilket givetvis påverkar alla aktörer ekonomiskt. Idéerna kopplas inte endast till bibliotekets ekonomiska förutsättningar utan även till författaraktorer och förläggaraktorer.

Användarperspektiv (*Identifikation, Pris för användaren, Förståelse: kognitiv tillgänglighet och Acceptabilitet*):

Dimension 3. Syn på användarna/ kunskaper som användarna behöver

Dimension 3. synliggör vilka idéer som aktörerna har gällande användarnas perspektiv, utifrån användarnas kunskaper och krav på användarna. Med användare menar jag inte enbart folkbibliotekets användare utan användare av e-böcker eller litteratur, oavsett i vilket sammanhang de används. Detta för att användarna ska

innefatta de kunder som köper böcker via förlagen eller de personer som läser e-böckerna som författarna skrivit, oavsett hur de har fått tag på dem.

Systemperspektiv (*Identifikation och Åtkomst*):

Dimension 4. Synen på systemet och tekniska lösningar

Dimension 4. är inriktat på idéer som rör systematiska lösningar, det vill säga hur systemen för e-böcker på folkbibliotek är uppbyggda och tekniska lösningar för dessa. Med tekniska lösningar och system menar jag inte enbart tekniken i sig utan även vilken form av litteratur som tillgängliggörs och synen på vilken form av digital litteratur som bör finnas via folkbiblioteket.

Att jag har valt att skapa två dimensioner kopplade till *Kostnad för leverantören* beror på att många av idéerna i materialet kan kopplas till den barriären. Jag är medveten om att det finns en risk att de idéerna får större utrymme på grund av detta och därför vill jag poängtera att dimension 3. och 4. har möjlighet att ta lika mycket utrymme som de två första dimensionerna. Att det är två dimensioner innebär inte nödvändigtvis att de får mer utrymme, utan endast att jag uppmärksammat att många av idéerna är kopplade till rollen som folkbiblioteket har samt ekonomiska perspektiv.

Utförande

I Litteraturutredningen (2012) fokuserar jag på det kapitel som behandlar ”möjligheter för folkbibliotek att arbeta aktivt med e-böcker” (Litteraturutredningen 2012, s. 416-421) samt ”En moderniserad biblioteksersättning” (Ibid., s. 421-426). I rapporterna och remisserna fokuserar jag på det som relateras direkt till Litteraturutredningens två kapitel ovan. Dimensionerna i denna uppsats har skapats efter en preliminär analys av materialet i syfte att sortera det material som är relevant utifrån frågeställningar och syfte. För att utföra en preliminär analys har materialet som valts ut noggrant lästs igenom och centrala delar eller citat har markerats. Det som har markerats är främst kopplat till ”utlån” av e-böcker på folkbibliotek, men partier som behandlar litteratur i allmänhet har också markerats i de fall där de ansetts kunna kopplas till e-böcker. Dessa citat har markerats som ”allmänna” för att hålla reda på om citatet är direkt kopplat till e-böcker eller inte. De markerade citaten har sedan sorterats utifrån vilken aktörgrupp de tillhör, så att alla citat från till exempel förläggare samlas i ett enskilt dokument. För varje skapad dimension har sedan citat valts ut från materialet, för att visa på centrala idéer som kan kopplas till dimensionerna. Dessa tolkar jag och relaterar till varandra under Resultat och analyserar och diskuterar sedan resultaten utifrån bakgrund, teoretiska perspektiv och tidigare forskning.

Etiska överväganden

Materialet som analyseras är offentliggjort material på internet, vilket gör att de som skrivit texterna är medvetna om att materialet finns tillgängligt för alla, men de har aldrig givit något samtycke till att texterna ska användas för analys i en uppsats. Eftersom materialet inte är skrivet av privatpersoner utan utgivet av olika institutioner är tolkningen av materialet inte känslig för enskilda individer, vilket gör att detta inte

bör ses som ett problem. Givetvis finns det alltid en risk att materialet som tolkas blir förvrängt i analysen och för att minska den risken har flera omläsningar av texterna gjorts för att undvika förhastade slutsatser. Det som påstås baseras i allra högsta mån på det som står i textmaterialet och resultatet av analysen ska inte spegla en önskad bild eller förhoppning, utan ge en bild av de idéer som finns hos de aktörer som valts ut. Därmed är det även viktigt att dimensionerna inte förvränger idéerna utan används för att sortera de idéer som finns, på ett så rättvist och naturligt sätt som möjligt.

Resultat

Resultatdelen är uppdelad på dimensionerna som jag har skapat, som beskrivs under kapitlet Analysverktyg, och ska ge en uppfattning om de idéer som finns i det analyserade materialet. Materialet är direkt kopplat till Litteraturutredningen (2012) och Resultat ger därför en bild av den svenska debatten i förhållande till den utredningen. Efter varje dimension finns en sammanfattning av vad dimensionen har visat. Materialet tolkas i denna del främst utifrån de olika idéerna så att aktörernas idéer ställs mot varandra. I likhet med hur jag tolkar beskrivande forskning, som redogörs under kapitlet Idéanalys, menar jag att resultatdelen även inkluderar analys även om den främst kan uppfattas som beskrivande. Kopplat till frågeställningarna så svarar Resultat främst på vilka idéer som framkommer i debatten samt hur de kan relateras till varandra. I nästa kapitel presenterar jag den huvudsakliga analysen utifrån tidigare forskning och teoretiska perspektiv och för där en diskussion i förhållande till tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek.

Dimension 1. Synen på bibliotekets roll i samhället

Dimension 1. visar på idéer som kopplas till synen på bibliotekets roll i samhället. Dimensionen är uppdelad på folkbibliotekets roll i förhållande till de övriga aktörerna och sedan på mer generella idéer som rör bibliotekets roll utifrån tillgängligheten av e-böcker. Det finns en positiv syn på folkbibliotek och deras roll i samhället och det är ingen av de analyserade aktörerna som ifrågasätter att biblioteken ska tillgängliggöra e-böcker. Tvärtom skriver de flesta aktörer tydligt ut att de är positiva till folkbiblioteken och e-böckerna. Synen på bibliotekets roll handlar därför inte om huruvida biblioteken bör tillhandahålla e-böcker eller inte, utan snarare om vilken roll biblioteket har i förhållande till de övriga aktörerna på marknaden.

Folkbibliotekets roll i förhållande till de övriga aktörernas roll

Litteraturutredningen (2012) skriver att ”[d]et är viktigt att folkbiblioteken i framtiden i ökad utsträckning kan tillhandahålla elektronisk litteratur. För biblioteken är det en central utvecklingsfråga i ett alltmer digitaliserat samhälle” (Litteraturutredningen, s. 416). De konkretiserar bibliotekets roll vidare:

Som vi ser det är det centralt att biblioteken i arbetet med elektronisk litteratur kan bidra med alternativ till det utbud som marknaden tillhandahåller, presentera det på ett annat sätt och använda sig av e-litteratur i t.ex. läsfrämjandeaktiviteter. Denna typ av aktivt arbete med det elektroniska materialet skapar mervärden som är unika för det allmänna biblioteksväsendet. Om fokus enbart läggs på att tillhandahålla elektroniskt material utan avgift är det inte otänkbart att kommersiella tjänster – ett framtida ”Spotify för böcker” eller liknande – kan komma att utgöra ett mer attraktivt alternativ för många.

Litteraturutredningen 2012, s. 417

Litteraturutredningen (2012) pekar här på att biblioteken ska fungera som ett alternativ till det utbud som marknaden tillhandahåller och att litteraturen på biblioteken får en annan roll än vad litteraturen på den övriga marknaden har. Det aktiva arbetet som biblioteken kan bidra med angående den digitala litteraturen, så som läsfrämjande, står i motsats till det som marknaden kan erbjuda. Jag tolkar detta som att bibliotekets roll, enligt Litteraturutredningen, är att aktivt arbeta med den digitala litteraturen så att den presenteras och används på ett annat sätt än vad den görs via den kommersiella marknaden. Om bibliotekets roll endast skulle vara att tillhandahålla e-böcker (och annat digitalt material) skulle skillnaden mellan den kommersiella marknadens roll och folkbibliotekens roll inte vara tydlig, enligt Litteraturutredningen, och andra kommersiella tjänster skulle därför kunna vara mer attraktiva att använda.

Svedjedal (2012) kopplar också samman bibliotekets roll med ett marknadsperspektiv, genom att mena att "[p]roblemet för svenskt vidkommande är om biblioteken blockerar uppkomsten av en marknad, och därmed produktionen av e-böcker" (Svedjedal 2012, s. 6). Detta kan tolkas som en oro för att biblioteket ska ta över marknadens roll och därmed hämma e-boksmarknaden. Svedjedal förtydligar denna idé:

Debatten om e-böckerna har från folkbibliotekshåll ofta förts i termer av att det är viktigt för bibliotekens överlevnad att de fungerar precis som den litterära marknaden, fast gratis för användaren och billigt för biblioteken. Men om biblioteken ska fungera helt på marknadens villkor – till vad behöver man då biblioteken när bokmarknaden redan finns? Och hur ska marknaden klara sig mot en gratisversion av den?

Svedjedal 2012, s. 43

Svedjedal (2012) frågar sig här vad biblioteken ska ha för roll om tillgängligheten av e-böcker ges utifrån samma förutsättningar som marknaden. Tolkar man detta i relation till det som Litteraturutredningen (2012) menar ovan kan de olika idéerna ses som motsatta varandra, där Litteraturutredningen visar på just den roll som Svedjedal ifrågasätter. Även Sveriges författarfond visar på en idé om att e-böckerna på bibliotek sker på marknadens villkor, och kopplar det till en skillnad mellan den fysiska boken och e-boken:

Biblioteken har här – till skillnad mot vad som gäller för fysiska böcker – att hantera spridning och tillgängliggörande på marknadens villkor, och detta måste ske i kombination med att det fortsatt ska vara avgiftsfritt för låntagaren. Rimligen måste urvalspolitiken utvecklas åt rakt motsatt håll, d.v.s. att den blir långt mer genomgripande och medveten – och att detta får komma till uttryck i avtalsvillkoren.

Sveriges författarfond 2013, s. 6

Sveriges författarfond pekar på att bibliotekets roll hamnar närmare marknadens roll när böckerna blir digitala istället för fysiska. Att urvalspolitiken måste utvecklas mot motsatt håll tolkar jag som att avtalen mellan bibliotek och förlag måste utvecklas så att biblioteken får en mer medveten roll i vad de tillhandahåller och hur det tillhandahålls. Sveriges författarförbund påtalar även att "[d]et är viktigt att inse att bibliotekens utlåning av e-böcker är den i stort sett enda "marknaden" att tala om för e-böcker i dagsläget (Sveriges författarförbund 2013, s. 24). Sveriges författarfond

pekar inte enbart på att bibliotekets roll och marknadens roll ligger nära varandra, utan att de i nuläget kan ses som en och samma ”marknad”.

Sveriges författarfond och Sveriges författarförbunds idéer kan kopplas samman med ovan citat från Litteraturutredningen (2012) och Svedjedal (2012) eftersom marknadsperspektivet i dessa citat är centrala i förhållande till bibliotekets roll. Till skillnad från Svedjedal, som jag tolkar beskriver *riskerna* med att marknaden och folkbibliotekets roll är svåra att skilja på, menar jag att Sveriges författarfond istället pekar på *svårigheter* med den nära kopplingen till marknaden. Jag tolkar det som en skillnad i hur kraftigt de emfaserar problematiken kring bibliotekets roll i förhållande till marknadens roll och att Svedjedal kan uppfattas som mer kritisk. Svedjedals kritiska idé återkommer i ett annat citat:

Marknadstänkandet på biblioteken har också inneburit att de har blivit mer ambivalenta i sin syn på den egna uppgiften. Ska de vara en sorts digital beställningscentral som efterkommer låntagarens (”kundens”) begäran, ungefär som en gratis nätbokhandel? Eller ska de se andra uppgifter i litteraturpedagogik, urvalsarbete, aktivt och långsiktigt arbete med de egna samlingarna?

Svedjedal 2012, s. 43

Jag tolkar detta som att Svedjedal är kritisk till bibliotekens roll eftersom han menar att biblioteken är *ambivalenta*, det vill säga att de själva är osäkra på vad bibliotekets roll gällande e-böckerna är. Här pekar han dock, i likhet med Litteraturutredningen (2012), på att bibliotekets roll kanske inte bara är att tillhandahålla och sprida litteraturen i form av e-böcker utan att den bör användas mer aktivt i det dagliga arbetet, dels genom större möjligheter att själva välja urvalet men också genom att arbeta pedagogiskt med litteraturen. Även Svenska förläggarföreningen visar på en idé om folkbibliotekets roll som något mer än att tillhandahålla litteratur:

Det ska också sägas att Svenska Förläggareföreningen inte har något emot att alla typer av böcker, i alla typer av format, köps in och lånas ut av biblioteken. Men biblioteken ska inte och får inte bli en marknadsaktör. Bibliotekens roll som läsfrämjare och folkbildare är viktig och vi tror att det är inom det området biblioteken kan utvecklas, möta och stimulera nya besökare till lån och läsning. Här är förstås bibliotekens samlingar av kvalitativt god, också äldre, litteratur av stor betydelse.

Svenska förläggarföreningen 2013, s. 5

Även här poängteras att biblioteken inte får fungera som en marknadsaktör utan att folkbibliotekets roll måste vara något annat i förhållande till marknaden. Citatet är kopplat till litteratur i allmänhet, men kopplas till alla typer av format vilket även måste innebära e-böcker. Sveriges författarfond visar på att folkbibliotekets roll kanske inte är att tillhandahålla samma litteratur som marknaden, när de i samband med att de diskuterar bibliotekets roll skriver ”... när det gäller bibliotekens föreställda behov av att tillhandahålla och sprida också den mest marknadsdrivna utgivningen” (Sveriges författarfond 2013, s. 6). Genom att de beskriver bibliotekets roll att tillhandahålla den mest marknadsdrivna litteraturen som ett *föreställt behov*, tolkar jag det som att Sveriges författarförbund inte håller med om att bibliotekets roll är att göra det. Eftersom de inte utvecklar den idén i förhållande till folkbibliotekets roll är det dock svårt att dra några slutsatser angående vilken sorts litteratur som folkbiblioteken då bör tillhandahålla som e-böcker eller vilken litteratur som bör

räknas som den mest marknadsdrivna. Sveriges författarförbund visar på en liknande idé då de beskriver att folkbibliotekets roll att tillgängliggöra e-böcker aldrig får ta över marknadens roll:

En övergång från fysiska böcker till exempelvis e-böcker bör inte ske utan att utgivningen samtidigt gör det. Folkbiblioteken bör inte reduceras till e-bibliotek därför att biblioteken väljer att fokusera på inköp och utlån av e-böcker.

Sveriges författarförbund 2013, s. 24

Detta tolkar jag som att folkbiblioteken, enligt Sveriges författarförbund, bör följa marknadens prioriteringar mellan fysiskt och digitalt format och att folkbiblioteken själva inte ska ta på sig rollen som en drivande aktör när det gäller att tillgängliggöra e-böcker. Det bör ske på marknadens villkor och folkbiblioteken bör därmed anpassa sig efter de beslut som tas av de marknadsdrivande aktörerna, det vill säga utgivarna av litteraturen.

KB och svensk biblioteksforening menar att det är den tryckta bokens popularitet och enkelhet som gör att marknaden för e-böcker inte kommer igång:

Den tryckta boken är väldigt populär och fungerar bra för alla aktörer, inklusive läsaren. Det får till följd att ingen egentligen är motiverad att driva marknaden. Aktörerna saknar än så länge tillräckliga incitament.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteksforening 2011, s. 21

Här kopplar de inte samman marknadens villkor utifrån att bibliotekets roll tar över marknaden, i likhet med ovan, utan jag tolkar det istället som att de menar att det fysiska bokformatet fungerar tillräckligt bra och att varken aktörer eller användare driver på marknadens utveckling. E-boken som format ger, enligt KB och svensk biblioteksforening, inte tillräckligt med mervärde för att någon aktör ska vara tillräckligt pådrivande. Jag kan här se kopplingar till Litteraturutredningens (2012) idé ovan, om att bibliotekets roll i förhållande till e-böcker måste ge användarna ett mervärde i förhållande till det som marknaden erbjuder. Det samma kan alltså anses gälla förhållandet mellan de fysiska och de digitala böckerna och att detta mervärde kanske snarare kan kopplas till skillnader mellan de olika formaten snarare än skillnader mellan folkbibliotekens och marknadens roll.

Folkbibliotekets roll ur ett generellt perspektiv

Folkbibliotekets roll diskuteras inte enbart i förhållande till marknadens roll i det analyserade materialet och jag visar här på idéer som är generellt förknippade med folkbibliotekets roll, utan att ett marknadsperspektiv framkommer. De främsta perspektiven som jag tolkar som närvarande under denna del av dimension 1. är biblioteket som läsfrämjande och biblioteket som en demokratisk roll i samhället.

Litteraturutredningen (2012) skriver att ” Det är dock viktigt att de modeller för arbetet med elektronisk litteratur som tas fram gör att biblioteken också kan bidra till andra mervärden än ”gratis” tillgång” (Litteraturutredningen (2012), s. 416f.). Det kan kopplas samman med den idé som beskrivs i början av dimension 1., där Litteraturutredningen pekar på bibliotekets roll som läsfrämjande och aktivt arbetande

med e-böckerna. Biblioteksforeningen pekar på bibliotekets roll som läsfrämjande och informationsförsörjare:

Svensk Biblioteksforening vill bredda alla biblioteks tillgång till e-böcker och understryker även bibliotekens roll och insatser när det kommer till läsfrämjande och informationsförsörjning. Utifrån det perspektivet blir en nationell lösning för tillhandahållande av e-böcker en förutsättning för bibliotekens kärnuppdrag: att öka läsandet och tillhandahålla medborgarna fri tillgång till information.

Svensk biblioteksforening 2013, s. 9

KB tar även upp det perspektivet:

KB menar att teknikutvecklingen inte endast är en utmaning utan även en möjlighet att arbeta läsfrämjande både i skola, på bibliotek och när det gäller internationellt utbyte på litteraturområdet.

Kungliga biblioteket 2013, s. 1

Citatet är inte kopplat till e-böcker utan till den tekniska utvecklingen i allmänhet och i förhållande till digitala web-resurser av olika slag, men jag tolkar detta som att KB även anser att e-böckerna bör användas till läsfrämjande aktiviteter och att det digitala formatet kan ge en ökad möjlighet att göra det, framför allt i förhållande till internationellt utbyte av olika slag. KB och svensk biblioteksforening återkommer till e-böckerna som läsfrämjande resurs i detta citat:

Särskilt vill KB understryka vikten av att säkerställa de kommunala bibliotekens möjlighet att framöver kunna tillhandahålla e-böcker och andra e-resurser och använda dessa i sitt läsfrämjande arbete. När en allt större del av kommuninvånarnas läsning sker i digital form bör inte det lokala biblioteket stå utan möjligheter att kunna tillgängliggöra litteratur i denna form.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteksforening 2011, s. 4

I likhet med KB pekar Sveriges författarförbund också på vikten av folkbiblioteket som läsfrämjande:

Folkbiblioteken bör ges ökade möjligheter att arbeta aktivt med e-böcker i syfte att kunna erbjuda läsare ett brett utbud. Författarförbundet vill dock påtala behovet av att det klargörs hur folkbiblioteken genom ett större utbud av e-böcker ska arbeta läsfrämjande för att nå läsovana, vilket är ett centralt uppdrag för biblioteksverksamheterna.

Sveriges författarförbund 2013, s. 23

Sveriges författarförbund poängterar en viktig idé om att det inte räcker att folkbiblioteket har som roll att använda e-böckerna som läsfrämjande, utan att det måste klargöras *hur* det läsfrämjandet arbetet ska gå till och hur det större utbudet av e-böcker kan bidra till att ett sådant uppdrag fullföljs. Sveriges författarfond påtalar även att "[f]rågan om e-böcker på biblioteken rör alltså på det mest grundläggande sätt bibliotekens syn på den egna uppgiften" (Sveriges författarfond 2013, s. 6).

Sveriges depåbibliotek och lånecentral menar att "[b]ibliotekens möjlighet att arbeta aktivt med e-böcker är i grunden är [sic] en demokratifråga. Det handlar om allas rätt till kultur och kunskap/information" (Sveriges depåbibliotek och lånecentral 2013, s. 5). Här framkommer en idé om att bibliotekets roll som aktivt arbetande med

litteratur, till exempel genom läsfrämjande arbete, kan vara en viktig del i det demokratiska uppdraget för att alla ska ha rätt till samma kunskap och information.

Biblioteksföreningen pekar också på denna demokratiska roll:

Rätten till fri tillgång på information är nödvändig för att man ska kunna använda sin åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Biblioteken har ytterst alltså ett demokratiskt uppdrag när de tillgängliggör information och kunskap till alla. Digitaliseringen av böcker och andra medier breddar tillgången till information och kulturella upplevelser. E-böcker har potential att sprida läsandet till fler och nya grupper av läsare.

Svensk biblioteksförening 2013, s. 9

Sammanfattning av dimension 1.

Jag tolkar dimension 1. som att folkbibliotekets roll främst diskuteras utifrån ett marknadsperspektiv i det analyserade materialet. Det finns även en skillnad mellan de olika aktörsgrupperna eftersom jag främst uppfattar förläggaraktorerna som de som diskuterar bibliotekets roll i förhållande till marknadens roll, medan biblioteksaktörerna och författaraktorerna diskuterar det från fler perspektiv. Jag tolkar biblioteksaktörerna som de som allra minst kopplar samman bibliotekets roll med marknadens roll. Författaraktorerna uppfattar jag som någonstans mitt emellan och att de uttrycker idéer både kopplat till marknaden och till bibliotekets roll som sådan. Förläggaraktorerna kopplar visserligen samman bibliotekets roll med dess läsfrämjande arbete, i likhet med de andra aktörerna, men gör detta i förhållande till marknadens roll. De övriga aktörerna återfinns under de generella perspektiven, som behandlar läsfrämjande och demokrati, medan förläggarföreningen inte finns med där. Det har att göra med att jag inte tolkar förläggarföreningen som att de har generella idéer om bibliotekets roll i förhållande till tillgänglighet av e-böcker, utan att det är marknadsperspektivet som ges störst utrymme.

Många av idéerna diskuterar folkbibliotekets roll i förhållande till marknadens roll och aktörerna verkar överens om att det måste finnas en skillnad i det som biblioteket erbjuder till skillnad från det som marknaden erbjuder. Förläggaraktorerna är de som tydligast visar på att biblioteken inte får ta över marknaden och bli en marknadsaktör, utan att deras roll måste vara att använda litteraturen på ett annat sätt. Författaraktorerna pekar på liknande idéer, medan jag tolkar biblioteksaktörerna som att de inte kopplar samman bibliotekens roll med marknadens roll på ett lika påtagligt sätt som de andra. Biblioteksaktörerna diskuterar främst sin egen roll utifrån generella aspekter på sitt uppdrag och inte utifrån de övriga aktörernas roller på marknaden.

Dimension 2. Ekonomiska kostnader för aktörerna

Dimension 2. visar på idéer som kan kopplas till ekonomiska kostnader för de olika aktörerna och hur dessa kostnader påverkar dessa. Dimensionen är uppdelad på idéer som rör ekonomiska perspektiv bland aktörerna och på idéer som kan kopplas direkt till frågan om biblioteksersättning för e-böcker.

Allmänna ekonomiska perspektiv

Det ekonomiska perspektivet är något som påverkar alla aktörer, vilket framkommer i materialet som analyseras. Här framkommer idéer som kan kopplas till allmänna ekonomiska perspektiv som rör de olika aktörerna. Här diskuteras inte enbart biblioteket, liknande bibliotekets roll ovan, utan hur alla de olika aktörerna påverkas av de fria ”utlånen” av e-böcker.

Litteraturutredningen (2012) skriver:

Det är inte realistiskt att tro att enskilda folkbibliotek, möjligen bortsett från några av de större stadsbiblioteken, skulle kunna bygga upp den kompetens som krävs för att utgöra en inflytelse-rik avtalspart. Inte heller är de enskilda bibliotekens budget tillräckligt stor för att de ska kunna påverka villkoren på egen hand. Risken är istället att enskilda bibliotek ställs inför färdigpaketerade erbjudanden som man har att acceptera som de är för att inte bli helt utan (kommersiella) e-böcker. För att folkbiblioteken ska kunna hantera de avtalsförhandlingar som är nödvändiga är vår bedömning att de behöver samverka för att skapa sig reell förhandlingsförmåga.

Litteraturutredningen 2012, s. 419

Litteraturutredningen pekar främst på folkbibliotekens svårigheter i att tackla budget och avtal på egen hand och menar att folkbiblioteken måste samarbeta för att systemet ska fungera, vilket även är en av anledningarna till att de föreslår att SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) bör fungera som en samarbetspartner för att sådana avtal och system ska fungera på ett angenämt sätt (Litteraturutredningen 2012, s. 419). Det framgår dock i remisserna, och i rapporterna, att det inte enbart är bibliotekets budget som är problematiskt utifrån det ekonomiska perspektivet, utan att alla aktörer har olika idéer om hur de påverkas ekonomiskt av ”utlånen” av e-böcker på folkbibliotek. KB och svensk biblioteks-förening pekar på problemen med budget för biblioteken, men uttrycker det snarare som en omställning som krävs av biblioteken och att det inte är pengarna i sig som är problemet, utan hur pengarna bör fördelas:

För folkbiblioteken innebär e-böcker nya kostnader som läggs ovanpå en redan ansträngd Förvärvsbudget /.../ frågan är hur folkbiblioteken kan hantera den omställning som förmodligen krävs budgetmässigt och organisatoriskt.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks-förening 2011, s. 22

De påtalar vidare att denna omfördelning av resurser inte enbart gäller biblioteket, utan även finns hos andra aktörer:

...när e-boksutgivningen ökar blir det ett tryck på såväl producenter som distributörer och bibliotek att omfördela de interna resurserna till e-bokens förmån i förhållande till den tryckta boken.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks-förening 2011, s. 23

Jag tolkar detta som att KB och svensk biblioteks-förening inte uttryckligen anser att aktörerna behöver mer ekonomiska resurser att arbeta med, men att resurserna måste omfördelas mot det digitala i förmån för den fysiska boken. De pekar även på att det krävs att nya affärsmodeller tas fram för att detta ska fungera:

Utredningen har visat att strukturen behöver innehålla affärsmodeller som ger tillgänglighet till en acceptabel kostnad för såväl producenter som användare. Nya mer flexibla affärsmodeller behöver tas fram.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 23

Sveriges författarfond påtalar folkbibliotekets ekonomiska perspektiv:

Däremot är det uppenbart att de idag vanligaste affärslösningarna för ”utlåning” av e-böcker ur ett bibliotekspolitiskt perspektiv inte är rimliga. Den viktigaste ekonomiska skillnaden jämfört med fysiska böcker är inte bibliotekens totala kostnad per ”inköpt” titel, utan det faktum att kostnaden vanligen är kopplad till antalet lån/nedladdning – och att den dessutom uppstår på ett sätt som biblioteken inte fullt ut kan kontrollera. Och som utredningen påpekar är det en avgörande principiell skillnad att ”beståndet” av e-litteratur skapas av färdigpaketerade erbjudanden som biblioteken har att acceptera i sin helhet.

Sveriges författarfond 2013, s. 5-6

Jag tolkar det som att Sveriges författarfond menar att ett av de främsta problemen ur ett ekonomiskt perspektiv inom folkbiblioteken, och skillnaderna mellan kostnaderna för fysiska böcker och e-böcker, är att biblioteken tvingas att betala per ”utlån” av en titel istället för att betala för tillgången av en titel och att biblioteken inte har möjlighet att kontrollera de kostnader som uppkommer. Detta kan kopplas till den idé som KB visar på ovan, det vill säga att det inte är bibliotekets budget i sig som är det största problemet utan snarare att det handlar om hur biblioteket ska kunna fördela kostnaderna mellan de fysiska och de digitala formaten. När biblioteken inte i förhand vet hur mycket pengar som går åt till ”utlån” av e-böcker får de svårt att planera sin budget. KB och svensk biblioteks förening visar även på problematiken kring att budgetera för e-böckerna i förhållande till den budget som folkbiblioteket har:

En aktuell frågeställning för folkbiblioteken är därför hur man ska budgetera för e-boksanvändningen med tanke på att biblioteken inte i förväg vet hur många lån som kommer att göras.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 10

Sveriges läromedelsförfattares förbund (SLFF) ger en idé om att det behövs mer pengar för att regeringens satsningar ska få någon betydelse eftersom ”satsningarna bara består av ord – och inga ekonomiska resurser!” (Sveriges läromedelsförfattares förbund 2013, s. 4). Citatet är allmänt och därför inte direkt kopplat till e-böcker, men behandlar regeringens satsningar i stort, vilket delvis går att koppla till den del av Litteraturutredningen (2012) som behandlar e-böcker. Jag tolkar det som att SLFF anser att Litteraturutredningen (2012) pekar på många faktorer som behöver förändras, men att de inte ger några extra resurser för att det ska vara möjligt. SLFF menar även att författarna av litteraturen (både fysiska böcker och e-böcker) har svårigheter i att försörja sig i Sverige och att detta bör ses som ett problem:

Som ett av tre ”orosmoln” för litteraturens ställning i Sverige anger utredningen själv upphovsmännens försörjningsvillkor. Ändå har man inte fullt lyckats ge en bild av de litterära upphovsmännens svårigheter att försörja sig på sin kreativa skrivande verksamhet. /.../ Detta gäller såväl traditionella marknader som på e-boksmarknaden.

Sveriges läromedelsförfattares förbund 2013, s. 2

Upphovsmännens svårighet att försörja sig på sitt skrivande är något som Litteraturutredningen (2012) tar upp som problematiskt men SLFF menar att utredningen inte beaktar det problemet tillräckligt. Sveriges författarförbund visar på en liknande idé:

Samtidigt har kommittén dock inte gett en fullständigt rättvisande bild av de litterära upphovsmännens möjligheter att försörja sig på sitt skapande och få utrymme för den konstnärliga verksamheten. Utredningen pekar bl.a. på den ”stjärneekonomi” som präglar författarkollektivet ”med en stor andel personer med låga inkomster, relativt få med medelinkomster och några få med mycket höga inkomster”. Beträffande upphovsmännens möjligheter att träffa rimliga upplåtelseavtal, t.ex. på e-boksmarknaden, har inte utredningen i tillräcklig utsträckning beaktat upphovsmännens – också på detta avtalsområde – svagare ställning som avtalslutande part.

Sveriges författarförbund 2013, s. 5

Jag tolkar detta som att Sveriges författarförbund har en idé om att författarna har en lägre ställning utifrån de ekonomiska perspektiven och att författaraktorerna inte heller har tillräckligt inflytande över de avtal som upprättas mellan till exempel distributörer och folkbibliotek. Även från förlagens synvinkel är det ekonomiska perspektivet viktigt:

Ur förlagens synvinkel riskerar den gratis utlåningen från biblioteken att göra produktionen av e-böcker olönsam. Och då producerar förlagen inga e-böcker. Samtidigt är förlagen angelägna om att ge ut e-böcker.

Svedjedal 2012, s. 7

Den fria ”utlåningen” på folkbibliotek riskerar, enligt Svedjedal (2012), att göra förlagens inkomst olönsam, vilket givetvis skulle påverka förlagens produktion av e-böcker. Svedjedal skriver utifrån förlagens synvinkel, vilket gör att denna idé är väntad. Förlagens existens bygger på en ekonomisk inkomst och om den uteblir har de troligen inte kvar några drivkrafter för att producera e-böckerna. Jag anser här att författarnas roll inte får det erkännande som de bör få, i och med att det snarare är författarna som i praktiken producerar e-böckerna. Utan författarna hade förlagen inte haft några e-böcker att producera, men Svedjedal pekar ändå på en viktig poäng gällande att producenterna måste få betalt för sitt arbete.

Sveriges författarförbund påpekar att ”tillgänglighet till ett format förutsätter att det produceras av någon som får en inkomst” (Sveriges författarförbund 2013, s 29). Detta är ett perspektiv som både Sveriges läromedelsförfattares förbund (SLFF) och Nordiska oberoende förlags förening (NOFF) tar upp:

Det behövs faktiskt författare för att det ska finnas litteratur. Utredningen utelämnar eller undervärderar författarnas perspektiv och ser litteraturen huvudsakligen som en handelsvara, och underlåter oftast att beakta litteraturen som kulturbärare.

Sveriges läromedelsförfattares förbund 2013, s. 2

Bibliotekens bas utgörs av författare och förlag; får de inte rimlig ersättning för sitt arbete blir det inte mycket nytt för biblioteken att låna ut i framtiden. Viktigare är därför att säkra en resursbas för bibliotekens utlåning av e-böcker som svarar mot anständiga ersättningsnivåer och efterfrågade utlåningsvolymer.

Nordiska oberoende förlags förening 2013, s. 3

En skillnad mellan aktörerna är här att Sveriges författarförbund inte preciserar om de syftar på författarnas producering av litteratur eller om det även innefattar förlagens arbete med litteraturen, medan SLFF endast nämner författarna. NOFF tar upp både författarna och förlagen och att deras arbete krävs för att biblioteken över huvud taget ska få någon ny litteratur medan Svedjedal endast pekar på förlagen. Jag tolkar detta som att författaraktorer i högre utsträckning poängterar sin egen roll som producenter av litteraturen medan förläggaraktorer i högre utsträckning framhäver sin roll, men att både författaraktorer och förläggaraktorer anser att ersättning för litteratur och då särskilt för e-böcker är för låg. Sveriges författarförbund pekar vidare på vilka konsekvenser det skulle få för upphovsmännen om e-böckerna skulle bidra till att de blir beroende av bibliotekens avgifter för ”utlån”:

Utredningen förklarar inte heller närmare den allvarliga konsekvens det skulle få om upphovsmännen skulle vara beroende av intäkter av e-boksförsäljning och e-boksutlån om situationen förblir den samma som idag – nämligen att bibliotekens ”utlåning” av e-böcker avseende allmänlitteratur är den enda ”marknaden” att tala om. Upphovsmännen får idag ersättning via sina förlagsavtal för dessa ”utlån” som i praktiken är försäljningar.

Sveriges författarförbund 2013, s. 29

Detta kan också kopplas till idéer om bibliotekets roll, som presenterades under dimension 1. och att de ekonomiska perspektiven kan påverkas av vilken roll biblioteken anses ha. Om biblioteket uppfattas som en marknadsaktör, liknande övriga marknadsaktörer, kan det enligt Sveriges författarförbund få konsekvensen att författarna som huvudsaklig inkomst är beroende av att användarna ”lånar” e-böcker via folkbiblioteket. Svenska förläggarföreningen påpekar att ersättningen som ges via folkbiblioteken är för låg:

Det står också klart att den helt dominerande andelen av försäljningen går till biblioteken för utlåning, ca 85-90 %. Den kommersiella marknaden utanför biblioteken utgör alltså endast ca 10-15 %. Det är en verklighet som på sikt inte är hållbar. Den ersättning som förlag och författare får via biblioteksförsäljningen/-utlåningen är idag mycket låg.

Svenska förläggarföreningen 2013, s. 4

Detta kan kopplas samman med Sveriges författarförbunds idé ovan, genom att de två aktörerna tillsammans visar på att det finns en risk att bibliotekets eventuella roll som marknadsaktör bidrar till att författarna och förlagen blir beroende av intäkter från ”utlån” av e-böcker samtidigt som de intäkterna är mycket låga.

En annan problematik som lyfts av svenska förläggarföreningen är momsen då de menar att ” [k]onsumentpriset på e-böcker drivs upp av den 25-procentiga momsen” (svenska förläggarföreningen 2013, s. 5). Detta är något som även Svedjedal (2012, s. 40) påpekar. Varken biblioteksaktörerna eller författaraktorerna tar upp problematiken med den högre momsen, utan det är något som förläggarföreningen tycks ensamma om att se som ett problem. Det är även en uppfattning jag har utifrån den mer allmänna debatten i tidningsartiklar och bloggar, det vill säga att det vanligen endast är förläggaraktorer som visar på den aspekten.

Svedjedal (2012) har en uppfattning om att problemet kring e-böckerna och delvis dess ekonomiska perspektiv, beror på att aktörerna inte är nöjda med de lösningar som finns:

Problemet är förstås bara att alla inte är nöjda. Tveksamheten finns hos somliga biblioteksföreträdare, som menar att e-boksutlåningen trots allt är för dyr. Och den finns hos förlag och författare som ser sin e-boksmarknad hotas av bibliotekens utlåning. Därför vill de att biblioteken betalar skälig /.../ Från bibliotekshåll beskrivs detta ibland som snikenhet. Men det kan också ses som en ängslan för att e-boksmarknaden ska förstöras innan den ens har börjat fungera.

Svedjedal 2012, s. 7

Han pekar på en central risk med att aktörerna inte är nöjda och att biblioteket kan uppfatta e-böckerna som för dyra medan förlagen och författarna anser att bibliotekens ”utlån” hotar de ekonomiska vinsterna, och det är att e-boksmarknaden kan förstöras innan den ens har börjat. Med tanke på att alla aktörer är positiva till e-böcker och folkbibliotekets tillgängliggörande av e-böcker, som visats under dimension 1. tolkar jag inte den risken som särskilt stor. E-boksmarknaden kommer troligen att fortsätta att finnas och utvecklas ännu mer framöver.

Biblioteksersättning för e-böcker?

Något som kopplas till kostnad för aktörerna är biblioteksersättningen för fysiska böcker och huruvida e-böcker bör ge en liknande ersättning. Gällande detta finns skilda åsikter. Biblioteksersättningen är en förutsättning för utlånen av de fysiska böckerna på folkbibliotek, vilket har visats under bakgrund i denna uppsats, och därför är det intressant att analysera hur synen på biblioteksersättningen för e-böcker ser ut hos aktörerna.

Litteraturutredningens (2012) menar att:

Biblioteksersättningen bör inte innefatta ersättning för elektroniska utlån. Skälet till det är att det inte finns någon inskränkning i spridningsrätten att kompensera i detta fall. Elektroniska ”böcker” är ur rättslig synvinkel att jämställa med elektroniska tjänster och det finns inga exemplar som fritt får spridas vidare sedan de sålts på marknaden. /.../ Vi föreslår mot denna bakgrund också att det förtydligas i 1 och 5 §§ förordningen (1962:652) om Sveriges författarfond att nyttjande av elektroniskt material inte ska ligga till grund för biblioteksersättningen.

Litteraturutredningen 2012, s. 424

I motsats till Litteraturutredningens idé framkommer det i flera av remisserna en vilja av att biblioteksersättningen ska gälla även för e-böcker, men hur detta uttrycks skiljer sig mellan aktörerna. KB visar att de har en principiell ståndpunkt att biblioteksersättningen ska utgå även för e-böcker, men att ersättningen inte bör införas förrän marknaden har förändrats:

När det gäller en moderniserad biblioteksersättning är det KB:s principiella ståndpunkt att sådan bör utgå även för e-böcker. Utifrån den nu rådande marknaden för e-böcker stödjer KB dock utredningens slutsats att litterära verk i elektronisk form inte ska ligga till grund för biblioteksersättning.

Kungliga biblioteket 2013, s. 2

Biblioteksföreningen visar på en liknande idé:

Svensk Biblioteksförenings principiella ståndpunkt är att biblioteksersättning ska utgå även för e-böcker och att detta ska införas när adekvata affärsmodeller utvecklats och förhandlats fram.

Svensk biblioteksförening 2013, s. 10

Både KB och biblioteksföreningen benämner idéerna om biblioteksersättning för e-böcker som en *principiell ståndpunkt*, vilket jag tolkar som att de inte klart och tydligt kan motivera sin ståndpunkt, men att är de tydliga med att de kommit överens om att anse detta i frågan. De är även överens om att biblioteksersättningen inte bör implementeras för e-böcker under rådande omständigheter (2012), men att en förändrad marknad kan ge andra förutsättningar för det. KB förtydligar sitt resonemang:

I dagsläget finns ett beroendesamband mellan biblioteksersättning och den affärsmodell som idag tillämpas när det gäller folkbibliotekens tillgång till svenska e-böcker via Elib. I denna affärsmodell får upphovsmännen ersättning genom den kostnad biblioteken betalar per utlån. Skulle biblioteksersättning utgå för dessa lån skulle upphovsmännen få ersättning två gånger. Utifrån ett framtidsscenario där andra affärsmodeller börjar tillämpas är det lämpligt att aktualisera frågan på nytt. Om förslaget till nationell infrastruktur för tillgängliggörande av e-böcker via Libris blir verklighet kommer även en central statistik för e-bokslån bli möjlig som kan fungera som underlag för biblioteksersättning.

Kungliga biblioteket 2013, s. 6

KB nämner en central risk med att ge biblioteksersättning under rådande omständigheter och det är att upphovsmännen då blir ersatta för sitt arbete två gånger. Om upphovsmännen får betalt från biblioteket för de enskilda ”utlånen” av e-böckerna samtidigt som de blir kompenserade av staten för samma ”utlån” kan det möjligen bidra till en snedfördelning av resurser mellan fysiska exemplar och digitala exemplar, i vilket fall om den dubbla ersättningen i slutändan leder till en högre ersättning för det digitala än det fysiska. Eftersom kostnaden för biblioteken, när denna uppsats skrivs, ännu består av en ersättning som biblioteken betalar per ”utlån” kan detta tolkas som att KB inte tycker att biblioteksersättningen ska utgå för e-böcker under rådande omständigheter heller, men kanske längre fram.

Inom remisserna för biblioteksaktörerna väljer Sveriges depåbibliotek och lånecentral även att betona vikten av att upphovrättshavarna får ersättning för litteratur i allmänhet, även om det inte kopplas direkt till e-böcker då de skriver att ”Sveriges depåbibliotek och lånecentral vill betona vikten av att upphovsrättshavare får ersättning för att deras verk lånas ut via bibliotek” (Sveriges depåbibliotek och lånecentral 2013, s. 6). Sveriges författarfond ger en liknande idé om biblioteksersättningen för e-böcker som ovan aktörer:

Styrelsen för Sveriges författarfond har inga invändningar mot det principiella resonemanget som bygger på att den offentligrättsliga biblioteksersättningen träder in i avsaknad av en *upphovsrättslagen reglerad* rätt till ersättning (eller rätt att förbjuda utlåning)./.../Ändå bör det inte uteslutas ett slags nationell och kulturpolitiskt inramad kompensationsordning för e-böcker som skulle ta sikte på det sammanlagda värdet av att våra offentliga bibliotek avgiftsfritt till läsarna sprider upphovsmännens verk – hela den digitala *repertoar* som skapas av bibliotekens medvetna urval utifrån det uppdrag man har.

Jag tolkar det som att Sveriges författarfond anser att Litteraturutredningen (2012) har en poäng i att biblioteksersättningen inte kan antas i och med att de upphovsrättsliga lagarna kopplat till inskränkningen i spridningsrätten för fysiska exemplar inte kan föras över till e-böcker. Samtidigt är de tydliga med att det bör finnas någon slags ersättning till författarna när deras verk ”lånas ut” från folkbiblioteken, i likhet med den biblioteksersättning som finns för fysiska exemplar.

Sveriges läromedelsförfattares förbund (SLFF) skriver:

Litteraturutredningen föreslår att det ska förtydligas att biblioteksersättningen endast avser användning av fysiska exemplar av verk. Trots att utredningen konstaterar att ett av deras tre orosmoln för litteraturens ställning i Sverige är upphovsmännens försörjningsvillkor och trots att utredningen också antar att den fysiska utlåningen sannolikt kommer att minska, väljer utredningen att inte föreslå e-boksutlåning inkluderad i biblioteksersättningen! Men det är möjligt att redan idag tillåta att e-boksutlåning läggs till grund för biblioteksersättning i syfte att se till att ersättningsnivån inte urholkas.

Sveriges läromedelsförfattares förbund 2013, s. 7

SLFF skriver inte rakt ut att biblioteksersättningen bör antas för e-böcker, men jag tolkar det som att de tycker det genom att påtala att möjligheten finns och att de har ett utropstecken efter att de nämner att utredningen inte föreslår det. De är även noga med att poängtera att upphovsmännens försörjningsvillkor är en viktig fråga i sammanhanget. Även Sveriges författarförbund nämner vikten av att upphovsmännen kan försörja sig i samband med biblioteksersättning för e-böcker:

Utredningen [Litteraturutredningen] föreslår att det ska preciseras i Förordning (1962:652) om Sveriges författarfond att endast användning av fysiska exemplar ska ligga till grund för biblioteksersättning trots att det är möjligt att låta e-boksutlånen ingå. I avsikt att utredningen också pekar på behovet av att söka en lösning till stöd för upphovsmännens försörjningsmöjligheter vid en trolig ökning av e-boksutlåning, och i konsekvens med den en trolig nedgång i användningen av fysiska exemplar och därmed en minskning av biblioteksersättningen, ser Författarförbundet uppenbara risker för allvarliga konsekvenser. Tillkomsten av litteratur och återväxten av etablerade upphovsmän som kan försörja sig i sina yrken får inte vila på så osäker grund. Det krävs att biblioteksersättningen istället förstärks och att kompletterande anslag till säkrandet av vårt språk, läsningen och litteraturen och därmed individens och samhällets utveckling tar form. Det är en fråga om demokrati.

Sveriges författarförbund 2013, s. 5

Sveriges författarförbund ser uppenbara risker om e-boksläsningen ökar medan den fysiska läsningen minskar, eftersom biblioteksersättningen inte ges för de exemplar av fysiska böcker som annars hade blivit utlånade. Jag tolkar detta som en motsatt idé till det som KB nämner om risken med dubbel ersättning och att aktörerna har olika uppfattningar om den betalningsmetod som finns för e-böcker i nuläget. KB menar att författare och förlag redan är kompenserade för de fria ”utlånen” av e-böcker genom att de betalar en avgift för varje lån, medan författaraktorer pekar på att de inte kompenseras för de fria utlånen och att det digitala stödet bör förstärkas. Inga av förläggaraktorerna skriver särskilt mycket om biblioteksersättningen för e-böcker, men svenska förläggarföreningen ger en uppfattning om en idé:

E-böckerna omfattas, som utredningen också påpekar, inte av det undantag i upphovsrättslagen som ger biblioteken rätt att låna ut böcker. Det är skälet till att e-böckerna inte heller omfattas av biblioteksersättningen. Förläggareföreningens inställning är att det totala belopp som Sveriges Författarfond idag får från biblioteksutlåningen för fördelning till författarna emellertid inte ska minskas om e-boksutlåningen ökar på bekostnad av utlåningen av tryckta böcker. Vi ansluter oss alltså här till utredningens förslag om att säkerställa att det statliga stödet till författarna bibehålls.

Svenska förläggareföreningen 2013, s. 5

Det framkommer inte om svenska förläggareföreningen önskar att biblioteksersättningen bör gälla även för e-böcker, men de är i likhet med författaraktorerna måna om att det statliga stödet för upphovsmännen ska finnas kvar och att upphovsmännen inte ska förlora någon inkomst ifall de fysiska lånen går över till att bli alltmer digitala.

Sammanfattning av dimension 2.

Jag tolkar det ekonomiska perspektivet som centralt i det analyserade materialet och att alla aktörgrupper har idéer som rör ekonomi. Dels uppkommer idéer om att det är svårt för både författare och förlag att försörja sig på arbetet när biblioteken erbjuder litteraturen utan kostnad, men också svårigheter för biblioteket att fördela resurserna mellan de fysiska och de digitala formaten. Biblioteken har ingen möjlighet att kontrollera de kostnader som uppstår för e-böckerna medan författare och förlag anser att de får för lite betalt för sitt arbete. Författarna menar att de har svårigheter att försörja sig medan förlagen pekar på att den fria ”utlåningen” av e-böcker på folkbibliotek bidrar till att deras produktion av e-böcker blir olönsam.

Angående en eventuell biblioteksersättning för e-böcker, liknande den för fysisk litteratur, är det något som inga av aktörgrupperna motsätter sig till, förutom Litteraturutredningen (2012). Många är även öppet positiva till en sådan ersättning. Det finns dock oklarheter kring hur en sådan ersättning skulle se ut eller gå till med tanke på att ersättning redan ges för varje enskilt ”utlån” av e-böckerna. Biblioteksaktörer ställer sig tveksam till att förlag och författare ska få dubbel ersättning genom detta, men menar samtidigt att en biblioteksersättning kan bli aktuell ifall systemen för ”utlånen” förändras. Författaraktorer pekar på att det ekonomiska stödet för författare är för lågt och att biblioteksersättning för e-böcker kan vara ett sätt att kompensera för det. Främst är det biblioteksaktörer och författaraktorer som diskuterar biblioteksersättningen för e-böcker, men förläggaraktorerna ger en viss uppfattning om att stödet för digital litteratur bör öka.

Dimension 3. Syn på användarna/ kunskaper som användarna behöver

Dimension 3. tar upp idéer som rör synen på användarna och de kunskaper som användarna behöver för att tillgängliggöra sig e-böckerna. Dimensionen är uppdelad på synen på användarna och sedan på synen på de kunskaper som användarna bör besitta.

Synen på användarna

Litteraturutredningen (2012) skriver att ”[u]r medborgarnas synvinkel är det av betydelse att biblioteken kan bidra med fri och opartisk tillgång till information och t.ex. erbjuda lagliga alternativ till illegal fildelning” (Litteraturutredningen 2012, s. 416). Det kan tolkas som en idé om att användarna av folkbiblioteken behöver en plats som har både fri och opartisk tillgång till information, i motsats till de fildelningssiter och olagliga alternativ som finns. Kopplat till illegal fildelning skriver KB och svensk biblioteks förening att ”[l]åna en e-bok via folkbiblioteket verkar krångligt, eller som gymnasiebibliotekarien sa: ’Dom är mer vana att gå till Pirate Bay!’” (Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 18). De visar här på en idé om att gymnasiebibliotekarierna uppfattar det som att gymnasieskolans elever anser att det är lättare att ladda ned filer via Pirate Bay än att ”låna” e-böckerna via biblioteket.

Även den svenska förläggarföreningen tar upp problematiken med fildelning och upphovsrätt:

Vi vet att den digitala boken i mycket hög grad riskerar att utsättas för illegal publicering och fildelning. Respekten för upphovsrätten är bristfällig. Det här är två viktiga faktorer som förlagen måste ta hänsyn till vid e-boks-utgivningen.

Svenska förläggarföreningen 2013, s. 5

Svenska förläggarföreningen trycker hårdare på att användarna har bristande respekt för upphovsrätten än de andra aktörerna och kopplar inte fildelningen eller nedladdningen av olagliga e-böcker till att det är lättare för användarna att ladda ned filerna olagligt än att ladda ned dem lagligt. Istället handlar det om att användarna saknar respekt. Jag uppfattar förläggaraktorerna som de som har minst idéer om synen på användarna och att det är just respekten för upphovsrätten hos användarna som framkommer tydligast.

Sveriges författarförbund, som jag uppfattar som den aktör bland författaraktorerna som har mest idéer ur ett användarperspektiv, pekar på läsningens goda egenskaper för individer istället för att diskutera boken som konsumtionsvara eller som ett hot mot upphovsrätten.

Att stanna vid boken som konsumtionsvara, som utredningen beklagligt nog gör, avspeglar avsaknaden av det viktigaste målet med ett läslyft – att läsning kan ge individer en fördjupad människosyn. Det ligger till grund för viljan att vara en aktiv deltagare i ett demokratiskt samhälle.

Sveriges författarförbund 2013, s. 9

Citatet är allmänt och inte direkt kopplat till deras syn på e-böcker, men visar på en idé om att litteratur är mer än konsumtionsvaror och att användarna behöver litteraturen för att utvecklas som människor och för att vara aktiva deltagare i demokratin. Sveriges författarförbund uppfattar även Litteraturutredningen (2012) som alltför inriktad på kommersiella faktorer. Här ges litteraturen, och i sin tur också e-böckerna, ett annat perspektiv än det kommersiella och användarna lyfts från att vara kommersiella konsumenter av litteratur till att snarare ses som demokratiska brukare av litteratur.

Ett annat vitalt perspektiv av synen på användarna är upplevelsen av ägande och skillnaderna mellan det digitala och fysiska mediet:

Ett grundläggande problem för förlagen är sannolikt att skillnaden mellan att äga och att låna en e-bok upplevs som mindre av kunden/låntagaren än motsvarande skillnad gällande en tryckt bok. E-boken kan inte locka med de taktila värden den tryckta motsvarigheten erbjuder. Och om dess unika fördelar – ständig tillgänglighet, sökbarhet, portabilitet – finns i lika hög grad hos den lånade som hos den köpta – varför då köpa den?

Svedjedal 2012, s. 41

Svedjedal tar upp något som är centralt för e-böckerna och det är frågan om varför användarna ska köpa e-böcker om de inte märker någon skillnad på en ”lånad” e-bok och en som är köpt. Det framgår inte om användarna upplever en sådan skillnad eller inte, men att det finns en skillnad i det fysiska ägandet och det digitala ägandet är givet, vilket till exempel har visats under bakrunden i denna uppsats. KB och svensk biblioteksforening skriver angående användarnas uppfattning av skillnader mellan det fysiska och digitala formatet:

För läsaren är problemet att han eller hon vill ha mer till ett acceptabelt pris, helst kanske gratis? Det räcker kanske inte heller att det går snabbt att få tillgång till en nytgiven titel som e-bok? Som konsument vill man ha något mer, som t.ex. ett intressant kringmaterial, ljud eller bildfiler, för att välja e-boken framför den tryckta.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteksforening 2011, s. 22

Jag tolkar detta som att KB menar att den digitala e-boken kan anses ligga för nära den fysiska boken i sitt format och att man som användare inte får det mervärde som skulle kunna förväntas av ett digitalt format. För att välja e-boken framför den tryckta kanske det krävs mer än att informationen erbjuds i ett digitalt format.

Kunskaper hos användarna

Ett annat perspektiv av synen på användarna är vilka kunskaper som användarna bör ha för att e-böcker ska anses tillgängliga. Denna aspekt är det främst biblioteksaktörerna som tar upp, så idéerna ur detta perspektiv är nästan uteslutande bibliotekscentrerade.

KB och biblioteksforeningen pekar på de tekniska kunskaper som krävs för att en användare ska kunna läsa en e-bok:

Exempel på generella problem är teknik och distribution. Tekniken är ny med smartphones, surfplattor och läsplattor och många användare saknar kunskap om hur man gör för att ta del av e-böcker. Distributionen är inte inkörd och såväl producenter som distributörer och bibliotek trevar sig fram mot fungerande modeller.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteksforening 2011, s. 21

KB och biblioteksforeningen ser dock hoppfullt på framtiden eftersom de förtydligar sin idé längre fram i rapporten:

Det finns anledning att tro att teknikrelaterade handhavandeproblem kommer att minska när smartphones och surfplattor blir var mans (och kvinnas) egendom. Konsumenterna/användarna kan bli de som driver på ett ökat utbud av e-böcker.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 23

De tar även upp skolans roll för att framtida generationer ska ha dessa kunskaper:

...gymnasieungdomar blir på längre sikt vana vid att tillgodogöra sig läromedel i elektronisk form. Det blir sedan självklart för dem att fråga efter och att använda e-böcker inom alla områden.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 23

De tre citaten ovan tolkar jag som att det hos KB och svensk biblioteks förening finns en uppfattning om att användarna behöver bättre tekniska kunskaper för att kunna ta del av e-böcker, men att de har en positiv syn på framtiden. När de kommande generationerna, till exempel de som nu går i gymnasieskolan, blir vuxna kanske de har en annan uppfattning av vad som är svårt i jämförelse med generationer som inte växt upp med de digitala verktyg som krävs för att läsa e-böckerna. I takt med att samhället blir alltmer tekniskt kan det istället bli användarna som pressar på marknaden att öka tillgängligheten av e-böcker, i samband med att e-böcker blir en naturlig del i deras liv och därmed även de tekniska kunskaperna.

En annan idé om kunskaper hos användarna är läsarnas eller användarnas förmåga att söka upp litteratur.

Biblioteks föreningen skriver i ett allmänt citat, som kopplas till litteratur:

En effekt av de ökade informations-mängderna är att problemet i dag inte är att hitta information, utan att hitta rätt information, i rätt tid och i rätt mängd. För att kunna sortera krävs kunskaper i hur man refererar till information. Grundläggande kunskaper i upphovsrätt är också nödvändiga för att kunna hantera den återfunna informationen på ett riktigt sätt.

Biblioteks föreningen 2013, s. 5

Sveriges författarförbund visar på en liknande idé i förhållande till bokhandeln på internet:

Böcker kan idag beställas mycket enkelt via Internetbokhandeln, men risken finns att det blir allt svårare för de mindre förlagen och den smalare litteraturen att nå läsarna därför att dessa inte på ett naturligt sätt presenteras. En presumtiv läsare tvingas att själv söka och beställa endast vad de vid början av beställningen vet att de vill läsa. Författarförbundet menar att ju mer kultur man exponeras för som man inte visste att man hade behov av desto vitalare kan kulturlivet bli.

Sveriges författarförbund 2013, s. 22

Jag menar att samma sak kan kopplas till folkbibliotekets system för e-böcker och att en läsare eventuellt tvingas att själv söka och beställa böcker och att de därmed "lånar" det som de redan visste att de ville läsa, men missar den smalare litteraturen som inte presenteras. Samtidigt pekar Sveriges författarförbund på en annan viktig poäng i samband med användarnas kunskaper om sökande, även detta citat kopplat till litteratur i allmänhet:

Författarförbundet anser att åtgärden [att ta bort det statliga stödet för En Bok för Alla] var felaktig och byggde på missuppfattningen att tillgång och pris styr viljan att ta del av något, dvs. det byggde på det felaktiga antagandet att den som har behov av en bok söker upp den själv. Det stämmer inte för läsovana grupper som behöver få litteratur presenterad för sig, vilket är anledningen till att det läsfrämjande arbetet är så viktigt.

Sveriges författarförbund 2013, s. 12

De benämner det som ett felaktigt antagande att en läsare eller användare söker upp den litteratur som den vill läsa och att det läsfrämjande arbetet är viktigt för att läsovana användare ska få tillgång till litteratur som passar för just den användaren. Detta visar på en idé om att kunskaper hos användarna gällande uppsökning av litteratur kan ses som ett problem, men att det nödvändigtvis inte är användarens kunskaper som behöver effektiviseras, utan kanske istället samhällets förmåga att hjälpa användarna (och då kanske främst folkbibliotekets roll som läsfrämjande?).

Sammanfattning av dimension 3.

Jag uppfattar användarperspektivet som en av dimensionerna som får minst plats i materialet som har analyserats. Främst är det biblioteksaktörerna som diskuterar e-böckerna i förhållande till användarna. Bland författaraktorerna diskuterar Sveriges författarförbund användarna till viss del, men inte i förhållande till e-böcker utan till litteratur i allmänhet. Förläggaraktorerna uppfattar jag som de som kopplar samman idéerna med användarna allra minst, och när de gör det kopplar de e-böckerna till det kommersiella och riskerna med att användarna inte kommer att köpa e-böckerna om de erbjuds gratis på andra platser, till exempel via olaglig nedladdning.

I det analyserade materialet finns vissa idéer om de kunskaper som användarna bör besitta eller problematiseringar av kunskaperna, men främst är det biblioteksaktörer och till viss del författaraktorer som diskuterar den aspekten. Utifrån min tolkning av materialet uppfattar jag främst idéer om tekniska kunskaper och användarnas förmåga att söka efter litteratur som de aspekter av kunskaper som tas upp.

Dimension 4. Synen på systemet och tekniska lösningar

Dimension 4. tar upp idéer som rör synen på systemet och dess tekniska lösningar. Dimensionen är uppdelad på systemets uppbyggnad och funktion och sedan på de resurser som tillhandahålls, det vill säga vilken typ av e-böcker som erbjuds.

Systemets uppbyggnad och funktion

Litteraturutredningen (2012) föreslår att systemet för e-böcker bör centraliseras och att SKL och KB bör fungera som samarbetspartners:

Det är viktigt att biblioteken kan hantera avtal om nyttjande av upphovsrättsligt skyddad litteratur i elektroniska format. Enskilda folkbibliotek saknar i dag sådana resurser och vår bedömning är att huvudmännens samarbetsorganisation, Sveriges Kommuner och Landsting, är bäst lämpad att träda in som avtalspart gentemot rättighetshavarna. Staten bör kunna bistå i en sådan utveckling. Förslaget är även att Kungl. biblioteket ges i uppdrag att möjliggöra för externa distributörer att tillhandahålla e-resurser via den nationella katalogen Libris och att säkerställa att upphovsrättsligt fri e-litteratur finns tillgänglig denna väg för förmedling via det allmänna biblioteksväsendet.

Litteraturutredningen 2012, s. 416

Jag analyserar inte idéer kopplade till samarbetet mellan Regeringen, KB och SKL, men viktigt att påtala är att alla aktörer är överens om att sådana samarbeten är positiva och att ett centraliserat system via Libris är något att eftersträva.

Litteraturutredningen skriver att ” [e]nligt vår mening bör elektroniska system och tjänster utformas på ett sådant sätt att enskilda biblioteks särdrag och kunskap kan komma till större uttryck i bl.a. presentation och urval av titlar” (Litteraturutredningen 2012, s. 417). Detta tolkar jag som att Litteraturutredningen (2012) menar att systemen måste utvecklas på ett sådant sätt att folkbiblioteket får större utrymme till att använda sin kompetens för att tillgängliggöra e-böcker samtidigt som det ges möjlighet att påverka systemets utformning. Hur systemet bör utformas kan vidare kopplas samman med Litteraturutredningens idé om tillgång till information i förhållande till rättighetshavarnas möjligheter att hindra ”lån” av e-böcker:

Nya frågor kring tillgången till information uppstår t.ex. eftersom rättighetshavarna har möjlighet att hindra lån av e-böcker trots att de finns till försäljning eller tidigare till och med varit tillgängliga via bibliotek. Vidare uppstår helt nya möjligheter att kartlägga vad som läses och av vem.

Litteraturutredningen 2012, s. 418

Litteraturutredningen pekar dels på att tillgången till information blir problematisk när förlagen, eller andra rättighetshavare, har möjlighet att hindra biblioteken från att tillgängliggöra de titlar som de önskar, men också risken med att det digitala formatet kan öka möjligheterna för andra att kartlägga information om användarna. Svedjedal menar att förlagen har testat olika sätt att hindra biblioteken från att ”låna” ut viss litteratur, men pekar på att det finns en skillnad mellan det fysiska och det digitala formatet:

Förlagen har prövat utlåningskarens (fördröjd leverans till folkbiblioteken) och utgivningskarens (utgivning av e-bok senare än den tryckta versionen). Vad som har bortfallit är den ”tröghetskarens” som fanns inbyggd i hur biblioteken tidigare hanterade tryckta böcker: det dröjde innan de kom ut i bibliotekens hyllor.

Svedjedal 2012, s. 41

Som jag tolkar detta menar Svedjedal (2012) att de har prövat att införa olika sorters karens i systemen för e-böcker för att hindra vissa ”lån” av e-böcker, men att dessa karenser inte fungerat tillräckligt bra eller inte är tillräckliga. Svedjedal visar här på en idé om att det bör finnas fler karens eftersom han saknar den ”tröghetskarens” som inköp av fysisk litteratur kan ge.

För att återkomma till det som Litteraturutredningen påpekade ovan om att risken med att det digitala ökar möjligheterna för andra att kartlägga informationen så är det något som flera aktörer tar upp. KB menar att en nationell infrastruktur kan hjälpa till att säkerställa låntagarnas integritet:

En nationell infrastruktur säkerställer att låntagarnas integritet upprätthålls enligt gällande lagstiftning. I dagsläget sker låntagarautentiseringen vid utlån av e-böcker via Elib hos leverantörer av bibliotekssystem, utan insyn.

Kungliga biblioteket 2013, s. 6

KB menar att ett centraliserat system för e-böcker kan bidra till att riskerna med att information från låntagarna sprids kan minskas i och med att biblioteken då får en bredare insyn i hela systemet. KB nämner även att ett centraliserat system för e-böcker kan bidra till en ökad geografisk spridning av litteraturen:

Den digitala formen medför möjligheter till ökad geografisk spridning. Libris roll som nationell nod för användare internationellt ger tillgång till svensk litteratur utomlands.

Kungliga biblioteket 2013, s. 5

Sveriges depåbibliotek och lånecentral pekar på att ett nationellt system för e-böcker kan bidra till mervärden i systemet:

Vi stödjer förslaget att koppla e-böcker till den nationella katalogen och vill betona betydelsen för det läs- och litteraturfrämjande arbetet att till katalogposterna koppla mervärden i form av betyg, boktips och artiklar.

Sveriges depåbibliotek och lånecentral, s. 6

Det kan tolkas som att ett nationellt system för e-böcker kan bidra med att användarna får tillgång till mer metadata i katalogerna i form av betyg, boktips och artiklar. Det kan även kopplas samman med de önskade mervärden som framkom inom dimension 1., utifrån att folkbibliotekets roll måste bli tydligare gentemot marknadens roll.

Litteraturen i systemet

KB och svensk biblioteks förening pekar på att det finns ett stort problem utifrån tillgången av titlar på e-boksmarknaden:

Ett centralt problem som gäller alla aktörer är tillgången till titlar. Utbudet av e-böcker på svenska är väldigt litet. Det rör sig i dagsläget om cirka 3000 titlar. Det gör att motivationen minskar bland användarna när det gäller att lära sig ny teknik, men också motivationen att förbättra teknik och distribution minskar.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 21

Jag tolkar det som att de menar att antalet titlar är centralt för att motivera aktörer på marknaden att fortsätta att utveckla systemen så att de blir bättre för användarna. I detta citat pekar de på att utbudet av e-böcker på svenska är litet, och med svensk litteratur menar KB och svensk biblioteks förening både litteratur på svenska och översatt litteratur på svenska, vilket framkommer genom att de även påpekar att "[d]ärtill saknas också den översatta utländska litteraturen, då förlagen inte finner någon ekonomi i att ge ut dessa titlar som e-böcker" (Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 17). De menar även att det är viktigt att skilja på fysisk och digital litteratur och att inte försöka att hantera e-boken som en form av tryckt bok:

Aktörerna på e-boksområdet behöver ta gemensamma steg framåt om förhållandena ska förändras. De gemensamma stegen bör ha som utgångspunkt att använda e-bokens inneboende potential, inte att hantera den som en tryckt bok.

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteks förening 2011, s. 4

Att antalet titlar som erbjuds är viktigt är något som även Nordiska oberoende förlags förening (NOFF) tar upp:

Det innebär också att biblioteken måste arbeta efter sådana prismodeller som inte onödigtvis binder upp resurser på ett fåtal selekterade titlar. E-bokens karaktär lämpar sig utmärkt för att genom biblioteken distribueras med en hög grad av efterfrågestyrning, vilket stämmer väl med bibliotekens uppgifter att i betydande grad på medborgarnas uppdrag förmedla de läsupplevelser som från stund till annan efterfrågas.

Nordiska oberoende förlags förening, s. 3

Jag tolkar detta som att NOFF anser att e-bokssystemet och de titlar som erbjuds är alltför snävt och att utbudet i högre utsträckning bör baseras på de titlar som användarna av folkbiblioteket efterfrågar. Sveriges depåbibliotek och lånecentral skriver att:

Vi anser vidare att det behövs en fördjupad studie av hur de titlar som är upphovsrättsskyddade ska tillgängliggöras. Fjärrlån av e-böcker är ett exempel på en fråga som behöver studeras närmare, kontroll över mediasamlingens bestånd över tid en annan.

Sveriges depåbibliotek och lånecentral, s. 6

Här poängteras inte antal titlar, liknande ovan, utan istället att det bör vara tydligare hur de titlar som finns representerade är tänkta att tillgängliggöras i systemen. Fjärrlån av e-böcker skulle kunna kopplas samman till en möjlighet för enskilda bibliotek att erbjuda fler titlar om möjligheten gavs att fjärrlåna enskilda titlar mellan de olika biblioteken.

Sammanfattning av dimension 4.

I likhet med dimension 3., som behandlar synen på användarna, anser jag att dimension 4. har en övertikt av idéer som kommer från biblioteksaktörer. I det material som jag har studerat tolkar jag att författaraktorerna och förläggaraktorerna i mycket liten utsträckning tar upp idéer som rör de tekniska förutsättningarna för systemet eller vilka titlar som bör tillgängliggöras där. Därmed är det också svårt att jämföra idéerna mellan de olika aktörerna i och med att biblioteksaktörerna få så pass mycket utrymme.

Dimension 4. uppfattar jag även som den dimension som har mest ”spretiga” idéer, det vill säga att de olika aktörerna tar upp olika idéer kopplade till systemet men att idéerna behandlar olika aspekter som är svåra att relatera till varandra. Därmed är det också svårt att diskutera de tekniska förutsättningarna för tillgänglighet av e-böcker utifrån det materialet som ingår i mitt urval. Det som tydligast framkommer är en positiv syn på SKL som avtalspartner och att KB ges en centraliserad roll för att tillgängliggöra e-böcker i den nationella databasen Libris. Framst biblioteksaktörerna saknar dock en större mångfald av titlar i systemen och även rutiner kring hur dessa titlar bör tillgängliggöras på ett bra sätt. Nordiska oberoende förlags förening tar som

förlagsaktör även upp avsaknaden av titlar och att en lösning på detta skulle kunna vara att i högre grad basera urvalet som återfinns på användarnas efterfrågan. De är även de enda som har idéer om fjärrlån för e-böcker.

Analys och diskussion

Under detta kapitel analyserar jag resultaten från materialinsamlingen och kopplar samman det med bakgrund, tidigare forskning och teoretiska perspektiv. Jag använder samma dimensioner under både Resultat och Analys och diskussion, för att det ska finnas en tydlig koppling mellan de olika delarna. I slutet av kapitlet presenterar jag mina slutsatser och sammanfattar kapitlet. Slutligen ger jag förslag på vidare forskning.

Dimension 1. Synen på bibliotekets roll i samhället

Resultatet visar att det finns idéer som har kopplingar mellan bibliotekets roll och marknadens roll i samhället och att det därför är något jag anser bör diskuteras. Bibliotekets roll i förhållande till den kommersiella marknaden kan kopplas till tillgänglighet genom Bucklands (1991) fjärde barriär, som är *kostnad för leverantören*. Leverantörens kostnader bör aldrig motstrida de värderingar, mål och roller som leverantören anser sig ha, enligt Buckland (1991, s.78f.). Buckland (1991) tar inte upp hur det kommersiella kan påverka tillgängligheten av information i de sex barriärerna, utan pekar snarare på aktörernas roller gentemot varandra och att rollerna inte får motstrida det som aktörerna har som uppdrag. Det kan givetvis kopplas till en kommersiell aspekt, men kopplingen mellan tillgänglighet och kommersialism skulle eventuellt kunna utvecklas som en egen barriär, utöver de barriärer som Buckland (1991) beskriver.

Dimension 1. visar att bibliotekets roll för e-böcker måste bli tydligare, enligt flera av de aktörer som jag analyserar. Det är något som framkommer inom både biblioteks-författar- och förläggaraktorer och det finns en uppfattning om att det måste finnas skillnader i vilken roll som biblioteket tillhandahåller e-böcker till skillnad från rollen som de kommersiella aktörerna har. Som jag visat under Sammanfattning av dimension 1. finns det skillnader i hur de olika aktörerna uttrycker detta perspektiv och förläggaraktorerna, och till viss del författaraktorerna, är de som tydligast kopplar bibliotekets roll till ett hot mot den kommersiella marknaden, medan biblioteksaktörerna främst diskuterar sin egen roll utifrån generella aspekter på sitt eget uppdrag och inte utifrån de övriga aktörernas roller på marknaden. Biblioteket har enligt lag en demokratisk funktion i samhället, men det är oklart hur den funktionen fungerar i förhållande till e-böckernas tillhandahållande. Av resultatet framgår det att det utifrån alla aktörers synvinkel är av stor vikt att biblioteket inte blir en marknadsaktör bland alla andra utan att folkbibliotekets roll kan bidra med något ytterligare, så som läsfrämjande arbete. Att det är just det läsfrämjande arbetet som är centralt i materialet tolkar jag utifrån att remisserna är ett direkt svar på Litteraturutredningen (2012), som är en utredning som inriktar sig på läsvanor och

problematik kring läsande. Jag tolkar det därför inte som att läsfrämjande är den enda viktiga funktionen som efterfrågas i förhållande till e-böcker, utan att det är förhållandet mellan folkbibliotekets och marknadens roll som behöver diskuteras och konkretiseras.

Widdersheim (2014) menar att ”utlånen” via bibliotek bygger på kommersiella teknologier, som väcker svårigheter för både bibliotekarier och användare och menar därför att bibliotekarier måste reflektera över balansen mellan kommersialism och allmännyttan. Därför måste bibliotekarier identifiera hur systemen för e-böcker har en kommersiell roll och tillgänglighet av e-böcker måste utvecklas så att både etiska och rättsliga problem undviks (Widdersheim 2014, s. 96). Jag tolkar främst dimension 1. och 2. i denna uppsats som problematisering av de aspekter som Widdersheim (2014) pekar på och att den kommersiella rollen gentemot folkbibliotekets roll är centralt för att tillgängligheten av e-böcker ska vara god. Att jag i det analyserade materialet tolkar biblioteksaktörerna som de aktörer som allra minst gör kopplingar mellan den kommersiella marknaden och bibliotekets roll kan återknytas till det Widdersheim (2014) påpekar angående att bibliotekarier i större utsträckning bör reflektera över balansen mellan kommersialism och allmännyttan.

Widdersheim (2014, s 110) menar även att en av lösningarna för biblioteken är att själva ta kontroll över den information som tillgängliggörs och att potentialen för att biblioteken ska kunna skapa och själva tillhandahålla e-bokstjänster är ett utforskat område, som behöver mer utveckling. Han menar att det skulle vara det bästa sättet att undvika kommersialismen och på ett bättre sätt kunna tjäna informationsbehovet hos användarna. Jag håller med Widdersheim om det positiva i ett sådant framtidsscenario, men förstår inte hur det ska gå till i praktiken. Widdersheim menar att området behöver mer utforskning men ger inte själv några konkreta idéer på hur ett sådant system ska fungera. Resultaten från min analys visar att både förläggare- och författaraktorer uppfattar en problematik kring att fri tillgänglighet av e-böcker ges på bibliotek eftersom ersättningen för förläggaraktorer och författaraktorer uppfattas som lågt. Om biblioteket skulle skapa egna e-bokstjänster kvarstår rimligen den problematiken och ersättningen till de övriga aktörerna är därmed inte löst.

Kopplat till Habermas (2003) och en demokratisk sfär pekar Buschman (2003) på hur det kommersiella perspektivet kan bidra till att bibliotekets traditionella roll som informationsförmedlare och kontroll av information blir förminskat genom tekniska lösningar och att förutsättningarna för en demokratisk, offentlig sfär därför förminskas. Buschman (2003) menar att folkbiblioteket riskerar att bli en offentlig, kommersiell plats som inte går att skilja från ett köpcentrum och att bibliotekets roll blir ett slags ”underhållningscentral”. Maceviciute och Wilson (2012, s. 5) menar att det saknas formella policydokument för hur e-böcker ska tillgängliggöras via folkbiblioteken. Sådana policydokument skulle eventuellt kunna vara en lösning för att bidra till konkretisering av folkbibliotekets roll i förhållande till e-böckerna, för att visa på de mervärden som e-böckerna skulle kunna bidra med.

Dimension 2. Ekonomiska kostnader för aktörerna

Jag kopplar det ekonomiska perspektivet till Bucklands (1991) fjärde barriär, som är *kostnad för leverantören*. Förutom att kostnader aldrig bör motstrida de värderingar,

mål och roller som leverantören anser sig ha visar resultatet att de ekonomiska kostnaderna för de olika aktörerna kan uppfattas som en central problematik för att ”utlånen” på folkbiblioteken ska fungera på ett bra sätt, och därmed vara tillgängliga.

Jag kan konstatera att en viktig fråga är hur biblioteken ska tillhandahålla digitala ”utlån” utan kostnad för låntagarna och hur författare och förlag ska kunna få betalt för sitt arbete om biblioteken ”lånar ut” e-böcker gratis. Det kan kopplas till det som diskuteras under Bakgrund och Immateriella rättigheter. Maunsbach och Wennersten (2015, s. 18) pekar på den viktiga balansgång som finns mellan hur tillgång av information ska ges till alla medan intresset för att skapa nytt fortfarande bibehålls hos upphovsmännen. Både förläggareaktörer och författareaktörer pekar på att de måste få betalt för sitt arbete och att bibliotekets fria ”utlån” aldrig får vara ett hot mot deras ekonomiska inkomster. Hur lösningar för detta bör se ut är svårt att svara på eftersom aktörerna både diskuterar att pengar måste omfördelas mellan det fysiska och det digitala och att en eventuell biblioteksersättning bör gälla såväl fysiska som digitala exemplar. Eftersom Litteraturutredningen (2012) motsätter sig en sådan biblioteksersättning för digitala exemplar medan alla övriga aktörer är försiktigt positiva till en sådan ersättning är det svårt att förutse hur de ekonomiska förutsättningarna kommer att se ut i framtiden. Biblioteksaktörerna visar på en oro över att förlag och författare ska få ersättning två gånger, medan författare och förlag snarare menar att de bör kompenseras mer för de fria ”utlånen” som folkbiblioteken gör.

Buschman (2003) menar att det finns en ”ny ekonomi” som gör att biblioteken prioriterar inköp av tekniskt material eftersom det är ”populärt” eller ”inne” att göra det och att biblioteken måste köpa dessa för att få fortsatt förtroende och även fortsatt finansiering (Ibid., s. 73). Jag anser inte att det handlar om en ”ny ekonomi” som gör att biblioteken prioriterar tekniskt material, utan att det handlar om hur de samhällseliga förhållandena ser ut idag. Bibliotekslagen (2013:801) ger även stöd för att en sådan satsning är berättigad. Som idéer bland biblioteksaktörerna visar så är det snarare frågan om hur resurserna ska fördelas mellan det fysiska och det digitala som är centralt och jag uppfattar inte bibliotekets idéer som kopplade till att de måste vara ”populära” eller ”inne”. Den fortsatta finansieringen kopplar jag främst till det demokratiska uppdraget som folkbiblioteket har enligt lag, där den tekniska tillgängligheten är en del av uppdraget. Inte heller för de övriga aktörerna tycks det handla om att vara moderna i det som erbjuds utan snarare att det måste vara ekonomiskt hållbart för alla aktörer om det ska vara värt att satsa på e-böcker, både inom folkbiblioteket och på marknaden. Om e-böckerna inte bidrar till ekonomisk vinst till författareaktörer och förläggareaktörer blir det svårare att uppmuntra en satsning på det, oavsett hur positiva aktörerna är till att det ska vara tillgängligt via folkbibliotek.

Bergström, Höglund, Maceviciute, Nilsson, & Wilson (2014, s. 323) menar att en av de viktigaste faktorerna till att introduceringen av e-boksmarknaden går långsamt brukar ses som att e-böckerna har högre moms än de fysiska böckerna. Utifrån det materialet som jag har analyserat kan jag inte hålla med om att momsfrågan är en av de viktigaste faktorerna till det, utan att det är en av alla faktorer som påverkar detta. Det är endast förläggareaktörer som pekar på denna aspekt, det vill säga Svenska förläggareförbundet (2013) och Svedjedal (2012), och momsfrågan är långt ifrån central. Att det är just förläggareaktörer som påpekar perspektivet tror jag kan ha att

göra med att det är förläggaraktorerna som är de prissättande aktörerna i de flesta fallen och att det är de aktörerna som främst uppfattar den högre momsen som prishöjande eftersom de själva ser en direkt effekt av det. Det kommer troligen att bli svårare för aktörer som anser att e-böcker bör ha lägre moms eftersom EU har fastslagit att en lägre moms för e-böcker inte får tas ut (se t.ex., Haggren 2015; Rennéus 2015; Strömberg 2015; m.fl.). Hur det kommer att påverka debatten om e-böcker och priserna på marknaden, både för biblioteken och den privata handeln, återstår att se. Förläggarföreningen uppfattar momsfrågan som en viktig faktor för prissättning och inkomst och anser att momsen bör vara samma för e-böcker som för fysiska böcker och EU:s beslut kommer göra det svårare för dem att få sin vilja igenom. Så länge e-böcker räknas som en tjänst, och inte som produkter, tolkar jag EU:s beslut som att e-böcker kommer att fortsätta att ha en högre moms. Därmed är det inte momsfrågan som måste lösas, utan hur de ekonomiska förutsättningarna ska se ut ur ett större perspektiv.

För att koppla samman det ekonomiska perspektivet med Habermas (2003) menar jag att det måste bli tydligare hur de ekonomiska förutsättningarna ska hanteras för både biblioteks-, förläggar- och författaraktorer för att e-böckerna ska kunna öka förutsättningarna för att offentliga sfärer ska uppstå. Huruvida detta ska lösas genom andra former av ersättningar, så som en biblioteksersättning, eller om det är andra ändringar som behövs, är dock oklart. Det är i vilket fall tydligt att det finns en problematik kring e-böckernas tillgänglighet och aktörernas ekonomiska förutsättningar för att e-böckerna ska finnas på folkbibliotek. Om de olika aktörerna inte anser sig ha råd med tillgängligheten, eller att prioriteringen mellan det fysiska och det digitala formatet blir för svårt, blir Bucklands (1991) fjärde barriär högre att ta sig över och därmed är risken att tillgängligheten inte är god nog.

Dimension 3. Syn på användarna/ kunskaper som användarna behöver

Jag hade förväntat mig att användarna av folkbiblioteket och kunderna/användarna på marknaden skulle diskuteras i större utsträckning än vad det gör i det analyserade materialet. Detta eftersom att flera av Bucklands (1991) barriärer (*Identifikation*, *Pris för användaren*, *Förståelse: kognitiv tillgänglighet* och *Acceptabilitet*) utgår från användarens perspektiv och de kunskaper som användarna behöver ha för att tillgängligheten av information ska anses vara god. Som resultaten visar diskuteras främst hur de olika aktörerna påverkas av de fria "utlånen" av e-böcker, medan användarna hamnar i skymundan. Biblioteksaktörerna är de aktörer som främst tar upp idéer som rör användarna och det kan tolkas som att det i första hand är biblioteksaktörer som anser att användarperspektivet är centralt. I vilket fall i det material som jag har valt att analysera.

Det kan vara svårt att skilja på de e-böcker som säljs via marknaden och de som "lånas ut" via folkbiblioteket eftersom användarna inte märker någon märkbar skillnad mellan att "låna" en e-bok och att köpa den. Jag anser dock inte att det skulle vara en förklaring på att e-boksmarknaden i Sverige inte kommer igång eftersom folkbibliotekens "utlån" av e-böcker endast är 2 % av folkbibliotekens totala utlån, medan 85-90 % av e-boksköpen görs av biblioteken (Bergström och Höglund 2014, s.

241). Jag tolkar detta som att merparten av användarna i nuläget inte är intresserade av att varken köpa eller "låna" e-böcker och att det i högre utsträckning bör diskuteras varför den fysiska läsningen ännu är så pass dominerande. Kulturutskottet (2013, s. 57) visar på några aspekter som skulle kunna vara förklaringar till användarnas hittills relativt smala intresse av att läsa e-böcker. Det upplevs krångligt att ladda ned e-böckerna och det blir både svårare och mindre tilltalande att läsa på en skärm än i en fysisk bok. Att ständigt vara uppkopplad riskerar även att distrahera läsarna och det finns en rädsla för att det därmed blir svårare att koncentrera sig på läsningen under en lång stund (Kulturutskottet 2013, s. 57). En förklaring kan också vara att användarna efterfrågar fler titlar och att priset är för högt i förhållande till den fysiska litteraturen (Bergström, Höglund, Maceviciute, Nilsson, & Wilson 2014). Huruvida det stämmer med hur användarna upplever e-boksläsning framför fysisk läsning kan jag inte svara på genom det material som jag har analyserat, men materialet visar särskilt på idéer som kan kopplas till att användarna upplever det som krångligt med e-böcker i förhållande till fysiska böcker. KB, en av biblioteksaktörerna, visar visserligen på idéer som kan kopplas till att de framtida generationerna, till exempel de som nu går på gymnasiet, kommer att driva marknaden genom att visa på vad de vill ha och hur de vill ha det i samband med att e-böcker blir en naturlig del av deras liv. Huruvida de kommande generationerna kommer att göra detta är omöjligt att säga i nuläget, utan det får framtiden visa. Som jag visat under Bakgrund så förväntas e-boksläsningen även att öka framöver (Bergström och Höglund, 2014; Findahl 2014). Det är möjligt att den framtidsvisionen stämmer och att användarnas efterfrågan i sådana fall kommer att styra tillgängligheten av e-böcker på folkbibliotek i framtiden. I nuläget kan jag inte tolka det som att tillgången styrs av användarna, främst eftersom folkbiblioteken inte kan styra särskilt mycket över vad som tillgängliggörs i systemet utan att det istället är förlagen som avgör det.

Slutsatserna som Maceviciute och Wilson (2012) drar är att tillgängligheten av e-böcker i Sverige har växt fram genom antingen efterfrågan från användarna eller en ideologisk övertygelse om att demokratiska värden och en jämställd tillgänglighet förutsätter att bibliotek erbjuder material i alla olika medieformer. Jag tolkar det som att det främst är de demokratiska och jämställda värdena som styr tillgängligheten av e-böcker på folkbiblioteken för tillfället och inte i lika stor grad användarnas efterfrågan. Frågan är om tillgängligheten leder till större efterfrågan och i sin tur mer användande eller om det är efterfrågan och användandet som leder till att fler e-böcker tillgängliggörs? Det är en fråga som har ett "hönan eller ägget"-perspektiv, vilket jag inte kan svara på genom det material jag har analyserat. Jag anser dock att det är en viktig fråga att reflektera över.

Om jag här kopplar användarperspektivet till Habermas (2003) offentlighetsperspektiv tolkar jag det som att det måste finnas användare av e-böckerna för att de över huvud taget ska kunna fungera som en förutsättning för att öka informationsförmedlingen i samhället och på så sätt öka förutsättningarna för demokratiska sfärer. Utgår man från Buckland (1991) så är det också tydligt att användarna har en central roll för att något ska kunna anses vara tillgängligt och att det delvis är användarnas behov och förutsättningar som avgör om informationen är tillgänglig eller inte. Jag kan i samband med detta uppfatta en skillnad mellan Aabø, Audunson och Vårheims (2010) forskning och Buschmans (2003) forskning utifrån Habermas offentlighetsfär eftersom den förstnämnda är platsbunden på ett

folkbibliotek medan den andra främst handlar om det demokratiska uppdraget som folkbiblioteket har, i förhållande till tekniska och ekonomiska förutsättningar. Aabø, Audunson och Vårheims (2010) forskning hamnar därmed närmare användarna och användarperspektivet blir centralt. Om aktörernas idéer ska utgå mer från användarnas perspektiv, vilket jag anser är viktigt, kanske de behöver närma sig användarna mer, i likhet med Aabø, Audunson och Vårheim. Aktörerna behöver möjligen få en bredare uppfattning om vad användarna vill ha och varför e-böckerna ska tillgängliggöras till dem, snarare än hur kostnaderna för aktörerna ska lösas. Jag har försökt att få med aktörernas syn på användarna och hur den synen påverkar tillgängligheten på folkbiblioteket, genom att Buckland (1991) främst utgår från användarnas perspektiv. Det har trots detta varit svårt att få fram idéer som är tydligt kopplade till användarna i det material som jag har analyserat.

Dimension 4. Synen på systemet och tekniska lösningar

Jag kopplar systemet för e-böcker till Bucklands (1991) barriärer *Identifikation* och *Åtkomst*, eftersom systemet måste vara uppbyggt så att användarna kan finna lämpliga e-böcker samt att det måste finnas systematisk åtkomst till e-böckerna. Resultaten visar att systemens utformning och titlar som återfinns i systemet inte diskuteras i någon högre utsträckning och att det främst är biblioteksaktörer som tar upp idéer som rör detta. På grund av det är det svårt att jämföra idéerna mellan de olika aktörerna eller att dra några säkra slutsatser. Det främsta som framkommer är att alla aktörer är positiva till ett nationellt system och därför väljer jag att främst diskutera dimension 4. ur ett sådant perspektiv.

Maceviciute och Wilson (2014) anser att det mesta pekar på att situationen för e-böcker kommer att förändras framöver, vilket är en uppfattning som jag delar. Något som är säkert är att systemet för e-böcker är under ständig förändring och att förändringar måste till för att systemet ska anses fungera bra för alla aktörer, inklusive användarna. Eftersom det finns en positiv syn på en nationell katalog hos alla aktörer tror jag att systemet kommer att utvecklas mot att bli mer nationellt än vad det är idag. Det kan kopplas samman med folkbibliotekets roll som jag diskuterar under dimension 1. Om systemet utformas till att bli alltmer nationellt är det tänkbart att rollen som folkbiblioteket har förändras från att vara kommunalt till att bli alltmer statligt. Det kan även förändra tillgängligheten eftersom *identifikation* och *åtkomst* (jmf Buckland 1991) byggs upp utifrån ett och samma system och att allt samlas på samma plats. Som biblioteksaktörernas idéer i dimension 4. visar kan ett nationellt system eventuellt bidra med mer metadata i katalogerna i form av betyg, boktips och artiklar. Med mer metadata bör tillgängligheten av e-böcker öka eftersom det bör bli lättare att identifiera och komma åt de e-böcker som efterfrågas. KB (2013) menar även att ett centraliserat system för e-böcker kan bidra till att riskerna med att information från låntagarna sprids kan minskas i och med att biblioteken då får en bredare insyn i hela systemet. KB nämner även att ett centraliserat system för e-böcker kan bidra till en ökad geografisk spridning av litteraturen. Detta är något som också skulle kunna bidra till ökad åtkomst till e-böckerna, och därmed bättre tillgänglighet.

Widdersheim (2014) menar att distributörerna har ett marknadsperspektiv som gör att de väljer att tillhandahålla de e-böcker som är störst chans att biblioteken ”lånar ut”

och att det därför blir de billigaste, mest populära, och minst kontroversiella titlarna som tillhandahålls på biblioteken. Widdersheim tolkar detta som att distributörerna kan sägas kontrollera systemen till den grad att de kan censurera vad som tillhandahålls och vilken information som finns tillgänglig (Widdersheim 2014, s. 106). Liknande Widdersheim menar Maceviciute och Wilson (2012) att det finns barriärer som hindrar en effektiv e-boksservice utifrån folkbibliotekens syn. Det är till exempel att biblioteken är beroende av att distributörerna tillgängliggör e-böckerna och att det försvårar bibliotekariernas arbete. De måste helt enkelt acceptera det som distributörerna erbjuder. Distributörerna kan även avvakta med att tillgängliggöra vissa titlar och det kan ta flera månader efter utgivningsdatumet innan biblioteken får tillgång till dem, och titlarna kan även tas bort från katalogen (Ibid., s. 4). Svedjedal (2012), som skriver för svenska förläggarföreningen, är positiv till sådana karens i systemet och att förlagen bör ha en sådan styrning av systemen medan Nordiska oberoende förlags förening snarare menar att tillgången till e-böcker i systemen bör vara styrd av användarnas efterfrågan. Det som märks tydligast är att aktörerna inte visar på idéer om en given uppfattning om hur åtkomsten till e-böckerna bör ges eller vilka restriktioner som ska finnas, utan att det är något som måste diskuteras i högre utsträckning. Även detta kan kopplas till oklarheter gällande folkbibliotekets roll för tillgängliggörande av e-böcker, eftersom det inte är självklart hur systemet för e-böcker ska fungera eller hur de olika aktörerna ska komma överens till ett system som fungerar för alla. Maceviciute och Wilson (2012) tolkar detta som en form av ett digitalt hybridbibliotek, där en del kontrolleras av biblioteken själva medan andra delar är under kontroll av distributörerna (Maceviciute och Wilson 2012, s. 4). Om man med *digitalt hybridbibliotek* syftar på kopplingen mellan de olika aktörernas viljor och att systemet styrs av fler än bara bibliotekets önskemål, kan jag hålla med om en sådan beskrivning. Detta eftersom systemet i nuläget inte tycks byggas upp utifrån hur användarna föredrar att tillgängligheten ska ges, utan snarare utifrån de olika aktörernas önskemål och kostnader.

Moreno och Xu (2014) diskuterar fjärrlån av e-böcker och vilken påverkan e-böcker kan ha på ”interlibrary loans” (i princip fjärrlån av böcker) och ”document delivery” (i princip fjärrlån för artiklar). De kommer fram till att e-böcker är viktigt för biblioteken (både folkbibliotek och universitetsbibliotek) och att det finns olika modeller för hur tillgången till e-böckerna ges. Det är, enligt dem, viktigt att biblioteken får laglig rätt att ”låna ut” e-böcker utan att de inskränker på författarnas eller förlagens rättigheter, men att fjärrlån av e-böcker oftast är otillåtet medan fjärrlån av artiklar ofta är tillåtet. De menar därför att fjärrlåneavdelningar på bibliotek bör vara medverkande i dialogen mellan bibliotek och förlag för att hitta en balans mellan behoven hos författarnas/förlagens och bibliotekens användare (Moreno & Xu, 2014). I materialet som jag har analyserat är det endast Sveriges depåbibliotek och lånecentral (2013, s. 6) som nämner att fjärrlån av e-böcker är något som bör diskuteras närmare. Jag tolkar därför inte frågan om sådana fjärrlån som en central problematik. I samband med min vision om att e-böcker kommer att bli alltmer centraliserade i ett nationellt system uppfattar jag inte heller fjärrlån av e-böcker som något som behöver diskuteras. Ett nationellt system, hur det än byggs upp, bör innebära att alla medborgare ges tillgång till samma titlar oavsett var användarna befinner sig. Därmed uppfattar jag inte problematiken som kopplad till hur fjärrlån av e-böcker ska gå till utan snarare hur de ekonomiska förutsättningarna ska lösas i ett sådant system. Frågan är om det är de kommunala biblioteken som ska

fortsätta betala eller om ett nationellt system förutsätter en nationell ekonomi, som till exempel kan vara kopplad till en biblioteksersättning.

Buschman (2003, s. 170) menar att biblioteken, utifrån sin traditionella roll med bibliotekssamlingar, tjänster och värderingar, både omfattar och statuerar en offentlig sfär genom att till exempel organisera information och vara en resurs för kontroll av validitet av information. Biblioteken stödjer därför en offentlig sfär, bland annat genom att tillhandahålla information för medborgare (Ibid.). Eftersom att alla aktörer i det analyserade materialet är positiva till ett centralt system finns indikationer till att systemet kommer att utvecklas åt det hållet. Folkbiblioteken kan, genom ett centraliserat system för e-böcker, samla alla e-böcker på samma plats så att de är organiserade på samma sätt för alla användare, var de än befinner sig. Jag menar att det därmed finns en potential till att ett centraliserat system kan öka förutsättningarna för att folkbiblioteket kan verka för att demokratiska, offentliga sfärer ska kunna uppstå eftersom åtkomsten till e-böckerna i större utsträckning ges till alla och utifrån samma förutsättningar. Habermas (2003) utgår delvis från att alla är människor och att alla ska ha liknande förutsättningar för att offentliga sfärer ska uppstå, vilket jag menar att ett centraliserat system kan bidra till.

Slutsatser

För att koppla slutsatserna till inledningen av uppsatsen påminner jag här om vilka frågeställningar som jag har utgått från:

- Vilka olika idéer framkommer i debatten om e-böcker hos aktörer från bibliotek, förlag och författare, med fokus på frågor som rör tillgänglighet av e-böcker inom folkbiblioteken?
- Hur kan de olika aktörernas idéer relateras till varandra, utifrån likheter och olikheter mellan idéerna inom de olika aktörsgrupperna?

Resultatdelen presenterar de olika aktörernas idéer och svarar främst på vilka idéer som framkommer och hur de kan relateras till varandra, medan Analys och diskussion kopplar samman det med tillgänglighetsaspekten. Med tillgänglighet menar jag dels tillgänglighet utifrån Bucklands (1991) aspekter av tillgänglighet av information men också utifrån en demokratisk aspekt, som diskuteras utifrån Habermas (2003) offentlighetssfär samt bibliotekslagen (2013:801).

Den här uppsatsen visar att tillgängligheten av e-böcker på folkbibliotek är något som påverkas av många olika faktorer och att en e-bok inte behöver vara tillgänglig bara för att den har tillgängliggjorts. Jag menar att tillgängligheten av e-böcker i sig kan öka förutsättningarna för demokratiska offentlighetssfärer, liknande de som Habermas (2003) beskriver, så länge tillgängligheten av e-böcker kan anses vara god. Utgår man från Buckland (1991) finns det dock många barriärer som måste överbryggas för att e-böckerna ska kunna anses vara tillgängliga. Som analysen i denna uppsats visar är de olika aktörerna överens om att e-böckerna ska finnas på folkbiblioteket och att ett nationellt system bör vara det bästa för det. Det finns även idéer om att de ekonomiska förutsättningarna bäst blir lösta genom någon form av biblioteksersättning liknande den för fysisk litteratur, medan Litteraturutredningen

(2012) är tydligt emot en sådan lösning. Att systemet kommer att bli alltmer nationellt tror jag är en given framtidsutsikt i och med att KB fått i uppdrag att utreda detta och att de kommit fram till att någon form av nationell lösning via Libris kan fungera (Stjernvall, 2015). Exakt hur det nationella systemet kommer att se ut är ännu inte klarlagt.

Uppsatsen visar även att det finns en motsättning i hur de olika aktörerna uppfattar folkbibliotekets roll i förhållande till de kommersiella aktörernas roll. Även om alla aktörer är positiva till att folkbiblioteken tillhandahåller e-böcker finns det en skillnad i hur de uttrycker förhållandet mellan de olika rollerna. Förläggareaktörer pekar i högre utsträckning på riskerna med att folkbiblioteken tillhandahåller e-böcker och att biblioteken aldrig får ta över marknaden och bli en marknadsaktör. Författareaktörerna pekar på liknande idéer, medan jag tolkar biblioteksaktörerna som att de inte kopplar samman bibliotekets roll med marknadens roll på ett lika påtagligt sätt som de andra. Biblioteksaktörerna diskuterar främst sin egen roll utifrån generella aspekter på sitt uppdrag och inte utifrån de övriga aktörernas roller på marknaden. Som jag visat under Bakgrund köper biblioteket 85-90% av alla e-böcker på marknaden medan den privata handeln är nästintill obefintlig (Bonnier & Ahlinder 2013, s. 5). Biblioteket kan utifrån de förutsättningarna, enligt mig, inte ses som något annat än en marknadsaktör, eftersom det är biblioteket som till största del står för författarnas och förlagens inkomster för e-böcker. Jag tror att folkbiblioteken måste arbeta mer med att hitta sätt att, genom e-böckerna, bidra med det demokratiska uppdrag som de har utöver att endast tillhandahålla e-böckerna som resurs.

Som jag nämnde i problemformuleringen var en av orsakerna till att bibliotekslagen (1996:1596) ändrades, till att gälla oavsett publiceringsform, att biblioteket inte ska kunna verka för att vara en kommersiell aktör och att bibliotekets offentliga uppdrag inte ska kunna ifrågasättas (Kulturdepartementet, 2012a). Risken var annars att biblioteken skulle kunna se uthyrning eller ”utlåning” av elektroniska format som en inkomstkälla, så att tillgången till litteraturen hade blivit sämre, samtidigt som biblioteket hade fungerat som en slags återförsäljare (Ibid. s. 28f.). Folkbiblioteket hyr varken ut eller tjänar några pengar på e-böckerna, men jag menar trots detta att det analyserade materialet visar på att folkbiblioteken kan sägas fungera som en slags, indirekt, återförsäljare av e-böcker. Detta eftersom det är svårt att skilja på rollen som de kommersiella återförsäljarna har till skillnad från rollen som folkbiblioteken har och att folkbiblioteket är de största kunderna på marknaden genom att det främst är de som köper e-böcker. Jag anser att folkbibliotekets roll i förhållande till e-böckernas tillgänglighet måste konkretiseras och bibliotekarier måste ge e-böckerna ett mervärde utifrån det demokratiska uppdrag som de har enligt bibliotekslagen (2013:801). Detta eftersom både författareaktörer och förläggareaktörer ser risker med att folkbiblioteket tar över deras roll i samhället.

Bucklands (1991) barriär *kostnad för leverantören* är den barriär som fått mest utrymme i Resultat och Analys och diskussion genom dimension 1 och 2. Även om de andra barriärerna finns närvarande i materialet är det idéer som rör de olika aktörernas kostnader (inte enbart ekonomiska) som framkommer tydligast. Utifrån min tolkning att Bucklands barriärer består av aktörsperspektiv, användarperspektiv och systemperspektiv menar jag därför att det saknas ett tydligt användar- och systemperspektiv i det material som jag har analyserat. Jag vill vara tydlig med att jag

redan i ett tidigt skede av uppsatsen valde att inte analysera användarnas egen syn eftersom jag förväntade mig att biblioteksaktörer i större utsträckning skulle diskutera användarnas perspektiv. Det stämmer att biblioteksaktörerna diskuterar användarna i större utsträckning än de övriga aktörerna, men inte i den utsträckning som jag hade förväntat mig. Med tanke på att Bucklands barriärer främst utgår från ett användarperspektiv trodde jag att användarna skulle diskuteras mer i materialet, särskilt eftersom Litteraturutredningen (2012) främst utgår från ett läsfrämjande perspektiv. Jag är även medveten om att jag valt att ha två barriärer kopplade till *kostnad för leverantören* medan de andra endast fått en barriär var, vilket jag även påpekat under rubriken Dimensionerna i denna uppsats. Jag vill vara tydlig med att det kan ha påverkat resultatet mot att bli mer koncentrerat kring Bucklands fjärde barriär. Dock har jag försökt att ge både användar- och systemperspektivet lika mycket utrymme som kostnaderna när jag utfört analysen, men trots det haft svårt att få fram tydliga resultat utifrån de perspektiven.

Det hade varit intressant att få en bredare syn på hur de olika aktörerna ser på sina användare och vilken roll som de olika aktörerna har gentemot de som ska använda tjänsterna, oavsett om det är bibliotekets tjänster eller den marknadsbaserade försäljningen av e-böcker det handlar om. Istället diskuteras främst aktörernas roll gentemot varandra och hur de olika kostnaderna påverkar dem. Jag menar att aktörerna i och med detta missar en central del av problematiken med e-böcker och det är hur och varför användarna vill ha tillgänglighet av e-böcker och varför både ”lånen” av e-böcker och försäljningen av e-böcker är låg. Det är möjligt att jag hade fått en bättre uppfattning av aktörernas syn på användarna om jag valt att analysera ett annat material. Jag tror dock inte att det hade förändrat särskilt mycket eftersom det material som jag utgått från är direkt kopplat till Litteraturutredningen (2012), som utgår från ett läsfrämjande perspektiv. Jag anser att användarnas perspektiv är centralt för att något ska vara tillgängligt eftersom det, oavsett vilken aktör som man utgår från, är användarna eller kunderna som ska ta del av det tillgängliggjorda materialet. Om det inte finns användare så finns det, enligt mig, heller ingen mening för någon av aktörerna att arbeta med tillgänglighet för e-böcker. Jag saknar därför ett tydligare användarfokus i materialet som jag har analyserat, då jag anser att man bör diskutera tillgänglighet utifrån de behov och kunskaper som användarna besitter, i likhet med flera av de barriärer som Buckland (1991) beskriver.

Jag tolkar Buschman (2003) som att han främst uppfattar en förminskning av förutsättningar för demokratiska, offentliga sfärer kopplade till teknologier, till exempel e-böcker, medan jag snarare menar att förutsättningarna förändras mellan det digitala och det fysiska, men inte nödvändigtvis förminskas. Tillgängligheten av e-böcker har, enligt mig, goda förutsättningar att skapa demokratiska, offentliga sfärer i likhet med den offentlighet som Habermas (2003) beskriver, på liknande sätt som fysisk litteratur. Dock kan jag konstatera att tillgängligheten av e-böcker inte nödvändigtvis ger sådana förutsättningar eftersom många av Bucklands (1991) barriärer inte tycks vara uppnådda eller inte diskuteras i någon högre utsträckning.

Det måste finnas en anledning till att användarna inte ”lånar” eller köper särskilt många e-böcker i förhållande till den fysiska litteraturen. En anledning skulle kunna vara att de inte är tillräckligt tillgängliga, men en annan förklaring skulle kunna vara att användarna anser att de fysiska böckerna är tillräckligt bra eller bättre. Denna

uppsats kan inte svara på vad som är den verkliga förklaringen, men kan uppmärksamma att användarnas perspektiv behöver problematiseras och diskuteras i högre utsträckning i förhållande till det demokratiska uppdrag som folkbiblioteket har enligt lag. Att e-böcker ska tillgängliggöras klargörs i bibliotekslagen (2013:801), men inte hur tillgängligheten ska fungera i förhållande till andra aktörers tillgänglighet av e-böcker eller hur biblioteken ska tillgängliggöra dem. Det är viktigt att människor har tillgång till information, men det räcker inte att den är tillgängliggjord utan den måste även vara tillgänglig. Inte enbart för de tekniskt intresserade utan för alla. I samband med detta är det viktigt att det digitala formatet inte tar överhand utan att aktörerna har möjlighet att satsa på både fysisk och digital litteratur. Framst biblioteksaktörer, men även aktörer från förlag och författare, uppmärksammar svårigheter med fördelningen mellan den fysiska och den digitala litteraturen och framst hur de ekonomiska resurserna ska fördelas mellan de olika formaten. Samtidigt tycker jag att det är viktigt att inte underskatta den fysiska läsningen eller prioritera den digitala läsningen framför den fysiska, eftersom det viktigaste är att människor har möjligheter att läsa oavsett vilket format som föredras. Om tillgänglighet av e-böcker ger fler läsare och bättre läsare är det givetvis viktigt att e-böckerna finns på folkbibliotek. Dock får det inte glömmas att de fysiska böckernas roll finns kvar och att den fysiska läsningen ännu dominerar i Sverige, som till exempel Bergström och Höglund (2014) och Findahl (2014) visar. Att satsa på e-läsning kan eventuellt fånga framtida generationer och visa ungdomar att böcker inte endast är böcker, utan något annat. Det är givetvis bra om e-böcker kan bidra till att läsningen blir tillgänglig för fler och att böcker, oavsett format, är till för alla.

Kopplat till Habermas (2003) menar jag att ett nationellt system för e-böcker, vilket med största sannolikhet kommer att komma, kan bidra till ökade förutsättningar för e-böckernas tillgänglighet och därmed också för att demokratiska, offentlighetsfärer ska kunna uppstå. I likhet med Buschman (2003) menar jag att tillgången till information kan stödja förutsättningar för offentliga sfärer, men i motsats till honom menar jag att de tekniska systemen kan öka dessa förutsättningar snarare än förminska dem. Detta eftersom att ett centraliserat system gör att fler bör kunna komma åt e-böckerna var de än befinner sig, vilket ökar åtkomsten (jmf Buckland 1991) till e-böckerna. Samtidigt kan jag uppfatta en risk med ett sådant centraliserat system och det är att man kommer längre bort från användarna och riskerar att tappa användarnas perspektiv ännu mer. Som jag påpekat under de teoretiska perspektiven menar jag inte att systemet eller e-böckerna i sig kan verka för att förutsättningar för demokratiska offentligheter ska öka, utan det är hur medierna används som är centralt. Därför är det viktigt att systemet byggs upp på ett sådant sätt att både användare och aktörer blir nöjda med lösningarna. Att systemet ska vara centraliserat får, enligt mig, aldrig vara det huvudsakliga syftet.

Habermas (2003, s. 42f.) beskriver kommersialisering som bidragande till att salonger och kaffehus fördes samman och att offentligheten som publik blev mer öppen och kunde föra diskussioner på liknande villkor. Jag tror snarare att det i dagens samhälle är folkbiblioteket som kan fungera som en sådan roll genom sitt demokratiska uppdrag och den roll som folkbiblioteket ska ha enligt bibliotekslagen (2013:801). För att kunna ”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” (Bibliotekslag 2013:801, 2 §) samt att ”[f]olkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov

(Bibliotekslag 2013:801, 6 §) räcker det inte att e-böckerna finns tillgängligjorda utan de måste också användas aktivt av både folkbiblioteket och användarna. I annat fall riskerar folkbiblioteket att hamna i en situation där rollen som kunskapsförmedlare och demokratisk utveckling blir försvagad genom att det inte går att skilja på rollen som biblioteket har och rollen som den kommersiella marknaden har.

Folkbiblioteket måste hitta vilken roll de ska ha i förhållande till den kommersiella marknaden så att den enda skillnaden mellan bibliotekets e-böcker och marknadens roll inte är att tillgängligheten är ”gratis”. E-böckerna på folkbibliotek måste användas och tillgången måste ha ett syfte för att de ska fungera som en resurs som ökar de demokratiska förutsättningarna i samhället. Det syftet finns redan där och bestäms av bibliotekslagen (2013:801), men rollen behöver konkretiseras. Åter igen hade jag önskat att alla aktörerna i större utsträckning problematiserade de demokratiska aspekterna kopplat till användarna framför att koppla det till det som Buckland (1991) kallar *kostnad för leverantören*.

Förslag på vidare forskning

Från början var min tanke att koppla dagens debatter till debatter om det fria utlånet av fysisk litteratur på 1930-talet, för att ge ett perspektiv på debatten som behandlar den utifrån ett perspektiv mellan förlag, författare och bibliotek medan debatten inte befann sig i en digital kontext. Jag anser att den kopplingen hade varit väldigt intressant att undersöka, men tyvärr har den inte kunnat få det utrymme som den förtjänar i denna uppsats. Jag tror att man kan iaktta många kopplingar mellan tidigare diskussioner om förutsättningar för fysisk litteratur med de diskussioner som förs idag om e-böcker. Som jag visat i denna uppsats finns det aktörer som anser att biblioteksersättningen även bör gälla för e-böcker. Därför tror jag att det kan vara värdefullt att jämföra de argument som ledde till att biblioteksersättningen antogs för fysiska böcker med de argument som förs idag.

Något annat som jag saknar är forskning om e-böcker utifrån ett användarperspektiv. Som jag påtalat ett flertal gånger under Analys och diskussion saknar jag ett användarperspektiv bland de analyserade aktörerna, vilket jag även saknar i den tidigare forskningen. Jag uppfattar den tidigare forskningen som alltför bibliotekscentrerad och att det ofta handlar om hur biblioteket ska hantera digitala resurser och hur det påverkar bibliotekets roll, utifrån hur biblioteksaktörer själva ser på biblioteken. Genom att göra fler användarundersökningar och forskning baserat på användarnas syn kan man få en bredare insikt i vad medborgarna vill ha folkbiblioteket och dess digitala resurser till. Jag tror även att andra aktörer, så som förläggare och författare, behöver veta mer om vad deras kunder vill att e-böcker ska vara och hur de ska förmedlas på bästa sätt. Ett perspektiv som skulle vara intressant att forska vidare på är till exempel om användarna på folkbibliotek uppfattar e-böcker som tillgängliga och om den uppfattningen skiljer sig mellan olika målgrupper. En annan intressant aspekt är om e-böcker bidrar till nya läsare eller om det är samma läsare som läser e-böcker som läser fysiska böcker, och huruvida e-böcker kan ses som läsfrämjande i förhållande till fysisk litteratur.

Forskning om e-böcker befinner sig ännu i ett tidigt skede och det finns, förutom det jag föreslagit här, oerhört många frågor och perspektiv som ännu är obesvarade. Den

här uppsatsen skrivs inom B&I och jag har främst haft ett biblioteksperspektiv framför ett informationsperspektiv. Det finns oerhört många spännande och utforskade områden inom e-böcker som behöver undersökas, även utifrån ett informationsperspektiv. Jag överlämnar härmed forskningen om e-böcker till framtida forskare och hoppas att någon är manad att ta reda på mer inom området.

Avslutande ord

Denna uppsats visar bland annat att det är viktigt att ha en förståelse för folkbibliotekets roll för tillgängliggörande av e-böcker i förhållande till marknadens roll och att synen på användarna behöver diskuteras i högre utsträckning. Jag vill därför avsluta denna uppsats med ett citat som visar på vad biblioteket kan uppfattas vara i förhållande till den kommersiella marknaden, och hur biblioteket kan bidra till att lyfta individer och användare till att vara människor snarare än kunder:

A library in the middle of a community is a cross between an emergency exit, a life raft and a festival. They are cathedrals of the mind; hospitals of the soul; theme parks of the imagination. On a cold, rainy island, they are the only sheltered public spaces where you are not a consumer, but a citizen, instead. A human with a brain and a heart and a desire to be uplifted, rather than a customer with a credit card and an inchoate "need" for "stuff."

Moran 2012

Jag tolkar det som att Moran (2012) främst kopplar detta till det fysiska biblioteket. Jag menar att folkbiblioteken kan bidra med detta även när det handlar om det digitala biblioteket, till exempel genom e-böcker. Via folkbiblioteket och genom bibliotekslagen (2013:801) kan man tolka användarna av folkbiblioteket som ingående i olika demokratisk sfärer, liknande det som Habermas (2003) beskriver. Användare som använder bibliotekets resurser och tillgänglighet för att upptäcka världen utifrån en roll som medborgare snarare än kunder, där tillgången inte styrs av pengar utan från vad användarna behöver eller vill ha. För att vi ska komma dit menar jag att vi måste diskutera bibliotekets roll utifrån fler perspektiv än det som Buckland (1991) kallar *kostnad för leverantören*. Vi måste i högre utsträckning komma fram till hur de övriga barriärerna (*Identifikation, Åtkomst, Pris för användaren, Förståelse: kognitiv tillgänglighet och Acceptabilitet*) påverkar tillgängligheten av e-böcker på folkbibliotek och därefter bygga upp det digitala biblioteket.

Som jag skrev i inledningen uppfattar jag det själv som lite krångligt och onödigt otillgängligt att låna e-böcker via folkbibliotek, och det är ingenting som har förändrats genom denna uppsats. Jag vill samtidigt poängtera att tillgängligheten av e-böcker, enligt mig, aldrig får bli en självuppfyllande profetia, som leder till att e-böckerna tillgängliggörs för att biblioteken ska vara moderna eller för att digitala hjälpmedel är ”inne” nu. Risken är att alla aktörerna får betala ett väldigt högt pris för att e-böckerna ska finnas tillgängliga utan att det för den delen skapar fler läsare eller bättre läsare. Det måste finnas ett syfte med tillgängligheten och det måste finnas tillräckligt många som använder tjänsterna gentemot vad aktörerna får betala. Först när alla barriärer av tillgänglighet (eventuellt fler än de som Buckland (1991) utgår från) är överbryggade kan vi kalla e-böcker för fullkomligt tillgängliga. Tills dess kan jag endast kalla dem för tillgängliggjorda.

Källförteckning

Aabø, Svanhild, Audunson, Ragnar & Vårheim, Andreas. (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library & Information Science Research*. 32(1), ss. 16-26.

Aase, Maja. (2015). Oenighet och obalans på e-boksmarknaden. *Biblioteksbladet*. 4(2015), ss. 14-16.

Andersson, Helén. (2014). Jönköpings stadsbibliotek först med Atingo. *Framsidan*, 2 april. <http://www.framsidan.net/2014/04/jonkopings-stadsbibliotek-forst-med-atingo/> [2015-08-04]

Anjou, Marika. (2015). Utlåning av e-böcker stoppad tills vidare. *Sydsvenskan*, 25 januari. <http://www.sydsvenskan.se/omkretsen/lomma/utlaning-av-e-bockerstoppad-tills-vidare/> [2015-08-04]

Atingo. (uåa). *Användarvillkor*. http://www.atingo.se/atingo/print_terms [2015-08-04]

Atingo. (uåb). *Atingo för alla*. <http://www.atingo.se/atingo/> [2015-04-29]

Barnens bibliotek. (uå). <http://www.barnensbibliotek.se/Hem/OmBarnensbibliotek/tabid/214/Default.aspx> [2015-08-04]

Beckman, Ludvig. (2005). *Grundbok i idéanalys: Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santéus.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina. (2013). Idé- och ideologianalys. I Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3.uppl., Lund: Studentlitteratur, ss. 139-175.

Bergström, Annika och Höglund, Lars. (2014). E-boken: möjligheter och hinder. I Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red.) *Mittfåra och marginal*. Bokserien nr. 61. Bohus: SOM-institutet. Tillgänglig: <http://som.gu.se/publicerat/B%C3%B6cker/61.-mittfara-och-marginal--2014-> [2015-08-04]

- Bergström, Annika, Höglund, Lars, Maceviciute, Elena, Nilsson, Kersti & Wilson, Tom. (2014). The case of the E-Book in "Small Language" Culture: Media Technology and the Digital Society. *Knygotyra*, 62(1), ss. 73-93.
- Björnsson, Gunnar, Kihlbom, Ulrik & Ullholm, Anders. (2009). *Argumentationsanalys: färdigheter för kritiskt tänkande*. 2. uppl. Stockholm: Natur & kultur.
- Blåder Silvergren, Anders. (2011). E-boksuccé drabbar biblioteken. *Svt*, 7 december. <http://www.svt.se/kultur/e-boksucce-drabbar-biblioteken> [2015-08-04]
- Bonnier. (2015). *Bonnierförlagens digitala bokförsäljning ökade med 55% 2014*. <http://www.bonnierforlagen.se/Nyhetsarkiv/2014/Bonnierforlagen-digitala-bokforsaljning-okade-med-55-2014/> [2015-08-04]
- Bonnier, Eva & Ahlinder, Kristina. (2013). Förord. I *Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid*. Stockholm: Svenska förläggarföreningen. Tillgänglig: <http://www.forlaggare.se/vara-rapporter-0/fritt-eller-gratis-den-digitala-bokens-framtid> [2015-08-04]
- Broms, Susanna. (2005). *Biblioteken och juridiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Buckland, Michael. (1991). *Information and information systems*. New York: Greenwood.
- Buschman, E. John. (2003). *Dismantling the Public Sphere: Situating and Sustaining Librarianship in the Age of the New Public Philosophy*. Westport: Libraries Unlimited.
- Buschman, E. John. (2005a). On Libraries and the Public Sphere. *Library Philosophy and Practice* 7(2). Tillgänglig: <http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/buschman.htm> [2015-08-04]
- Buschman, E. John. (2005b). Libraries and the Decline of Public Purposes. *Public Library Quarterly*, 24(1), ss. 1-12.
- Buschman, E. John. (2006). The Integrity and Obstinacy of intellectual creations: Jürgen Habermas and Librarianship's Theoretical Literature. *Library Quarterly*, 76(3), ss. 270-299.
- Calhoun, Craig. (red.) (1994). *Habermas and the Public Sphere*. 3. uppl. MIT Press: Massachusetts.
- Dahlqvist, Mats. (2003). Jürgen Habermas' teori om "privat" och "offentligt". I Habermas. *Borgerlig offentlighet: Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*, 4. uppl., Lund: Arkiv.
- Elib. (u.åa). http://www.elib.se/ebook_explained.asp [2015-02-25]

Elib. (u.åb). *eLIB 2.0*. Tillgänglig: <http://www.elib.se/presentation/elib20/elib20.pdf> [2015-08-04]

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena. (2012). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4. uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Findahl, Olle. (2014). *Svenskarna och internet 2014*. Stockholm: .se. Tillgänglig: <http://www.soi2014.se/ladda-ner/> [2015-08-04]

Garnham, Nicholas. (1994). *The Media and the Public Sphere*. I Calhoun, Craig. (red.). *Habermas and the Public Sphere*. 3. uppl. MIT Press: Massachusetts.

Habermas, Jürgen. (2003). *Borgerlig offentlighet: Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*, 4. uppl., Lund: Arkiv.

Haggren, Gustav. (2015). "Hög moms hindrar e-boken". *Dagens nyheter*, 6 april. <http://www.dn.se/dnbok/hog-moms-hindrar-e-boken/> [2015-08-04]

Hemmungs Wirtén, Eva. (2008). När rätt blir fel: om upphovsrätt, kreativitet och kulturpolitik. I Beckman, Svante & Månsson, Sten. (red.) *Kultursverige 2009: problemanalys och statistik*. Linköping: Sörlins förlag.

Himma, Kenneth, Einar. (2008). The Justification of Intellectual Property: Contemporary Philosophical Disputes. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59(7), ss. 1143-1161.

JMG. (2013). *E-bokens framväxt i ett litet språkområde: Media, teknologi och effekter i det digitala samhället*. http://jmg.gu.se/forskning/pagaende_projekt/e-bokens-framvaxt-i-ett-litet-sprakomrade_ [2015-01-17]

Kulturdepartementet. (2012a). *Ny bibliotekslag* (Regeringens proposition 2012/13:147). Stockholm: Regeringskansliet.

Kulturdepartementet. (2012b). *Läsandets kultur: slutbetänkande av Litteraturutredningen SOU 2012:65* Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2012/09/sou-201265/> [2015-08-04]

Kulturutskottet. (2013). *En bok är en bok är en bok?: en fördjupningsstudie av e-böckerna i dag*. Stockholm: Sveriges Riksdag. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/En-bok-ar-en-bok-ar-en-bok---_H10WRFR3/ [2015-08-04]

Kungliga biblioteket. (2013). *KB: nationens minne*. <http://www.kb.se/om/> [2015-08-04]

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteksförning. (2011). *När kommer boomen?: en kartläggning av e-boken i Sverige ur ett biblioteksperspektiv*. Tillgänglig: <http://www.kb.se/dokument/aktuellt/eboksutredningen.pdf> [2015-08-04]

- Linder, Karin. (2012). E-boken är pinsamt underutnyttjad. *DIK* [blogg], 26 januari. [http://dikweb.workcopy.net/nyheter/2012/jan/e-boken-aer-pinsamt-underutnyttjad/?page=3&tag=DIK%20FORUM_\[2015-08-04\]](http://dikweb.workcopy.net/nyheter/2012/jan/e-boken-aer-pinsamt-underutnyttjad/?page=3&tag=DIK%20FORUM_[2015-08-04])
- Litteraturutredningen. (2012). *Läsandets kultur* (SOU 2012:65). Stockholm: Kulturdepartementet.
- Lundblad, Kristina. (2014). Demokratins pris och litteraturens värde: böcker, politik och marknad i ljuset av 2002 års svenska bokmomssänkning. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 44(3-4), ss. 27-41.
- Maceviciute, Elena & Wallin, Birgitta. (2014). Main Actors in Provision of Fiction E-books in a Small Language Market: A Swedish Case. *Information Services & Use* 34(1), ss. 321–324.
- Maceviciute, Elena & Wilson, Tom. (2013). E-Books in Swedish Public Libraries: Policy Implications. *TBDL*, ss. 29-34.
- Malmö Stad. (u.å.). *Svenska e-böcker*. [http://malmo.se/Kultur--fritid/Biblioteken/Biblioteket-hemifran/e-bocker/Svenska-e-bocker.html_\[2015-08-04\]](http://malmo.se/Kultur--fritid/Biblioteken/Biblioteket-hemifran/e-bocker/Svenska-e-bocker.html_[2015-08-04])
- Maunsbach, Ulf & Wennersten, Ulrika. (2015). *Grundläggande immaterialrätt*. 3. uppl., Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Moran, Caitlin. (2012). Libraries: Cathedrals of Our Souls. *Huffington Post*. 14 november. [http://www.huffingtonpost.com/caitlin-moran/libraries-cathedrals-of-o_b_2103362.html_\[2015-08-04\]](http://www.huffingtonpost.com/caitlin-moran/libraries-cathedrals-of-o_b_2103362.html_[2015-08-04])
- Moreno, Anne & Xu, Moreno. (2014). Journey of Discovery: Challenges of E-book Lending in a Digital World. ", *Interlending & Document Supply* 42(2/3), ss. 51-56. Tillgänglig: [http://dx.doi.org/10.1108/ILDS-01-2014-0009_\[2015-08-04\]](http://dx.doi.org/10.1108/ILDS-01-2014-0009_[2015-08-04])
- Nordiska oberoende förlags förening. (uå). *Om NOFF*. [http://noff.se/?page_id=9_\[2015-08-04\]](http://noff.se/?page_id=9_[2015-08-04])
- Nygren, Berit. (2014). Nya e-böcker blir utlåningsbara direkt. *Sveriges radio*, 7 November. [http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=6011846_\[2015-08-04\]](http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=6011846_[2015-08-04])
- Olsson, Lotta. (2012). *Förmåga till inferens hos svenska som andraspråkselever på högstadiet*. Specialarbete, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Göteborg: Universitetet.
- Regeringskansliet. (2003). *Svara på remiss- hur och varför. Om remisser av betänkanden från Regeringskansliet*. (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02). Stockholm: Statsrådsberedningen. Tillgänglig: [http://www.regeringen.se/sb/d/242/a/3652_\[2015-08-04\]](http://www.regeringen.se/sb/d/242/a/3652_[2015-08-04])

Rennéus, Hugo. (2015). Nya EU-regler påverkar kulturen i Sverige. *Sveriges radio*, 13 januari.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=6065719>
[2015-08-04]

SFS 1996:1596. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 1962:652. *Förordning om Sveriges författarfond*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 1960:729. *Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Sjö, Björn. (2012). Stopp för utlåning av e-böcker. *Sydsvenskan*, 21 September.

<http://www.sydsvenskan.se/omkretsen/staffanstorp/stopp-for-utlaning-av-e-bocker/>
[2015-08-04]

SKL. (2014). *CIRKULÄR 14:47*. Tillgängligt:

http://brs.skl.se/brsbibl/cirk_documents/14047.pdf [2015-08-04]

Skåne Nordväst. (u.å.). *E-böcker: så gör du*.

<http://biblioteksnv.se/web/arena/ebocker-guide> [2015-08-04]

Stjernvall, Gunnel. (2015). *Försöksverksamhet med att tillgängliggöra e-böcker via LIBRIS Slutrapport Kungl. Biblioteket*. Tillgänglig:

<http://www.kb.se/bibliotek/Utreddning--rapporter/> [2015-08-04]

Stockholm stad. (u.å.). *E-böcker : så lånar du*. <https://biblioteket.stockholm.se/e-b%20b%20cker/e-b%20b%20cker-%E2%80%93s%20A5-l%C3%A5nar-du#main-content> [2015-08-04]

Strömberg, Niklas. (2015). EU-dom mot låg e-boksmoms. *Svensk bokhandel*, 5 mars.
<http://www.svb.se/nyheter/eu-dom-mot-l-g-moms-p-e-b-cker> [2015-08-04]

Svedjedal, Johan. (2012). *Biblioteken och bokmarknaden: från folkskola till e-böcker*. Stockholm: Svenska förläggarföreningen. Tillgänglig:

http://www.forlaggare.se/sites/default/files/Biblioteken%20och%20bokmarknaden%20Orapport_1.pdf [2015-08-04]

Svensk biblioteksforening. (uå). *Om föreningen*.

<http://www.biblioteksforeningen.org/om/> [2015-08-04]

Sveriges depåbibliotek och lånecentral. (uå). *Om depåbiblioteket*.

<http://www.sverigesdepabibliotekochlanecentral.se/depabiblioteket/> [2015-08-04]

Svenska förläggarföreningen. (uå). *Om oss*. <http://www.forlaggare.se/om-oss>
[2015-08-04]

- Sveriges författarfond. (uå). *Verksamhet*. <http://www.svff.se/> [2015-08-04]
- Sveriges författarförbund. (2014). *Om oss*. <http://www.forfattarforbundet.se/om-oss/> [2015-08-04]
- Sveriges länsbibliotekarier. (uå). *Om SLB*. http://www.lansbiblioteken.se/?page_id=2 [2015-08-04]
- Trelleborgs kommun. (2015). *Utlåningsstopp för e-böcker*. <http://www.trelleborg.se/sv/uppleva-gora/bibliotek/service-och-tjanster/e-tjanster/e-bocker/utlaningsstopp-for-e-bocker/> [2015-08-04]
- Sveriges läromedelsförfattares förbund. (2015). <http://www.slff.se/Om-SLFF/> [2015-08-04]
- Vassiliou, Magda & Rowley, Jennifer. (2008). Progressing the definition of "e-book", *Library Hi Tech*, 26(3), ss. 355-368.
- Westlund, Johanna. (2014). Natur & Kultur och SKL prövar ny e-boksmodell. *Biblioteksbladet*. 7 november. <http://biblioteksbladet.se/2014/11/07/natur-kultur-och-skl-provar-ny-e-boksmodell/> [2015-08-04]
- Widdersheim, Michael. (2014). E-Lending and Libraries Toward a De-Commercialization of the Commons. *Progressive Librarian* 42(1), ss. 95-114.
- Wikberg, Erik. (2015). *Boken 2015: marknaden, trender och analyser*. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggare AB. Tillgänglig: http://www.forlaggare.se/sites/default/files/boken_2015_web.pdf [2015-08-04]
- Wilson, Tom. (2015). *The e-books research project funded by Vetenskapsrådet : the Swedish Research Council*. [blogg]. <https://projectebooks.wordpress.com/> [2015-08-04]
- Zlatan gör succé som e-bok. (2011). *Svt*. 18 november. <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/sydnytt/zlatan-gor-succe-som-e-bok> [2015-08-04]

Empiriskt material

Remisser

Alla remisser har hämtats från <http://www.regeringen.se/sb/d/16672> [2015-04-09]. Remisserna är inte längre tillgängliga på den länken [2015-07-18], så i den mån det är möjligt listar jag nedan andra länkar, där remisserna fortfarande finns tillgängliga.

Kungliga Biblioteket. (2013). *Remissvar. Läsandets kultur: slutbetänkande av Litteraturutredningen SOU 2012:65*. Tillgängligt:

<http://www.kb.se/bibliotek/Biblioteksnyheter/2013/KB-har-yttrat-sig-over-Lasandets-kultur/> [2015-08-04]

Nordiska oberoende förlags förening. (2013). *Remissvar över Läsandets kultur: slutbetänkande av Litteraturutredningen, SOU 2012:65*. Tillgängligt: <http://www.regeringen.se/sb/d/16672> [2015-04-09].

Svensk biblioteksforening. (2013). *Yttrande över Läsandets kultur: slutbetänkande av Litteraturutredningen (SoU 2012:65)*. Tillgängligt: <http://www.biblioteksforeningen.org/var-verksamhet/opinion/remissvar/> [2015-08-04]

Sveriges depåbibliotek och lånecentral. (2013). *Läsandets kultur slutbetänkande av Litteraturutredningen SOU 2012:65*. Tillgängligt: http://regionvasterbotten.se/wp-content/uploads/2013/03/Sveriges_dep%C3%A5bibliotek2.pdf [2015-08-04]

Sveriges författarfond. (2013). *Läsandets kultur: slutbetänkande av Litteraturutredningen (SOU 2012:65)*. Tillgängligt: <http://www.svff.se/pdf/Remissyttrande,%20litteraturutredningen.pdf> [2015-08-04]

Sveriges författarförbund. (2013). *Sveriges Författarförbunds remissvar över Litteraturutredningens slutbetänkande Läsandets kultur (SOU 2012:65)*. Tillgängligt: <http://www.svff.se/pdf/Remissyttrande,%20litteraturutredningen.pdf> [2015-08-04]

Svenska förläggarföreningen. (2013). *Läsandets kultur: Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65*. Tillgängligt: <http://www.forlaggare.se/remissvar> [2015-08-04]

Sveriges länsbibliotekarier. (2013). *Föreningen Sveriges Länsbibliotekariers (SLB): remissvar på Litteraturutredningens slutbetänkande Läsandets kultur*. Tillgängligt: <http://www.regeringen.se/sb/d/16672> [2015-04-09]

Sveriges läromedelsförfattares förbund. (2013). *Sveriges Läromedelsförfattares Förbund (SLFF) lämnar härmed remissyttrande på Läsandets kultur: slutbetänkande av Litteraturutredningen, SOU 2012:65*. Tillgängligt: <http://slff.se/Om-SLFF/Remissyttranden/> [2015-08-04]

Rapporter

Kungliga Biblioteket & Svensk biblioteksforening. (2011). *När kommer boomen?: en kartläggning av e-boken i Sverige ur ett biblioteksperspektiv*. Tillgängligt: <http://www.kb.se/dokument/aktuellt/eboksutredningen.pdf> [2015-08-04]

Litteraturutredningen. (2012). *Läsandets kultur (SOU 2012:65)*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Svedjedal, Johan. (2012). *Biblioteken och bokmarknaden: från folkskola till e-böcker*. Stockholm: Svenska förläggarföreningen. Tillgängligt: http://www.forlaggare.se/sites/default/files/Biblioteken%20och%20bokmarknaden%20rapport_1.pdf [2015-08-04]